

Księga kapłańska. Leviticus. Wajikra

Księga kapłańska

Leviticus

Wajikra

TEUM. IZAAK CYLKOW

ROZDZIAŁ I

I wezwawszy¹ Mojżesza² rzekł do niego Wiekuisty³ z Przybytku zboru⁴, w te słowa⁵:

„Oświadczy synom Izraela, a powiedz im: gdyby który z was⁶ chciał przynieść ofiarę⁷ Wiekuistemu z bydła: z rogacizny i z trzód przyniesiecie ofiarę waszą.

Jeżeli ofiara jego [to] całopalenie z rogacizny: samca zdrowego niechaj przyniesie; do wejścia Przybytku zboru niechaj go sprowadzi⁸, aby znalazł upodobanie przed Wiekuistym.

¹wezwawszy — hebr. וַיִּקְרָא (*wajikra*): *wezwawszy* zapisane jest w *Torze* w taki sposób, że Alef, ostatnia litera tego słowa, jest pomniejszona, jako że Mojżesz, który zgodnie z tradycją spisywał *Torę*, pragnął pomniejszać we wszystkim swoje znaczenie, gdyż był człowiekiem niezwykle skromnym, zob. *Raszi* do 1:1 [1].

Roszabi Aszer ben Jechiel (1250–1327), rabin, talmudysta, ważny kodyfikator prawa, znany też jako *Rabeinu Aszer*, urodził się w Niemczech a zmarł w Toledo. [przypis z tradycji]

²wezwawszy Mojżesza — „Wszystkie przemowy, wypowiedzi i rozkazy [Boga do Mojżesza] poprzedzone były wezwaniem, co było wyrazem miłości, w taki sposób zwracają się też do siebie aniołowie posługujący [...], ale gdy [Bóg] objawia się prorokom innych ludów świata [powiązane jest to ze słowem opisującym] przypadkowe lub nieprzyjemne zdarzenie, jak jest napisane: «I zjawił się Bóg na spotkanie Bileama» (*Lb 23:4*)”, *Raszi* do 1:1 [1]. Komentarz nawiązuje do tego, że *Tora* używa tu rdzenia קָרָא (*kara*): *zawołać*, a w przypadku Bileama stosuje rdzeń קָרָא (*kara*): *przydarzyć się*. Oba rdzenie brzmią jednakowo, ale różnią się jedną literą.

Raszi skrócił od rabi Szlomo ben Icchak (1040–1105), żył we Francji, czołowy żydowski autorytet wśród komentatorów Biblii i Talmudu.

Ponieważ poprzednia Księga kończy się tym, że chwała Boża napeliła Przybytek i Mojżesz nie mógł tam wejść, Bóg musiał go wezwać i zezwolić mu na wejście, a gdy był już wewnątrz Namiotu, słyszał głos Boży dochodzący do niego spomiędzy dwóch cherubów na pokrywie arki, zob. *Chizkuni* do 1:1 [1].

Chizkuni rabi Ezechiasz ben Manoach, francuski rabin i komentator Biblii z XIII wieku, jego przydomek „Chizkuni” to tytuł jego dzieła, które stanowi jeden z pierwszych komentarzy do klasycznego komentarza *Rasziego*. [przypis z tradycji]

³rzekł do niego Wiekuisty — głos Boży słyszany był tylko przez Mojżesza, ale nie był słyszalny dla reszty ludu Izraela. Ten głos nie był również przeznaczony dla Aharona. *Midrasz* wylicza, że trzynastą razę w *Torze* Bóg zwraca się z przemową do Mojżesza i Aharona i trzynastą razę tylko do samego Mojżesza, aby ten z kolei pouczył Aharona, zob. *Raszi* do 1:1 [2 i 3]. [przypis z tradycji]

⁴z Przybytku zboru — pomimo tego, że głos Boży jest potężny, nie był słyszalny poza Namiotem Przybytku, zob. *Raszi* do 1:1 [4]. [przypis z tradycji]

⁵w te słowa — „Przez całe 38 lat, gdy lud Izraela przebywał na pustyni w nielące, poczynawszy od czasu wydarzeń ze szpiegami (por. *Lb 14*), [Bóg] nie rozmawiał z Mojżeszem w zażyły sposób”, *Raszi* do 1:1 [6]. [przypis z tradycji]

⁶który z was — *Tora* używa tu hebr. słowa אָדָם (*Adam*) w znaczeniu *ktoś, każdy*. „Dlaczego napisane jest Adam? Tak jak pierwszy człowiek Adam nie składał ofiar z czegoś, co byłoby skradzione, jako że wszystko należało do niego, tak też i wy nie składajcie ofiar pochodzących z rabunku”, *Raszi* do 1:2 [2]. [przypis z tradycji]

⁷gdyby który z was chciał przynieść ofiarę — *Raszi* uczy, że mowa tu o ofiarach składanych dobrowolnie, zob. *Raszi* do 1:2 [1]. [przypis z tradycji]

⁸do wejścia Przybytku zboru niechaj go sprowadzi — *Raszi* komentuje, że kto chciał złożyć ofiarę, musiał ją przynieść sam aż do wejścia na podwórze Przybytku i tam przekazać kohenom, zob. *Raszi* do 1:3 [2]. „Nie mógł powiedzieć do koheny: weź zwierzę, które mam w domu i złóż je na ofiarę, bo nie jest to wyraz szacunku wobec Nieba, ale osobiście musiał się zająć dostarczaniem [zwierzęcia]”, *Tur* do 1:3 [1].

I położy rękę swą na głowę całopalenia⁹, aby przyjęte było z upodobaniem, dla rozgrzeszenia go.

I zarzną cielca¹⁰ przed obliczem Wiekuistego i przyniosą synowie Aharona, kapłani, krew, a pokropią krwią tą wokoło ołtarz¹¹, będący u wejścia Przybytku zboru;

A zdjawszy skórę z całopalenia pokrają je na części;

I nałożą synowie Aharona, kapłani, ogień na ołtarzu¹², a ułożą drwa na ogniu;

I ułożą synowie Aharona, kapłani, one części, z głową¹³ i tłuszczem¹⁴ na drwach, które na ogniu, na ołtarzu.

A trzewia i golenie jego opłucze wodą, i puści z dymem kapłan to wszystko na ołtarzu: całopalenie to, ogniowa ofiara, woń przyjemna Wiekuistemu¹⁵.

A jeżeli z trzody ofiara jego — z owiec albo z kóz na całopalenie — samca zdrowego niechaj przyniesie,

I zarzną go po stronie ołtarza, ku północy, przed obliczem Wiekuistego; a pokropią synowie Aharona, kapłani, krwią jego ołtarz, wokoło.

I pokrają¹⁶ go na części, a wraz z głową i tłuszczem ułoży je kapłan na drwach, które na ogniu, na ołtarzu.

Trzewia zaś i golenie opłucze wodą, i przyniesie kapłan to wszystko i puści z dymem na ołtarzu: całopalenie to, ogniowa ofiara, woń przyjemna Wiekuistemu.

A jeżeli z ptactwa całopalna ofiara jego Wiekuistemu — niechaj przyniesie z turkawek albo z młodych gołębi ofiarę swoją.

I przyniesie ją kapłan do ołtarza i naderwie głowę jej¹⁷ i puści z dymem na ołtarzu, wy-cisnąwszy krew jej przy ścianie ołtarza;

⁹Turrabi Jaakow ben Aszer (1271–1340), znany także jako Baal Haturim, rabin i czołowy autorytet prawa żydowskiego, autor kodeksu prawa żydowskiego Arbaa Turim „Cztery Rzędy”, od tytułu tej książki pochodzi jego przydomek. [przypis z tradycji]

¹⁰położy rękę swą na głowę całopalenia — Ibn Ezra uczy, że mimo iż mowa tu o ręce, mędrcy ustalili, że każde nakładanie rąk na głowę zwierzęcia ofiarnego wykonywane było oburącz, zob. Ibn Ezra do 1:4 [1].

¹¹Ibn Ezra, rabi Abraham ben Meir ibn Ezra (1092–1167), żył w Hiszpanii; uczony, poeta, filozof i komentator Biblii. [przypis z tradycji]

¹²zarzną cielca — w oryginale jest tu użyte słowo וּנְשָׁח (weszachat): zarżnąć w liczbie pojedynczej. Raszi komentuje, że uboju zwierzęcia mógł dokonać także ktoś, kto nie był kohenem, dopiero poczawszy od zebrania krwi do naczynia pozostałe czynności rytualne były przykazaniem wyłącznie dla kohenów, zob. Raszi do 1:5 [1]. [przypis z tradycji]

¹³pokropią krwią tą wokoło ołtarz — „[Kohen] stał na dole i przyskał krwią z naczynia na ściany ołtarza poniżej czerwonej linii zaznaczonej na bokach ołtarza, [stając] naprzeciw rogów [ołtarza] i to oznacza »wokoło«, czyli tak, aby krew znalazła się na czterech bokach ołtarza [...]. Dwa polania [krwią] na cztery [strony ołtarza]”, Raszi do 1:5 [6]. Stojąc naprzeciw narożnika północno-wschodniego kohen polewał krwią jeden raz, tak że krew dosięgała jednocześnie obu tych boków ołtarza, po czym przechodził wokół ołtarza, stawał naprzeciw narożnika południowo-zachodniego i polewał krwią drugi raz, tak by krew dosięgała jednocześnie tych dwóch boków. [przypis z tradycji]

¹⁴ogień na ołtarzu — „Pomimo tego, że ogień zszedł [na ołtarz] z nieba, przykazanie nakazywało, by przynieść także i zwykły ogień”, Raszi do 1:7 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵one części, z głową — „Ponieważ głowa nie podlegała oskórowaniu, bo została już oddzielona podczas uboju, dlatego musiała być tu wspomniana oddzielnie”, Raszi do 1:8 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁶tłuszczem — „[Tłuszcz] był wnoszony razem z głową i zakrywano nim miejsce przecięcia [gardła zwierzęcia], z szacunku wobec Nieba”, Raszi do 1:8 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁷woń przyjemna Wiekuistemu — „Przynosząca Mu ukontentowanie, [gdy Bóg może powiedzieć]: rozkazałem i Moja wola została wykonana”, Raszi do 1:9 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁸pokrają — u Cylkowa: rozrąbić; to samo słowo נָחַח (nitach) w 1:6 tłumaczy jako pokrajając, co jest bliższe znaczeniu czasownika. [przypis z tradycji]

¹⁹naderwie głowę jej — hebr. יָרַח (malak): skubać, odrywać, uszczypnąć. Raszi uczy, że czynność ta nie była wykonywana narzędziem, lecz kohen ciął swoim paznokciem przez kręgi szyjne ptaka od strony karku i docierając do tchawicy i przełyku, przecinał je, zob. Raszi do 1:15 [2]. [przypis z tradycji]

I odjąwszy gardziel z pierzem jej¹⁸, rzuci ją obok ołtarza, ku stronie wschodniej, na popielisko¹⁹.

I nadłamię ją w skrzydłach jej²⁰, nie odrywając²¹, puści ją z dymem kapłan na ołtarzu, na drwach, co na ogniu: całopalenie to, ogniowa ofiara, woń przyjemna Wiekuiestemu²².

ROZDZIAŁ II

A gdyby kto²³ chciał przynieść ofiarę pokarmową²⁴ Wiekuiestemu — przednia mąka²⁵ niechaj będzie ofiarą jego; i poleje ją oliwą, i nałoży na nią kadzidła²⁶ —

I przyniesie ją do synów Aharona, kapłanów; a nabierze z niej tenże pełną garść²⁷ swoją mąki i oliwy z wszystkim kadzidłem jej²⁸, i puści z dymem kapłan, ten „znak przypomnienia”, na ołtarzu: ogniowa to ofiara, woń przyjemna Wiekuiestemu.

A pozostałe z owej ofiary pokarmowej będzie dla Aharona i dla synów jego: świętym to świętości z ogniowych ofiar Wiekuiestego²⁹.

A jeżeli przyniesiesz ofiarę pokarmową z wypieczonego w piecu³⁰, będą to z przedniej mąki kołaczę praśne, zacynione w oliwie, albo opłatki praśne posmarowane oliwą.

¹⁸z pierzem jej — hebr. נִצָּן (*noca*): upierzenie, pióra, ale Raszi wyjaśnia, że tu oznacza to wnętrze, czyli rzecz budzącą obrzydzenie, zob. Raszi do 1:16 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁹popielisko — Raszi uczy, że było to miejsce, gdzie każdego ranka składowano popioły z ołtarza ofiarnego, z wewnętrznego, złotego ołtarza oraz ze świecznika, zob. Raszi do 1:16 [4]. [przypis z tradycji]

²⁰w skrzydłach jej — tu oznacza to „rzeczywiste pióra, ale czyż nawet zwykły człowiek, czując woń palącego się pierza nie doznaje obrzydzenia? Czemu zatem *Tora* nakazała składać to w ofierze? Aby ołtarz był nasycony i przyozdobiony ofiarą przyniesioną przez biedaka, [jako że ptak bez pierza nie wygląda godnie]”, Raszi do 1:17 [3]. [przypis z tradycji]

²¹nie odrywając — „Nie rozdzierał [ptaka] całkowicie, na dwa kawałki, lecz przedzierał go wzdłuż grzbietu”, Raszi do 1:17 [4]. [przypis z tradycji]

²²woń przyjemna Wiekuiestemu — „W przypadku [ofiary z] ptaka napisane jest »woń przyjemna« i w przypadku [ofiary ze] zwierząt napisane jest »woń przyjemna«, aby nauczyć, że [nie jest tak istotne], czy ktoś ofiarowuje dużo czy mało, najważniejsze, by skierował swoje serce ku Niebu”, Raszi do 1:17 [4]. [przypis z tradycji]

²³kto — hebr. וְיִשְׂרָאֵל (*nefesz*): dusza w znaczeniu człowieka, ktoś. „Słowo *dusza* nie jest użyte przy żadnej innej ofierze dobrowolnej, ale wyłącznie w odniesieniu do ofiary pokarmowej, a kto zazwyczaj przynosił ofiarę pokarmową? Biedak. Powiedział Święty Błogosławiony: policzę mu to tak, jak gdyby złożył w ofierze własną duszę”, Raszi do 2:1 [1]. [przypis z tradycji]

²⁴pokarmową — u Cyllkova: *śniedną*: zmiana we wszystkich miejscach. [przypis edytorski]

²⁵przednia mąka — Raszi uczy, że słowo נֶחֱמָה (*solet*): przednia mąka odnosi się zawsze do mąki pszennej, zob. Raszi do 2:1 [3]. [przypis z tradycji]

²⁶nałoży na nią kadzidła — Raszi komentuje, że kohen nakładał małą garść, hebr. קֹמֶעַ (*komec*), kadzidła na jedną stronę ofiary pokarmowej, tylko na jej część, oliwa natomiast wylewana była na całość mąki, mąka była mieszana oliwą i z tego kohen wybierał garstkę, kadzidło zaś znajdowało się na skraju mąki, nie było z nią mieszane nie wybierało się z niego garstki czyli *komecu*, a po odjęciu małej garści ofiary pokarmowej, kohen usuwał całe kadzidło i spalał je, zob. Raszi do 2:1 [5]. Hebr. קֹמֶעַ (*komec*) to ilość mąki, która mieściła się pod trzema złożonymi palcami kohena, jest to więcej niż szczypta, ale mniej niż garść. [przypis z tradycji]

²⁷pełną garść — Raszi wyjaśnia, jak wyglądał קֹמֶעַ (*komec*) czyli »pełna garść«: [kohen] zaginał trzy palce ku środkowi dłoni, nie zginając kciuka ani najmniejszego palca i tak pobierał część z ofiary pokarmowej: tyle ile zmieściło się pod trzema palcami, zob. Raszi do 2:2 [3]. [przypis z tradycji]

²⁸z wszystkim kadzidłem jej — Raszi uczy: *komec* miał być pełny, ale bez kadzidła, zob. Raszi do 2:2 [4]. [przypis z tradycji]

²⁹z ogniowych ofiar Wiekuiestego — Raszi uczy, że koheni mogli korzystać z reszty tej ofiary dopiero po spaleniu w ogniu odjętego z niej *komecu*, zob. Raszi do 2:3 [3]. [przypis z tradycji]

³⁰jeżeli przyniesiesz ofiarę pokarmową z wypieczonego w piecu — „Nasi mędrcy spierają się na temat smarowania oliwą, jedni mówią, że smarowano raz za razem, aż cały *log* oliwy został wykorzystany, jako że wszystkie ofiary pokarmowe wymagały logu oliwy, a inni mówią, że smarowano [wykonując] kształt litery X, a pozostała część oliwy była spożywana oddzielnie przez kohenów [...]. W przypadku wszystkich ofiar pokarmowych, które były pieczone przed wyjęciem z nich garstki, czyli *komecu*, wyjmowano *komec* [potem], z rozkruszonego [ciasta]. I wszystkie [wypieki] były w ilości po 10 sztuk każdy”, Raszi do 2:3 [3]. *Log* to miara płynów, nieco więcej niż pół litra. [przypis z tradycji]

Jeżeli zaś ofiarą pokarmową z panwi³¹ ofiara twoja — z mąki przedniej, zaczynionej w oliwie, przasne niechaj będzie;

Rozdrobisz ją na kawałki i polejesz ją oliwą: ofiara to pokarmowa.

A jeżeli ofiarą pokarmową z rondla³² ofiara twoja — z mąki przedniej z oliwą przyrządzoną będzie.

I przyniesiesz ofiarę pokarmową, z tych rzeczy przyrządzoną, Wiekuistemu; i przedstawią ją kapłanowi³³, a odniesie ją na ołtarz³⁴.

A zdjawszy kapłan z pokarmowej ofiary „znak przypomnienia³⁵”, puści go z dymem na ołtarzu: ogniowa to ofiara, woń przyjemna Wiekuistemu.

A pozostałe z ofiary pokarmowej będzie dla Aharona i dla synów jego: świętym to świętości z ogniowych ofiar Wiekuistego.

Żadna ofiara pokarmowa, którą przynosić będziecie Wiekuistemu, niechaj przyrządzaną nie będzie z zakwaszonego³⁶, gdy żadnego zakisu i żadnego miodu³⁷ nie puścicie z dymem jak ofiarę ogniową Wiekuistemu.

W ofierze pierwocin przynosić to możecie³⁸ Wiekuistemu, ale na ołtarz nie wejdą, jako woń przyjemna.

Wszelką też ofiarę twą pokarmową solą posolisz; a nie pozbawisz soli przymierza Boga twojego³⁹ — pokarmowej ofiary twojej: przy każdej ofierze twojej zaofiarujesz sól.

A jeżeli przyniesiesz ofiarę z pierwocin⁴⁰ Wiekuistemu — kłosy suszone nad ogniem⁴¹, krupę świeżą⁴² przyniesiesz w darze od pierwocin twoich.

I nalejesz na nią oliwy, i nałożysz na nią kadzidlą, pokarmowa to ofiara.

I puści z dymem kapłan „znak przypomnienia” z krup jej i z oliwy jej, ze wszystkim kadzidlą jej: ogniowa ofiara Wiekuistemu.

³¹panwi — czyli patelni, hebr. *machawat*). „Było to naczynie w Świątyni, na którym pieczono tę ofiarę pokarmową na ogniu, w oliwie. Naczynie to nie było głębokie lecz płaskie a wypieki pochodzące z niego były twarde, gdyż w płaskim [naczyniu] wypalała się cała oliwa”, Raszi do 2:5 [1]. [przypis z tradycji]

³²rondla — hebr. *marcheset*). „Było to naczynie w Świątyni, głębokie. Z tego powodu, że było głębokie, zbierała się w nim oliwa i ogień całkiem jej nie wypalał, dlatego sporządzone w nim wypieki były drgające [jak galareta], każda rzecz miękka od naszczenia płynem wygląda jakby dygotała i poruszała się”, Raszi do 2:7 [1]. [przypis z tradycji]

³³przedstawią ją kapłanowi — właściciel ofiary przedstawi ją kohenowi, zob. Raszi do 2:8 [2]. [przypis z tradycji]

³⁴odniesie ją na ołtarz — kohen zaniesie ofiarę na ołtarz, zob. Raszi do 2:8 [3]. [przypis z tradycji]

³⁵znak przypomnienia — „Czyli komec”, Raszi do 2:9 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶zakwaszonego — hebr. *chamec*): produkt z mąki, który uległ zakwaszeniu, fermentacji zakwasem. [przypis z tradycji]

³⁷miodu — „Każy słodki sok z owoców zwany jest miodem”, Raszi do 2:11 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸ofierze pierwocin przynosić to możecie — „Co można było ofiarować z zakwasu i z miodu? Ofiarę z pierwszych plonów: dwa bochenki z zakwaszonego ciasta, które przynoszono w święto Szawuot [...] oraz pierwsze dojrzewające owoce, jak pierwociny fig i daktyli”, Raszi do 2:12 [1]. [przypis z tradycji]

³⁹soli przymierza Boga twojego — Raszi uczy, że żadna ofiara pokarmowa nie mogła być złożona bez soli, „bo od czasu Szczęściu Dni Stworzenia zostało zawarte z solą przymierze, gdy dolne wody [oceany] otrzymały zapewnienie, że będą składane na ołtarzu pod postacią soli, a woda będzie wylewana podczas [rytuału] czerpania wody] w święto Sukot”, Raszi do 2:13 [1]. Sól stała się znaleziona na ołtarzu w Świątyni i zgodnie z powszechnym żydowskim zwyczajem stawia się na sól stole przed odmówieniem błogosławieństwa nad chlebem, ponieważ stół przyrównany jest do ołtarza, a posiłek jest jak ofiara. [przypis z tradycji]

⁴⁰pierwocin — hebr. *bikurim*). „Mowa tu o ofierze pokarmowej z pierwocin zwanej omer, przynoszonej ze świeżego ziarna w czasie dojrzewania plonów jęczmienia”, Raszi do 2:14 [2]. [przypis z tradycji]

⁴¹kłosy suszone nad ogniem — „[Świeże ziarno] prażono w ogniu, w [specjalnej] rurze do opiekania, inaczej nie można by go zmielić na żarnach, ponieważ było wilgotne”, Raszi do 2:14 [3]. [przypis z tradycji]

⁴²krupę świeżą — było to ziarno „potłuczone [na kaszę] gdy jeszcze było wilgotne”, Raszi do 2:14 [4]. [przypis z tradycji]

ROZDZIAŁ III

A jeżeli ofiarą opłatną⁴³ ofiara jego, to jeżeli z rogacizny przynosi — samca albo samicę zdrową niechaj przyniesie przed oblicze Wiekuistego.

I położy rękę swą na głowę ofiary swojej, i zarzną ją u wejścia do Przybytku zboru, i pokropią synowie Aharona, kapłani, krwią ołtarz wokoło.

I przyniesie z ofiary opłatnej jako: ofiarę ogniwą Wiekuistemu — łój pokrywający trzewia, i wszystek łój który nad trzewiami;

Obie też nerki z łojem, który na nich, który nad polędwicami, i przeponę, która na wątrobie, wraz z nerkami ją oddzieli.

I puszcza to z dymem synowie Aharona na ołtarzu, wraz z całopaleniem, co na drwach⁴⁴, na ogniu: ofiara to ogniowa, woń przyjemna Wiekuistemu.

A jeżeli z trzody ofiara jego na ofiarę opłatną Wiekuistemu — samca albo samicę zdrową niechaj przyniesie.

Jeżeli jagnię przynosi na ofiarę swoją; niechaj przyniesie je przed oblicze Wiekuistego.

I położy rękę swą na głowę ofiary swojej, i zarzną ją u wejścia do Przybytku zboru, i pokropią synowie Aharona krwią jej ołtarz, wokoło⁴⁵.

I przyniesie z ofiary opłatnej jako ofiarę ogniową Wiekuistemu najlepszą część jej — ogon⁴⁶ cały, po samą krzyżową kość go odciawszy, również łój pokrywający trzewia, wszystek łój, który nad trzewiami.

Obie też nerki z łojem, który na nich, który na polędwicach, i przeponę, która na wątrobie, wraz z nerkami ją oddzieli.

I puści to z dymem kapłan na ołtarzu — pokarm to, ofiara ogniowa Wiekuistemu⁴⁷.

A jeżeli ofiara jego koza; niechaj przyniesie ją przed oblicze Wiekuistego,

I położy rękę swą na głowę jej, i zarzną ją przed Przybytkiem zboru, i pokropią synowie Aharona krwią jej ołtarz, wokoło.

I przyniesie z niej ofiarę swą, jako ofiarę ogniową Wiekuistemu: — łój pokrywający trzewia, i wszystek łój który nad trzewiami.

Obie też nerki z łojem, który na nich, który nad polędwicami, i przeponę, która na wątrobie, wraz z nerkami ją oddzieli.

I puści je z dymem kapłan na ołtarzu: pokarm to, ogniowa ofiara, woń przyjemna: wszystek łój Wiekuistemu.

⁴³opłatną — hebr. שְׁלָמִים (*szlamim*) najczęściej tłumaczone jako ofiara *pokoju*, nazwa ta wiąże się ze słowem שָׁלוֹם (*szalom*): *pokój* i z rdzeniem שָׁלַם (*szalam*): *cały, pełny, kompletny, splecony, ukończony, uzupełniony, bezpieczny, spokojny, doskonały, pokojowy*. Ofiary te zwane były tak „bo wnosily pokój na świat, inne wyjaśnienie: bo dzięki nim nastawał pokój dla ołtarza, dla kohenów i dla właścicieli [tej ofiary]”, Raszi do 3:1 [1]. Wszyscy oni dostawali swoją część tej ofiary i nie była to ofiara przynoszona za żaden grzech. [przypis z tradycji]

⁴⁴wraz z całopaleniem, co na drwach — Raszi komentuje, że to uczy, iż codzienna ofiara całopalna powinna była znaleźć się na ołtarzu jako pierwsza, przed wszystkimi innymi ofiarami, zob. Raszi do 3:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵pokropią synowie Aharona krwią jej ołtarz, wokoło — „Dwa polania [krwią] na cztery [strony ołtarza], (por. przypis do Kpł 1:5) i było to spryskiwanie przy pomocy naczynia, palcem [kohen nakładał krew] tylko w przypadku ofiar za grzech”, Raszi do 3:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁶ogon — hebr. אֵלָא (*alja*): *dużych rozmiarów tłusty ogon barani*. [przypis edytorski]

⁴⁷pokarm to, ofiara ogniowa Wiekuistemu — Raszi komentuje, że należy to rozumieć jako: „pokarm dla ognia, na cześć Wiekuistego”, Raszi do 3:11 [1]. [przypis z tradycji]

Ustawa to wieczna w pokoleniach waszych⁴⁸, we wszystkich siedzibach waszych: żadnego loju⁴⁹ i żadnej krwi jeść nie będziecie!

ROZDZIAŁ IV

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Powiedz synom Izraela tak: gdyby kto zgrzeszył niebacznie przeciw któremu ze wszystkich przykazań Wiekuistego, wzbraniających cokolwiek czynić,⁵⁰ a przekroczyłby przeciw jednemu z nich; —

Jeżeliby kapłan namaszczony zgrzeszył, dla wprowadzenia ludu w winę⁵¹: niech wtedy przyniesie za grzech swój, którego się dopuścił, cielca młodego, zdrowego, Wiekuistemu na ofiarę zagrzezszą⁵².

I przywiedzie cielca onego do wejścia Przybytku zboru, przed oblicze Wiekuistego, a położy rękę swą na głowę cielca, i zarzną cielca przed Wiekuistym.

I weźmie kapłan namaszczony nieco krwi cielca wniesie ją do Przybytku zboru⁵³.

I zamoczy kapłan palec swój we krwi, a pokropi krwi ową siedemkroć przed obliczem Wiekuistego, przed zasłoną świątyni⁵⁴.

I pomaże kapłan krwią narożniki ołtarza do kadzidła wonnego, który w Przybytku zboru przed Wiekuistym, wszystką zaś pozostałą⁵⁵ krew cielca wyleje u podstawy ołtarza całopaleń, która u wejścia Przybytku zboru.

I wszystkich łój cielca ofiary zagrzeznej zdejmie zeń,— łój pokrywający trzewia, i wszystkich łój, który nad trzewiami

Obie też nerki z łojem, który na nich, który nad poledwiami, i przeponę, która na wątrobie, wraz z nerkami ją oddzieli —

Jako odjętym zostaje z wołu ofiary opłatnej; i puści je z dymem kapłan na ołtarzu całopaleń.

A skórę⁵⁶ cielca, i całe mięso jego z głową i goleniami, i trzewia jego, i nieczystość jego —

⁴⁸ *Ustawa to wieczna w pokoleniach waszych* — Chizkuni uczy, że zakaz spożywania tego tłuszczu obowiązywał w czasach istnienia Świątyni Jerozolimskiej, gdy łój ten był składany w ofierze, ale obowiązuje także i na dalsze pokolenia, tak w Ziemi Izraela jak i poza nią, zob. Chizkuni do 3:17 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁴⁹ *łój* — hebr. *cheleu*: *tłuszcz zwierzęcy, łój*. [przypis edytorski]

⁵⁰ *przeciw któremu ze wszystkich przykazań Wiekuistego, wzbraniających cokolwiek czynić* — Raszi komentuje, że opisana tu ofiara przynoszona była w przypadku grzechu, który jest zakazany wprost przykazaniem, a popełniony z rozmysłem zagrożony jest karą zwaną *karet* (dosł. *odcięcie*, zob. Raszi do 4:2 [1]). Jest to szczególnie dotkliwa kara odłączenia, *Tora* wymienia 36 takich przypadków, gdy złamanie prawa pociąga za sobą *karet* (zob. *Miszna, Keritot* 1:1). Istnieją różne interpretacje rabiniczne, czym jest ta kara, może to być ostracyzm społeczny, przedwczesna śmierć (przed 60 rokiem życia), rodzaj śmierci duchowej, czy bezpotomność. Lecz jest to kara wymierzana przez Boga, nie przez ludzi. [przypis z tradycji]

⁵¹ *Jeżeliby kapłan namaszczony zgrzeszył, dla wprowadzenia ludu w winę* — Raszi wyjaśnia, że mowa tu o przypadku, gdy kohen ten podjął mylną decyzję i została ona wykonana, bo gdy Najwyższy Kohen zgrzeszy, powoduje to, że lud pozostaje pod ciężarem winy, ponieważ są oni od niego zależni: to on dokonuje dla nich odkupienia i modli się za nich, a teraz jest w stanie niezdadności, zob. Raszi do 4:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁵² *ofiara zagrzezszna* — hebr. *chatat*: *ofiara za grzech*. [przypis edytorski]

⁵³ *do Przybytku zboru* — czyli „do Miszkanu, a w przypadku Świątyni Jerozolimskiej do Heichalu [głównego budynku świątynnego]”, Raszi do 4:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁴ *przed zasłoną świątyni* — „Naprzeciw miejsca świętości, czyli naprzeciw miejsca pomiędzy drążkami [arki], krew nie padała na samą zasłonę, ale jeśli spadła nie zaburzało to [ceremonii]”, Raszi do 4:6 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁵ *pozostałą* — słowo *pozostałą* dodane przez Cyłkova, zgodnie z komentarzem Rasziego. [przypis edytorski]

⁵⁶ *skórę* — u Cyłkova: *skórę*. [przypis edytorski]

Całego cielca wyniesie poza obóz⁵⁷ na miejsce czyste⁵⁸, na skład popiołu i spali go na drwach ogniem; przy składzie popiołu spalonym będzie.

A jeżeliby cały zbór Izraelski⁵⁹ niebacznie zgrzeszył a zakryta była rzecz od oczu⁶⁰ zgromadzenia, a tak przekroczyliby przeciw jednemu z przykazań⁶¹ Wiekuistego, wzbraniających cokolwiek czynić, i popadłby w winę;

I poznanym by został grzech, którym zgrzeszyli, przyniesie wtedy zgromadzenie młodego cielca na ofiarę za grzeszną, a sprowadzą go przed Przybytek zboru.

I położą starsi zboru rękę swą na głowę cielca, przed Wiekuistym, i zarzną cielca przed obliczem Wiekuistego.

I wniesie kapłan namaszczony nieco krwi cielca do Przybytku zboru;

I zamoczy kapłan palec swój we krwi, a pokropi krwią ową siedemkroć przed obliczem Wiekuistego, przed zasłoną⁶².

A częścią krwi pomaże narożniki ołtarza, który przed obliczem Wiekuistego w samym Przybytku zboru, wszystką zaś pozostałą⁶³ krew wyleje u podstawy ołtarza całopaleń, który u wejścia Przybytku zboru.

I wszystek łój jego zdejmie zeń i puści z dymem na ołtarzu.

I postąpi z tym cielcem jak postąpił z cielcem za grzesznym; tak samo postąpi z nim — i tym rozgrzeszy ich kapłan, i odpuszczonym im będzie.

I każe⁶⁴ wynieść cielca poza obóz i spali go jako spalił cielca pierwszego: ofiara to za-grzeszna zgromadzenia.

A jeżeliby zgrzeszył księżę, a wykroczyliby przeciw jednemu z przykazań Wiekuistego, Boga swojego, wzbraniających cokolwiek czynić, a to niebacznie, a przewiniłby;

Jeżeli mu tedy ujawni się grzech jego⁶⁵, którym zgrzeszył, to przywiedzie na ofiarę swą kozła, samca zdrowego.

I położy rękę swą na głowę kozła, i zarzną go na miejscu, gdzie zarzynają całopalenia przed Wiekuistym: ofiara to zagrzeszna.

⁵⁷poza obóz — według tradycji (por. *Joma* 68a i *Sanhedrin* 42b) obóz podzielony był na trzy obozy, jeden wewnątrz drugiego: w samym środku był Obóz Szechiny, gdzie znajdował się Przybytek, wokół niego był Obóz Lewitów, a wokół Obozu Lewitów rozciągał się Obóz Izraela, gdzie przebywała reszta ludu. Raszi uczy, że »poza obóz« oznacza tu: poza wszystkie trzy obozy, a w czasach Świątyni: poza miasto, zob. Raszi do 4:12 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁸poza obóz na miejsce czyste — »Ponieważ [w czasach Świątyni], poza Jerozolimą znajdowało się miejsce nieczyste, gdzie wyrzucano kamienie dotknięte zarazą, dlatego konieczne było napisanie, że poza obozem, czy poza miastem, istniało też miejsce czyste«, Raszi do 4:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹zbór Izraelski — hebr. *עדת ישראל* (*adat Israel*). Raszi uczy, że tu odnosi się to do Sanhedrynu, najwyższego sądu Izraela, zob. Raszi do 4:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁰zakryta była rzecz od oczu — gdy Sanhedryn »pomylił się odnośnie do któregoś z [zakazów] Tory, zagrożonych karą odcięcia (*karet*), orzekając, że jest to dozwolone«, Raszi do 4:13 [2]. [przypis z tradycji]

⁶¹zgromadzenia, a tak przekroczyliby przeciw jednemu z przykazań — »I zgromadzenie postąpiło według orzeczenia [Sanhedrynu]«, Raszi do 4:13 [3]. [przypis z tradycji]

⁶²przed zasłoną — Raszi zwraca uwagę, że w przypadku, gdy zgrzeszył tylko Najwyższy Kohen napisane jest »przed zasłoną świątyni« (4:6), a tutaj jedynie »przed zasłoną«. »Gdy zgrzeszył Najwyższy Kohen nadal miano świętości powiązane było z Przybytkiem, ale gdy zgrzeszyli wszyscy (uchowaj Boże), świętość zanikła«, Raszi do 4:17 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³pozostałą — słowo *pozostałą* dodane przez Cyłkova. [przypis edytorski]

⁶⁴każe — słowo *każe* dodane przez Cyłkova. [przypis edytorski]

⁶⁵Jeżeli mu tedy ujawni się grzech jego — »W chwili gdy popełniał grzech, myślał, że jest coś dozwolonego, a potem dowiedział się, że była to rzecz zakazana«, Raszi do 4:23 [2]. [przypis z tradycji]

I weźmie kapłan nieco krwi ofiary zagrzesznej na palec swój, a pomaże narożniki ołtarza całopaleń, pozostałą⁶⁶ zaś krew jego wyleje u podstawy ołtarza całopaleń.

A wszystek łój jego puści z dymem na ołtarzu, podobnie jak łój ofiary oplatnej; i tak rozgrzeszy go kapłan z grzechu jego, i odpuszczonym mu będzie.

A jeżeliby kto zgrzeszył niebacznie z ludu pospolitego⁶⁷, wykroczywszy przeciw jednemu z przykazań Wiekuistego, wzbraniających cokolwiek czynić, a przewiniłby;

Jeżeli mu tedy ujawni się grzech jego, którym zgrzeszył, to przywiedzie na ofiarę swą kozę, zdrową samicę za grzech, którego się dopuścił.

I położy rękę swą na głowę [ofiary] zagrzesznej — i zarznie tę ofiarę zagrzeszną na miejscu ofiar całopalnych.

I weźmie kapłan nieco krwi jej na palec swój, a pomaże narożniki ołtarza całopaleń, całą zaś pozostałą⁶⁸ krew jej wyleje u podstawy ołtarza.

Wszystek też łój jej zdejmie, jak zdejmuje się łój z ofiary oplatnej, i puści go z dymem kapłan na ołtarzu na woń przyjemną Wiekuistemu; i tak rozgrzeszy go kapłan, i odpuszczonym mu będzie.

A jeżeli z owiec przynosi na ofiarę swą zagrzeszną, samicę zdrową niechaj przyniesie.

I położy rękę swą na głowę [ofiary] zagrzesznej, i zarznie ją jako ofiarę zagrzeszną na miejscu, gdzie zarzynają całopalenia.

I weźmie kapłan nieco krwi ofiary zagrzesznej na palec swój, a pomaże narożniki ołtarza całopaleń, całą zaś pozostałą⁶⁹ krew jej wyleje u podstawy ołtarza całopaleń

A wszystek łój jej zdejmie, jak się zdejmuje łój baranka z ofiary oplatnej, i puści to z dymem kapłan na ołtarzu przy ofiarach ogniowych Wiekuistemu; i tak rozgrzeszy go kapłan z grzechu, którego się dopuścił — i odpuszczonym mu będzie.

ROZDZIAŁ V

Jeżeliby też kto zgrzeszył, słysząc słowo zaprzysiężenia⁷⁰, a jest świadkiem — albo widział albo wiedział, jeśliby nie oznajmił, ponosi winę swą⁷¹:

Albo — jeżeliby się kto dotknął jakiegokolwiek rzeczy nieczystej⁷², bądź padliny zwierza nieczystego, bądź padliny bydłęcia nieczystego, bądź padliny gadu nieczystego, a byłoby to tajne przed nim⁷³, tak że nieczystym będzie i winnym⁷⁴;

⁶⁶pozostałą — słowo *pozostałą* dodane przez Cyłkova, zgodnie z komentarzem Rasziego. [przypis edytorski]

⁶⁷z ludu pospolitego — hebr. עַם הָאָרֶץ (*am haarec*) dosł. *lud ziemi*; tu odnosi się to do „całego ludu Izraela, zwykłych kohenów oraz lewitów”, Ibn Ezra do 4:27 [1]. W późniejszych tekstach wyrażenie to oznacza prostego, nieuczzonego człowieka, nieobeznanego z prawem żydowskim. [przypis z tradycji]

⁶⁸całą zaś pozostałą — Cyłkow opuszcza słowo *całą*, a dodaje słowo *pozostałą*. [przypis edytorski]

⁶⁹[całą] zaś pozostałą — Cyłkow opuszcza słowo *całą*, a dodaje słowo *pozostałą*. [przypis edytorski]

⁷⁰słyszając słowo zaprzysiężenia — „W sprawie, w której jest świadkiem, gdy został zaprzysiężony [w sądzie], jeśli zna dowody, musi je ujawnić”, Raszi do 5:1 [1]. [przypis z tradycji]

⁷¹słyszając słowo zaprzysiężenia, a jest świadkiem — albo widział albo wiedział, jeśliby nie oznajmił, ponosi winę swą — u Cyłkova: „Jeżeliby też kto zgrzeszył, że słysząc słowo zaklęcia, a będąc świadkiem widzącym albo wiedzącym, a nie oznajmił, i tak uniósłby na sobie winę swą”; korekty wersetu dla zgodności z oryginałem. [przypis edytorski]

⁷²rzeczy nieczystej — hebr. טָמֵא (*tame*): *nieczyste rytualnie*. [przypis edytorski]

⁷³byłoby to tajne przed nim — czyli nie był świadom tego, że dotknął czegoś nieczystego. [przypis edytorski]

⁷⁴nieczystym będzie i winnym — przewinięcie powstawało wtedy, gdy „po [dotknięciu] tej nieczystości zjadł coś poświęconego lub wszedł do Świątyni, bo za rozmyślnie postąpienie w taki sposób, groziła kara odcięcia (*karet*)”, Raszi do 5:2 [1]. [przypis z tradycji]

Albo — jeżeliby się kto dotknął nieczystości człowieczej⁷⁵, jakkolwiek by to była nieczystość⁷⁶, przez którą się zanieczyszcza⁷⁷, a byłoby to tajne przed nim⁷⁸, on zaś dowiedziałby się, i byłby winien⁷⁹;

Albo jeżeliby kto przysiągł, wypowiadając ustami⁸⁰, aby wyrządzić sobie co złego, albo dobrego⁸¹, we wszystkim co wypowiada człowiek⁸² w przysiędze, a uszłoby ze świadomości jego — on zaś dowiedziałby się, i byłby winien⁸³ w jakiegokolwiek z tych rzeczy;

Kto tedy zawini w jakiegokolwiek z tych rzeczy, niechaj wypowiada się, w czym zgrzeszył;

I niech przyniesie pokutę Wiekuistemu za grzech swój, którego się dopuścił, samiec z trzody; owcę albo kozę jako ofiarę zagrzeszną, a rozgrzeszy go kapłan z grzechu jego.

A gdyby go nie było stać⁸⁴ na owcę, to przyniesie jako pokutę za grzech, którego się dopuścił, parę turkawek albo parę młodych gołąbków Wiekuistemu — jednego na „zagrzeszną”, a drugiego na „całopalną”.

I przyniesie je do kapłana, który złoży najprzód tego co za grzech, i naderwie głowę jego nad karkiem, ale jej nie oderwie⁸⁵.

I pokropi krwią tej „zagrzesznej” ścianę ołtarza⁸⁶ a pozostałą krew wycisnie u podstawy ołtarza: ofiara to zagrzeszna.

Drugiego zaś zużyje na całopalenie, wedle przepisu i tak rozgrzeszy go kapłan z grzechu jego, którego się dopuścił, a odpuszczonym mu będzie.

A gdyby go nie było stać⁸⁷ na dwie turkawki, albo na dwa młode gołąbki, niechaj przyniesie za grzech, którego się dopuścił, dziesiątą część efy⁸⁸ przedniej mąki, jako ofiarę

⁷⁵nieczystości człowieczej — „To odnosi się do nieczystości zmarłego”, Raszi do 5:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁶jakakolwiek by to była nieczystość — „To włącza też styczność z nieczystością osób mających chorobliwie wycieki z ciała”, Raszi do 5:3 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁷przez którą się zanieczyszcza — „To włącza też dotknięcie kogoś, kto odbył stosunek z menstruującą kobietą. Także tego, kto połknął padlinę z ptaka czystego rytualnie”, Raszi do 5:3 [3 i 4]. [przypis z tradycji]

⁷⁸byłoby to tajne przed nim — „Był nieświadom, bo zapomniał o nieczystości”, Raszi do 5:3 [5]. [przypis z tradycji]

⁷⁹byłby winien — gdyby w takim stanie „spożył coś poświęconego lub wszedł do Świątyni”, Raszi do 5:3 [6]. [przypis z tradycji]

⁸⁰wypowiadając ustami — Raszi uczy, że chodzi o przysięgę wypowiedzianą ustnie, nie o postanowienie uczynione w sercu, zob. Raszi 5:4 [1]. U Cyłkowa: *a wymknęło mu się z ust*; korekta dla zgodności z oryginałem, chodzi o wypowiedzenie świadome a nie przypadkowe. [przypis z tradycji]

⁸¹aby wyrządzić sobie co złego, albo dobrego — Raszi wyjaśnia, że mowa tu o przysięgach dla własnej korzyści lub dla własnej krzywdy, np: *przysięgam, że zjem coś lub nie zjem czegoś, przysięgam, że będę spał lub nie będę spał*, przysięgi te mogą odnosić się także i do przeszłości np. *przysięgam, że nie zjadłem tego* itp., zob. Raszi do 5:4 [2,3,4]. [przypis z tradycji]

⁸²we wszystkim co wypowiada człowiek — u Cyłkowa: *co wymyka się człowiekowi*; korekta dla zgodności z oryginałem. [przypis edytorski]

⁸³a uszłoby ze świadomości jego — on zaś dowiedziałby się, i byłby winien — „I [zapomniał się i] złamał swoją przysięgę. We wszystkich [powyższych] przypadkach przynoszono ofiarę o zmiennej wartości (*ole wejored*). Ale przysięga dotycząca fałszywego oświadczenia finansowego nie wiązała się z tą ofiarą, lecz z ofiarą za winę (*aszam*) [tu: »ofiara pokutna«, por. 5:25]”, Raszi do 5:4 [5]. Ofiara określana jako *ole wejored* dosł. *wznosząca i opadająca*, nie miała ustalonej wartości, grzesznik przynosił taką ofiarę, na jaką było go stać. [przypis z tradycji]

⁸⁴gdyby go nie było stać — u Cyłkowa: *gdyby go nie stało*; uwspółcześnienie. [przypis edytorski]

⁸⁵naderwie głowę jego nad karkiem, ale jej nie oderwie — Raszi komentuje, że kohen przecinał paznokciem (por. przypis do Kpł 1:15) tylko jeden z dwóch organów ptaka: albo przelyk albo tchawicę, zob. Raszi do 5:8 [2]. [przypis z tradycji]

⁸⁶pokropi krwią tej „zagrzesznej” ścianę ołtarza — „W przypadku ofiary całopalnej [z ptaka] wymagane było tylko wyciśnięcie krwi, w przypadku ofiary za grzech potrzebne było pokropienie krwią i wyciśnięcie jej, [kohen] chwycił [ciało ptaka] za kark i wyciskał krew, a krew tryskała, docierając do ołtarza”, Raszi do 5:9 [1]. [przypis z tradycji]

⁸⁷gdyby go nie było stać — u Cyłkowa: *gdyby go nie stało*; uwspółcześnienie. [przypis edytorski]

⁸⁸efa — miara produktów sypkich, około 22 litrów. [przypis edytorski]

zagrzeszną; nie należy na nią oliwy, ani nie włoży na nią kadzidła⁸⁹, bo ofiara to zagrzeszna.

I przyniesie ją do kapłana; i nabierze z niej kapłan pełną garścią swoją⁹⁰ „znak przypomnienia”, i puści z dymem na ołtarzu przy ofiarach ogniowych Wiekuistemu: ofiara to zagrzeszna.

I tak rozgrzeszy go kapłan z grzechu jego, którego się dopuścił⁹¹ w którejkolwiek z tych rzeczy, a odpuszczonym mu będzie; pozostałość⁹² zaś będzie dla kapłana, jak przy ofierze pokarmowej”.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Jeżeliby kto dopuścił się przemieszczenia⁹³, a zgrzeszył niebacznie przeciw świętościom Wiekuistego⁹⁴, przywieźcie wtedy na pokutę Wiekuistemu barana zdrowego z trzody, według oszacowania twojego na srebrne szekle⁹⁵, wedle szekla świętego — jako ofiarę pokutną.

A co zgrzeszył przeciw świętości zwróci, i piątą część nadto dołoży⁹⁶, i odda kapłanowi; kapłan zaś rozgrzeszy go baranem pokutnym, a odpuszczonym mu będzie.

A jeżeliby kto zgrzeszył, a wykroczył przeciw któremu ze wszystkich przykazań Wiekuistego, wzbraniających cokolwiek czynić, a nie wiedział, i stał się winnym⁹⁷, i tak uniósł na siebie winę swą:

Niechaj tedy przyprowadzi barana zdrowego z trzody według oszacowania twojego, na ofiarę pokutną, do kapłana i rozgrzeszy go kapłan z uchybienia, którego niebacznie się dopuścił, sam nie wiedząc, a odpuszczonym mu będzie.

Ofiara to pokutna — zawinić zawinił Wiekuistemu”.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi i rzekł:

⁸⁹nie należy na nią oliwy, ani nie włoży na nią kadzidła — Raszi wyjaśnia: ponieważ była to ofiara za grzech, nie było właściwe, aby była upiększana oliwą i kadzidłem, zob. Raszi do 5:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁹⁰pełną garścią swoją — hebr. מִלֵּךְ וְצִדְקָה (*melo kumco*): pełna ilość tego, co zmieści się pod trzema palcami zagiętymi do środka dłoni. Por. przypisy do Kpł 2:1 i 2:2. [przypis edytorski]

⁹¹z grzechu jego, którego się dopuścił — „Jeśli zgrzeszył gdy był bogaty i odłożył pieniądze na owcę lub kozę ale zbiedniał, to za część tej sumy przynosił dwa ptaki, gdy odłożył pieniądze na dwa ptaki i zbiedniał, za część tej sumy przynosił dziesiątą część efy [mąki], gdy odłożył pieniądze na dziesiątą część efy ale się wzbogacił, dodawał [pieniędzy] i przynosił ofiarę bogacza”, Raszi do 5:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁹²pozostałość — słowo pozostałość dodane przez Cyłkowa. [przypis edytorski]

⁹³przeniesienia — hebr. מַעַל (*maal*): popełnić sprzeniewierzenie, świętokradztwo, niewierność. [przypis edytorski]

⁹⁴zgrzeszył niebacznie przeciw świętościom Wiekuistego — „Czerpiąc korzyść z czegoś, co było własnością Świątyni”, Raszbam do 5:15 [1].

Raszbam: skrót od rabi Szmuel ben Meir (1085–1158), żył w Troyes we Francji, ważny komentator Talmudu, wnuk Rasziego. [przypis z tradycji]

⁹⁵według oszacowania twojego na srebrne szekle — Ibn Ezra uczy, że człowiek ten przynosił barana o wartości przynajmniej dwóch szekli, zob. Ibn Ezra do 5:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁹⁶zwróci, i piątą część nadto dołoży — Raszi uczy: do skarbcza świątynnego oddawał wartość samego przedmiotu i jeszcze dodatkowo jedną piątą tej sumy, zob. Raszi do 5:16 [1]. [przypis z tradycji]

⁹⁷a nie wiedział, i stał się winnym — „Mowa tu o kimś, kto ma wątpliwość, czy popełnił grzech, zagrożony karą, karą odcięcia. Nie wie, czy dokonał wykroczenia czy nie, na przykład, gdy miał przed sobą *chelew* łój zakazany do spożycia i tłuszcz dozwolony, i myśląc, że oba są dozwolone, zjadł jeden z nich. [A potem] powiedziano mu, że jeden z nich był to *chelew*, lecz nie ma on pewności, czy spożył *chelew* [czy tłuszcz dozwolony]. W takiej sytuacji przynosił *אֵשֶׁת חַיִּים* (*aszam taluj*): ofiarę za winę w zawieszeniu, i chroniło go to przez cały czas, gdy nie było wiadomo, czy rzeczywiście zgrzeszył, a jeśli po jakimś czasie wyjaśniło się, [że zgrzeszył], przynosił ofiarę za grzech”, Raszi do 5:17 [1]. [przypis z tradycji]

„Jeżeliby kto zgrzeszył, a dopuścił się przemieszczenia przed Wiekuistym⁹⁸, tym, że zaparł się wobec bliźniego swego co do rzeczy sobie powierzonej, albo wręczonej⁹⁹, albo mu wydartej¹⁰⁰, albo gdy ograbił bliźniego swego¹⁰¹,

Albo by znalazł zgubę, a zaparł się tego, albo przysiągł fałszywie o cokolwiek ze wszystkich rzeczy, których dopuszczając się człowiek grzeszy przez nie;

Gdyby tedy zgrzeszył, a stał się winnym, niechaj zwróci zdzierstwo, które wydał, albo grabież, którą zagroził, albo rzecz powierzoną, która powierzoną mu została albo zgubę, którą znalazł —

Albo też to, o cokolwiek fałszywie przysiągł: zwróci to w pełnej wartości, a piątą część doloży do tego; odda je zaś temu, czyje jest, w dzień pokuty swojej.

A pokutę swoją przywiedzie Wiekuistemu, barana zdrowego z trzody, według oszacowania twego, jako ofiarę pokutną, do kapłana.

I rozgrzeszy go kapłan przed Wiekuistym, a odpuszczonym mu będzie w każdej z tych wszystkich rzeczy, które popełnił, zawiniwszy przez nią”.

ROZDZIAŁ VI

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Rozkażesz Aharonowi i synom jego i powiesz: Oto przepis o całopaleniu¹⁰²: ono to całopalenie pozostaje na ognisku, na ołtarzu, przez całą noc do rana, a ogień ołtarza ma być rozżarzany na nim¹⁰³.

I przywdziawszy kapłan ubiór swój¹⁰⁴ lniany, i spodnie szaty lniane włożywszy na ciało swoje, zbierze popiół¹⁰⁵, na który spalił ogień całopalenia na ołtarzu¹⁰⁶, a wysypie go obok¹⁰⁷ ołtarza.

Po czym zdejmie szaty swe i oblecze się w szaty inne a wyniesie popiół poza obóz¹⁰⁸ na miejsce czyste.

⁹⁸dopuścił się przemieszczenia przed Wiekuistym — „Powiedział rabi Akiwa: co oznaczają słowa »dopuścił się przemieszczenia przed Wiekuistym«? Każdy kto pożyczka pieniądze czy zaciąga pożyczkę albo prowadzi interesy, robi to wyłącznie przy świadkach i z dokumentem, dlatego gdy temu zaprzecza, podważa świadków lub dokument, ale kiedy składa coś u bliźniego na przechowanie, nie chce, by ktokolwiek o tym wiedział za wyjątkiem Pośrednika pomiędzy nimi [czyli Boga], dlatego gdy temu zaprzecza, podważa tego Pośrednika”, Raszi do 5:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁹⁹co do rzeczy sobie powierzonej, albo wręczonej — „[Zaprzecza], że użył powierzonych mu pieniędzy do prowadzenia własnych interesów albo na pożyczki”, Raszi do 5:21 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁰⁰albo mu wydartej — „[Zaprzecza], że zrabował coś od niego”, Raszi do 5:21 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁰¹ograbił bliźniego swego — „Wstrzymał wypłatę najemnikowi”, Raszi do 5:21 [4]. [przypis z tradycji]

¹⁰²całopaleniu — ofiara ta „nazywana jest całopaleniem, hebr. *ola* (ola) dosł. wznosząca się do góry, ponieważ w całości spalana była na ołtarzu, tu werset wskazuje, że ofiara całopalna nie była składana nocą ale przez całą noc spalała się na palenisku [ołtarza]”, Ibn Ezra do 6:2 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁰³na nim — „a nie poza ołtarzem”, Ibn Ezra do 6:2 [2]. Ogień miał płonąć „tak nocą tak jak za dnia”, Raszbam do 6:2 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁰⁴ubiór swój — tu strój kohena określony jest słowem *mido* (mido) od hebr. *madad*: mierzyć, co oznacza, że ubranie musiało być wykonane na jego miarę, zob. Raszi do 6:3 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁰⁵zbierze popiół — kohen „wybierał pełną szufłę z najgłębszego miejsca [popiołu] strawionego ogniem i umieszczał to po wschodniej stronie pochylni [prowadzącej do ołtarza]”, Raszi do 6:3 [3]. Było to tzw. *trumat hadeszn* (trumat hadeszn): wyjęcie [porcji] popiołu. [przypis z tradycji]

¹⁰⁶spalił ogień całopalenia na ołtarzu — „Gdy znalazł tam jakieś narzędzia, które nie uległy jeszcze spaleniu, odkładał je z powrotem na [palenisko] ołtarza po uprzednim przegarnieniu węgla tam i z powrotem, a [popiół] wyjmował z najgłębszego miejsca”, Raszi do 6:3 [5]. [przypis z tradycji]

¹⁰⁷obok — u Cylkowa: *podle*; uwspółcześnienie. [przypis edytorski]

¹⁰⁸wyniesie popiół poza obóz — Raszi wyjaśnia, że chodzi tu o popiół, który gromadził się na środku ołtarza, gdy było go już za dużo i nie było więcej miejsca na stosie, ale czynność ta nie była obowiązkowa każdego dnia, jednak wyjmowanie porcji popiołu, (*trumat hadeszn*), o którym mowa w 6:3, było codziennym obowiązkiem, zob. Raszi do 6:4 [2]. [przypis z tradycji]

Ogień zaś na ołtarzu rozżarzany będzie na nim, aby nie wygasł, a rozniecać będzie na nim kapłan drwa każdego rana, i ułoży na nim całopalenie¹⁰⁹ i puści na nim z dymem łoje ofiar opłatnych¹¹⁰.

Ogień ustawiczny rozżarzany będzie na ołtarzu, nie wygaśnie¹¹¹.

A oto przepis o ofierze pokarmowej: przynosić ją będą synowie Aharona przed oblicze Wiekuistego¹¹² na przednią stronę ołtarza¹¹³.

I zbierze z niej¹¹⁴ garścią swoją¹¹⁵ z przedniej mąki ofiary pokarmowej, i z oliwy jej, i wszystko kadzidło, które na ofierze pokarmowej, i puści z dymem na ołtarzu jako woń przyjemną ten „znak przypomnienia”, przed Wiekuistym.

A pozostałe z niej jadać będą Aharon i synowie jego. Jako praśniki jedzone będzie na miejscu świętym¹¹⁶ w podwórzu Przybytku zboru spożywać to będą.

Nie należy piec tego zakwaszonego; jako udział ich dałem im to z ogniowych ofiar Moich; świętym świętości to jak „zagrzeczna” i „pokutna”.

Każdy mężczyzna z potomków Aharona jeść to może¹¹⁷ jako udział na wieki, w pokoleniach waszych, z ofiar ogniowych Wiekuistego: cokolwiek, co się ich dotyka, uświęconym się stanie¹¹⁸.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Oto ofiara Aharona i synów jego¹¹⁹, którą przyniosą Wiekuistemu, w dzień namaszczenia swego: dziesiąta część efy mąki przedniej na ofiarę pokarmową ustawicznie; połowa tego rano, a połowa tego wieczorem.

¹⁰⁹ułoży na nim całopalenie — Raszi uczy, że codzienna poranna ofiara całopalna, hebr. *tamid* (תמיד) dosł. nieustanna, była spalana jako pierwsza, zob. Raszi do 6:5 [2]. [przypis z tradycji]

¹¹⁰puści na nim z dymem łoje ofiar opłatnych — Raszi wyjaśnia, że nic już nie mogło być ofiarowane po codziennej popołudniowej ofierze całopalnej (*tamid*), która była składana tuż przed nastaniem wieczoru, zob. Raszi do 6:5 [3]. [przypis z tradycji]

¹¹¹nie wygaśnie — Chizkuni uczy, że chwala Boża wymagała, aby podtrzymać ten płomień, ogień płonął także w Szabaty a podczas wędrówki przez pustynię nakrywano go rodzajem metalowej kopuły, zob. Chizkuni do 6:6 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

¹¹²przed oblicze Wiekuistego — oznacza to „zachodnią stronę [ołtarza], czyli od strony Namiotu Przybytku”, Raszi do 6:7 [3]. [przypis z tradycji]

¹¹³na przednią stronę ołtarza — oznacza to „południową, czyli »przednią stronę« ołtarza, ponieważ podest prowadzący do ołtarza znajdował się od tej strony”, Raszi do 6:7 [3]. [przypis z tradycji]

¹¹⁴zbierze z niej — Raszi komentuje, że podczas wyjmowania garści z ofiary pokarmowej, cała dziesiąta część efy mąki musiała znajdować się w jednym naczyniu, zob. Raszi do 6:8 [1]. [przypis z tradycji]

¹¹⁵garścią swoją — hebr. *komec* (כומץ): tyle ile zmieściło się pod trzema palcami kohen, złożonymi do wewnątrz dłoni; »garścią swoją« oznacza, że kohen nie mógł użyć miarki, wyznaczającej ile obejmuje *komec*, zob. Raszi do 6:8 [2]. [przypis z tradycji]

¹¹⁶na miejscu świętym — Raszi uczy, że tu »miejsce święte« oznacza podwórze Przybytku, zob. Raszi do 6:9 [1]. [przypis z tradycji]

¹¹⁷Każdy mężczyzna z potomków Aharona jeść to może — Raszi uczy, że do udziału włączeni byli także ci koheni, którzy mieli jakieś skazy na ciele i którzy nie mogli przez to sprawować różnych czynności przy składaniu ofiar, zob. Raszi do 6:11 [1]. [przypis z tradycji]

¹¹⁸cokolwiek, co się ich dotyka, uświęconym się stanie — gdy »gdy ofiara o lżejszym stopniu świętości lub zwykle jedzenie dotknie tej [ofiary pokarmowej], wchłonie z niej [jej status]«, Raszi do 6:11 [2]. U Cylkowa: *každy, który się ich dotyka, uświęconym być musi*; korekta dotyczy błędnego *który*, sugerującego osobę, werset nie mówi o dotykaniu potomków Aharon ale odnosi się do pokarmów, *uświęcenie* zaś kojarzy się z obrzędem uświęcenia kogoś, tu zaś mowa jest o tym, że zwykle pokarmy stykając się z poświęconymi, same nabierają świętego statusu. [przypis z tradycji]

¹¹⁹Oto ofiara Aharona i synów jego — Raszi wyjaśnia, że Najwyższy Kohen składał tę ofiarę każdego dnia, rano i pod wieczór, a zwykli koheni przynosili w ofierze dziesiątą część efy mąki tylko raz, w dniu, gdy byli upelnomocniani do swojej służby, zob. Raszi do 6:13 [1]. [przypis z tradycji]

Na panwi, w oliwie będzie przyrządzona; wysmażoną przyniesiesz ją¹²⁰; dobrze wypieczoną¹²¹, jako pokarmową ofiarę rozdrobioną, przyniesiesz ją na woń przyjemną Wiekuistemu.

I kapłan też namaszczonej na jego miejsce, z synów jego, spełni to: ustawa to wieczysta Wiekuistemu; cała z dymem puszczonej będzie¹²².

I każda pokarmowa ofiara kapłańska cała z dymem puszczonej będzie, nie będzie jadana”.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Powiedz Aharonowi i synom jego tak: oto przepis o ofierze zagrzesznej: na miejscu, gdzie zarzynają całopalenia, będzie zarzynana „zagrzeszna” przed obliczem Wiekuistego; świętością świętości ona.

Kapłan, spełniający obrządek rozgrzeszania¹²³, niech spożyje ją; na miejscu świętym spożywaną być powinna w podwórzu Przybytku zboru.

Cokolwiek, co się dotyka mięsa jej¹²⁴, uświęconym się stanie¹²⁵; a jeżeliby krwią jej obryzgał szatę, to zbryzganą wypierzesz na miejscu świętym.

Naczynie też gliniane, w którym się gotowała¹²⁶, stłuczone być ma; jeżeliby zaś w naczyniu miedzianym gotowana była — to należy wyczyścić je i wypłukać wodą¹²⁷.

Każdy mężczyzna spośród kapłanów jeść ją może świętością to Świętości.

Ale żadna ofiara zagrzeszna, której krew wnosi się do Przybytku zboru, dla rozgrzeszenia w świątyni, nie będzie jadana: na ogniu spaloną będzie¹²⁸.

ROZDZIAŁ VII

A oto przepis o ofierze pokutnej¹²⁹: świętością świętości ona.

Na miejscu, gdzie zarzynają całopalenia, zarzynać będą „pokutną,” a krwią jej pokropią ołtarz wokoło.

¹²⁰wysmażoną przyniesiesz ją — hebr. מִרְקֶוֶת (*murkewet*) oznacza tu: nasyciona wrzącą oliwą, zob. Raszi do 6:14 [1]. [przypis z tradycji]

¹²¹dobrze wypieczoną — „Wypieczoną wielokrotnie; po sparzeniu wrzącą oliwą była pieczona w piecu i ponownie smażona na panwi”, Raszi do 6:14 [2]. [przypis z tradycji]

¹²²cała z dymem puszczonej będzie — Raszi komentuje: to oznacza, że z tej ofiary nie był wybierany *komec*, ani nie była ona spożywana, zob. Raszi do 6:15 [2]. [przypis z tradycji]

¹²³Kapłan, spełniający obrządek rozgrzeszania — czyli kohen „zdalny do spełniania służby, co wykluczało takiego, który w chwili spryskiwania krwi [ofiary na ołtarz] był nieczysty rytualnie, nie miał on wówczas udziału w mięsie”, Raszi do 6:19 [2]. [przypis z tradycji]

¹²⁴Cokolwiek, co się dotyka mięsa jej — „Każdy produkt spożywczy, który zetknie się z [ofiara zagrzeszną] wchłonie z niej [jej status]”, Raszi do 6:20 [1]. U Cyłkowa: *każdy, który...*, por. przypis do 6:11. [przypis z tradycji]

¹²⁵uświęconym się stanie — „Stając się jak ta ofiara: jeśli [ofiara] była nieczysta, to [również i produkt, który jej dotknął] stawał się nieczysty, jeśli ofiara była właściwa, to [i ten produkt] musiał być spożyty zgodnie z surowymi regułami dla ofiary zagrzesznej”, Raszi do 6:20 [2]. U Cyłkowa: *wyświęconym być musi*; por. przypis do 6:11. [przypis z tradycji]

¹²⁶Naczynie też gliniane, w którym się gotowała — Raszi komentuje, że ceramiczne naczynie wchłaniało nieco z ofiary i to miało status taki jak חֵטְא (*notar*): *resztką, pozostałą z ofiary*, która była zakazana do spożycia, zob. Raszi do 6:21 [1]. [przypis z tradycji]

¹²⁷wyczyścić je i wypłukać wodą — Raszi uczy, że naczynia metalowe szoruje się, aby wypuścić wchłonięte substancje, ale w przypadku glinianego naczynia nigdy nie da się usunąć tego, czym nasiąkły jego ścianki, zob. Raszi do 6:21 [3]. [przypis z tradycji]

¹²⁸nie będzie jadana: na ogniu spaloną będzie — „Jeśli [kohen] wniósłby do wnętrza [Przybytku] część z krwi spryskiwanej na ołtarz zewnętrzny, [ofiara] stawała się nieważna”, Raszi do 6:23 [1]. [przypis z tradycji]

¹²⁹pokutnej — hebr. דִּשָּׁן (*aszam*): *wina*. [przypis edytorski]

A wszystek łój jej należy przynieść z niej, ogon¹³⁰ i łój pokrywający trzewia,

I obie nerki z łojem, który na nich, który nad poledwiami, i przeponę na wątrobie — wraz z nerkami ją oddzieli.

I puści to z dymem kapłan na ołtarzu, jako ofiarę ogniową Wiekuistemu. Ofiara to pokutna.

Każdy mężczyzna spośród kapłanów jeść ją może na miejscu świętym spożywaną będzie: świętością świętości ona.

Jako „zagrzeszna”, tak i „pokutna” — jednaki przepis mają; do kapłana, który rozgrzesza nią, należeć będzie.

A kapłan, który przynosi całopalenie czyjekolwiek: skóra całopalenia do niego, do kapłana ma należeć¹³¹.

Każda też ofiara pokarmowa w piecu upieczona, wszystko co przyrządzonym zostało w rondlu, albo na panwi, do kapłana, który ją przynosi, do niego należeć będzie¹³².

Ale wszelka ofiara pokarmowa zacyniona oliwą¹³³, albo sucha¹³⁴, do wszystkich synów Aharona należeć będzie — tak do jednego, jak i do drugiego.

A oto przepis o ofierze opłatnej, którą się przynosi Wiekuistemu:

Jeżeli ją kto na dziękczynienie przynosi¹³⁵, wtedy przyniesie przy tej ofierze dziękczynnej¹³⁶ kołaczę praśne, zacynione oliwą, i ołatki praśne, posmarowane oliwą, i mąką przednią, wysmażoną na kołaczę¹³⁷ zacynione oliwą.

Wraz z kołaczami zakwaszonego chleba powinien przynieść ofiarę swoją, przy ofierze dziękczynno-opłatnej swojej.

¹³⁰ogon — hebr. אֵלָא (alja): *dużych rozmiarów tłusty ogon barani*. „Ponieważ na ofiarę pokutną można było złożyć tylko barana lub owcę, mowa jest także i o tłustym ogonie”, Raszi do 7:3 [2]. [przypis z tradycji]

¹³¹do niego, do kapłana ma należeć — Ibn Ezra wyjaśnia: to dwukrotnie podkreślenie oznacza, że skóra nie mogła być dana innemu kohenowi, zob. Ibn Ezra do 7:8 [2]. [przypis z tradycji]

¹³²do niego należeć będzie — „Można by pomyśleć, że wyłącznie do niego, ale [następny] werset mówi »do wszystkich synów Aharona«, może więc do wszystkich? Ale jest napisane »do kapłana, który ją przynosi«, jak to [pogodzić]? [Przypadała ona] rodzinie kohenów (*beit aw*), pracującej w dniu składania tej ofiary”, Raszi do 7:9 [1]. Mojżesz podzielił ród kohenów na 8 wart (*miszmeret*), z czasem zostali oni podzieleni na 24 warty. W czasach istnienia Świątyni, każda taka grupa udawała się do Jerozolimy i sprawowała służbę świątynną przez tydzień, od Szabatu do Szabatu. A każda warta podzielona była na 7 rodzin (*beit aw*) dosł. *dom ojca*. Rodziny służyły w poszczególne dni tygodnia. Warty zmieniały się w Szabat, odchodząca grupa składała ofiarę poranną i dodatkową, przybywająca grupa składała ofiarę przedwieczorną i układała na stole nowo wypieczone chleby, które były dzielone pomiędzy odchodzących i przychodzących kohenów. W czasie Świąt Pielgrzymich wszystkie warty pracowały razem. [przypis z tradycji]

¹³³ofiara pokarmowa zacyniona oliwą — „Czyli dobrowolna ofiara pokarmowa”, Raszi do 7:10 [1]. [przypis z tradycji]

¹³⁴sucha — „Czyli zagrzeszna ofiara pokarmowa i pokarmowa ofiara zazdrości (por. Lb 5:15), w których nie było oliwy”, Raszi do 7:10 [2]. [przypis z tradycji]

¹³⁵Jeżeli ją kto na dziękczynienie przynosi — Raszi komentuje, że ofiarę dziękczynną przynosił ktoś, komu przydarzył się cud, np. został uchroniony podczas podróży morskiej czy wędrówki przez pustynię, uwolniony z więzienia oraz chory, który ozdrowiał, jeśli w takiej sytuacji ślubował przynieść ofiarę opłatną, była to ofiara dziękczynno-opłatna, zob. Raszi do 7:12 [1]. [przypis z tradycji]

¹³⁶przyniesie przy tej ofierze dziękczynnej — Raszi wyjaśnia, że wraz z ofiarą dziękczynną przynoszono cztery rodzaje chlebów, trzy praśne i jeden zakwaszony, po dziesięć sztuk każdego rodzaju, zob. Raszi do 7:12 [2]. [przypis z tradycji]

¹³⁷wysmażoną na kołaczę — „Ciasto nasycane wrzącą oliwą, w takiej ilości ile jej wchłonie”, zob. Raszi do 7:12 [3]. [przypis z tradycji]

I niechaj przynosi z tego, jeden z każdej ofiary¹³⁸ jako dań Wiekuistemu; do kapłana, kropiącego krwią ofiar opłatnych, do niego należeć to będzie.

Mięso zaś ofiary dziękczynno-opłatnej w dzień ofiarowania jej spożytym będzie; nie należy zostawiać z tego do jutra.

A jeżeli ślubem¹³⁹, albo dobrowolnym darem¹⁴⁰ ofiara jego¹⁴¹, to w dzień złożenia ofiary jego spożyta będzie; i nazajutrz też, co by z niej pozostało, spożytym być może;

Coby zaś zostało z mięsa tej ofiary do trzeciego dnia, na ogniu spalonym będzie.

A jeżeliby jednak jedzonem było mięso tej ofiary opłatnej dnia trzeciego, to nie będzie upodobaną¹⁴². Kto ją przyniósł, temu się ona nie policzy: obrzydliwością¹⁴³ będzie; a kto by jadł z niej, winę swą poniesie.

Mięso to, które by się dotknęło czego nieczystego jadane nie będzie; na ogniu należy je spalić; mięso to — każdy czysty może jeść to mięso.

Ale ktokolwiek by jadł mięso z ofiary opłatnej, ofiarowanej Wiekuistemu, mając nieczystość na sobie; wytracona będzie dusza ta¹⁴⁴ z ludu swojego.

A jeżeli kto, dotknąwszy się czego nieczystego, bądź nieczystości człowieczej, bądź nieczystego zwierzęcia, bądź jakiegokolwiek stwora¹⁴⁵ nieczystego, będzie jadł mięso ofiary opłatnej poświęconej Wiekuistemu — wytracona będzie dusza ta z ludu swojego”.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Powiedz synom Izraela tak: żadnego łaju¹⁴⁶ z woła, ani z owcy, ani z kozy jeść nie będziecie.

A lój padliny i lój rozszarpanego, użytym być może do wszelakiej potrzeby¹⁴⁷; jeść jednak, jadać go nie będziecie.

Bo ktobykolwiek jadł lój z bydła, z których przynosi się ofiarę ogniovą Wiekuistemu, dusza, która by to jadła, wytracona będzie z ludu swojego.

Żadnej też krwi jadać nie będziecie we wszystkich siedzibach waszych, ani z ptactwa, ani z bydła¹⁴⁸:

¹³⁸jeden z każdej ofiary — „Po jednym z każdego z tych rodzajów wypieków dawał jako dar dla kohena, który pełnił służbę, a reszta była spożywana przez właścicieli [składających ofiarę]. Mięso należało do właścicieli, z wyjątkiem mostka i łopatki [oddawanych kohenom, por. 7:31-32]”, Raszi do 7:14 [1]. [przypis z tradycji]

¹³⁹ślubem — hebr. נדר (neder): ślubowanie, zobowiązanie ustne. [przypis edytorski]

¹⁴⁰dobrowolnym darem — hebr. נדבָה (nedawa): dobrowolny dar. [przypis edytorski]

¹⁴¹jeżeli ślubem, albo dobrowolnym darem ofiara jego — „Gdy nie przynosił tej [ofiary] jako podziękowanie za cud, wówczas nie wymagało to chleba i była ona spożywana w ciągu dwóch dni”, Raszi do 7:16 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁴²jeżeliby jednak jedzonem było mięso tej ofiary opłatnej dnia trzeciego, to nie będzie upodobaną — „W czasie składania [ofiary] nie mogło przyjść [kohenowi] na myśl, [że będzie jadł z niej trzeciego dnia], jeśli tak pomyślał stawała się ona obrzydliwością”, Raszi do 7:18 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁴³obrzydliwością — hebr. תִּגְוָה (pigul): nieczyste, odrzucone mięso ofiarne, rzecz odstręczająca. [przypis edytorski]

¹⁴⁴wytracona będzie dusza ta — hebr. וְנִכְרְתָה נַפְשָׁהּ (wenichbreta hanefesz habi) dosł. odcięta będzie dusza ta. Mowa tu o karze zwanej karet, zob. przypis do Kpł 4:2, która wymierzana była przez Boga, nie przez ludzi. [przypis z tradycji]

¹⁴⁵stwora — hebr. שֶׁקֶץ (szekec): rzecz obrzydliwa, stworzenie zakazane jako pokarm; u Cyłkowa: potworu; korekta dla uniknięcia śmieszności. [przypis edytorski]

¹⁴⁶lój — hebr. חֵלֵב (chelew). [przypis edytorski]

¹⁴⁷ użytym być może do wszelakiej potrzeby — Raszi uczy, że lój padliny nie staje się od niej nieczysty rytualnie, choć samo mięso padliny jest nieczyste, zob. Raszi do 7:24 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁴⁸ani z ptactwa, ani z bydła — „Co oznacza, że [zakaz] nie dotyczy krwi ryb i szarańczy”, Raszi do 7:26 [21]. [przypis z tradycji]

Każdy, który jeść będzie jakkolwiek krew — dusza która by ją jadła¹⁴⁹, wytraconą będzie z ludu swojego”.

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Powiedz synom Izraela tak: kto by przyniósł ofiarę opłatną swoją Wiekuistemu, niechaj sam przyniesie ofiarę swoją Wiekuistemu, z ofiary swej opłatnej;

Jego ręce niech przyniosą ogniowe ofiary Wiekuistego; łój wraz z mostkiem niech przyniesie: mostek, aby poruszyć tym kołysając¹⁵⁰ przed obliczem Wiekuistego.

I puści z dymem kapłan łój na ołtarzu¹⁵¹; a będzie mostek dla Aharona i synów jego.

Łopatkę też prawą oddacie jako podniesienie¹⁵² kapłanowi z ofiar waszych opłatnych.

Kto z synów Aharona przynosi krew z ofiar opłatnych i łój, temu dostanie się i łopatka prawa w udziale.

Albowiem mostek zakołysania¹⁵³ i łopatkę podniesienia¹⁵⁴ wziąłem od synów Izraela z ofiar ich opłatnych, i oddałem je Aharonowi, kapłanowi, i synom jego, jako część wyznaczoną na wieki, od synów Izraela”.

Oto udział uświęcony Aharona i udział uświęcony synów jego, z ogniowych ofiar Wiekuistego, od dnia, w którym dano im przystąpić do piastowania kapłaństwa Wiekuistemu,

Co rozkazał Wiekuisty dawać im od dnia namaszczenia ich od synów Izraela. Ustawa to wieczna w pokoleniach ich.

Oto przepis o całopaleniu, i o ofierze pokarmowej i zagrzesznej i pokutnej, i o ofierze wyswięcenia¹⁵⁵ i o ofierze opłatnej,

Który polecił Wiekuisty Mojżeszowi u góry Synaj, gdy rozkazał synom Izraela na pustyni Synajskiej, aby przynosili ofiary swoje Wiekuistemu.

ROZDZIAŁ VIII

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Weź Aharona i synów jego z nim¹⁵⁶, i szaty, i olej namaszczenia, i cielca ofiary zagrzesznej, i dwa barany i kosz przaśników.

A cały zbór zgromadź u wejścia do Przybytku zboru¹⁵⁷”.

¹⁴⁹która by ją jadła — słowa która by ją jadła dodane przez Cylkowa. [przypis edytorski]

¹⁵⁰poruszyć tym kołysając — hebr. תנופה (*tenufa*): machanie czymś, kołysanie. Rytuał zakołysana ofiarą wykonywano w następujący sposób: łój i mostek umieszczano na rękach ofiarującego, kohen wsuwał swoje ręce pod jego ręce i tak razem wykonywali ruch zakołysania tymi częściami ofiary, zob. Raszi do 7:30 [1]. U Cylkowa: *stawić go jako przedstawienie*, korekta dla zgodności z Szemot 29:24. [przypis z tradycji]

¹⁵¹puści z dymem kapłan łój na ołtarzu — „Dopóki tłuszcze ofiar nie zostały wniesione na ołtarz, mięso nie mogło być jedzone”, Raszi do 7:32 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵²podniesienie — hebr. תרומה (*truma*): podnoszenie do góry, także: dar. [przypis edytorski]

¹⁵³zakołysania — u Cylkowa: przedstawienia; korekta dla zgodności z Szemot 29:27. [przypis edytorski]

¹⁵⁴mostek zakołysania i łopatkę podniesienia — Raszi uczy, że kohen, trzymając te części ofiar, wykonywał nimi ruch kołysania na boki [hebr. תנופה (*tenufa*)] oraz ruch podnoszenia i opuszczania [hebr. תרומה (*truma*)], zob. Raszi do 7:34 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵⁵wyswięcenia — hebr. מילואים (*miluim*): upełnomocnienie, napełnienie. Raszi uczy, że ta ofiara składana była w dniu, gdy koheni wyswięceni byli do swojej kapłańskiej służby, zob. Raszi do 7:37 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵⁶Weź Aharona i synów jego z nim — „Ten fragment został wypowiedziany siedem dni przed postawieniem Przybytku, ale w Torze nie ma wcześniej i później, [nie zawsze zachowana jest kolejność wydarzeń]”, Raszi do 8:2 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵⁷cały zbór zgromadź u wejścia do Przybytku zboru — „To jeden z przypadków gdy mały [teren] pomieścił wielki [tłum ludu]”, Raszi do 8:3 [1]. Ibn Ezra uczy, że »cały zbór« odnosi się tu do przywódców plemion i starszyzny, zob. Ibn Ezra do 8:3 [1]. [przypis z tradycji]

I uczynił Mojżesz, jako mu rozkazał Wiekuisty; i zgromadził się cały zbor u wejścia do Przybytku zboru.

I rzekł Mojżesz do zboru: „Oto co rozkazał Wiekuisty uczynić!¹⁵⁸”

I kazał przystąpić Mojżesz Aharonowi i synom jego i obmył ich wodą.

I włożył nań spodnią szatę, i opasał go pasem, i przyobłókl go w płaszcz, i włożył nań naramiennik¹⁵⁹, i przepasał go pasem naramiennika, i przytwierdził nim naramiennik na nim¹⁶⁰.

I włożył nań napiersznik¹⁶¹, i złożył do napiersznika Urim i Tumim¹⁶².

Włożył też zawój na głowę jego, a do zawoju z przedniej strony jego przytwierdził diadem złoty, koronę świętą jak przykazał Wiekuisty Mojżeszowi.

I wziął Mojżesz olej namaszczenia, i namaścił Przybytek, i wszystko co w nim, i poświęcił to.

I pokropił nim ołtarz siedemkroć, i namaścił ołtarz i wszystkie przybory jego, i umywałnię¹⁶³ i podnóże jej, aby je poświęcić.

I polał oleju namaszczenia na głowę Aharona, i namaścił go¹⁶⁴, aby go poświęcić.

Kazał też przystąpić Mojżesz synom Aharona i przybrał ich w spodnie szaty, i opasał ich pasem, i okrył głowy ich mitrami, jak przykazał Wiekuisty Mojżeszowi.

I przywiódł cielca zagrzeszniego, i położyli Aharon i synowie jego ręce swoje na głowę cielca zagrzeszniego.

I zarznął go, i wziął Mojżesz nieco krwi i pomazał narożniki ołtarza wokół palcem swoim, i oczyścił ołtarz¹⁶⁵, a pozostałą¹⁶⁶ krew wylał u podstawy ołtarza, i poświęcił go, aby rozgrzeszać na nim.

I wziął cały łój pokrywający trzewia, i przeponę nad wątrobą i obie nerki, i łój ich, i puścił to Mojżesz¹⁶⁷ z dymem na ołtarzu.

A cielca, i skórę jego, i mięso jego, i nieczystość jego spalił w ogniu za obozem, jak rozkazał Wiekuisty Mojżeszowi.

I przywiódł barana na całopalenie, i położyli Aharon i synowie jego ręce swoje na głowę barana.

¹⁵⁸Oto co rozkazał Wiekuisty uczynić! — „Te rzeczy, które zobaczycie, które będę wykonywał przed wami, nakazał mi uczynić Święty Błogosławiony, żebyście nie mówili, że dla mojej chwały albo dla chwały mojego brata to robię”, Raszi do 8:5 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁵⁹naramiennik — hebr. תפוח (*efod*): naramiennik, rodzaj fartucha będącego częścią stroju Najwyższego Kohen. [przypis edytorski]

¹⁶⁰przytwierdził nim naramiennik na nim — czyli przytwierdził pasem naramiennik na Aharonie. [przypis edytorski]

¹⁶¹napiersznik — hebr. חושן (*choszen*). [przypis edytorski]

¹⁶²Urim i Tumim — tam znajdował się „zapis zawierający Właściwe [Najświętsze] Imię Boga”, Raszi do 8:8 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁶³umywalnię — hebr. כִּיּוֹר (*kijor*): misa, kocioł, miednica. [przypis edytorski]

¹⁶⁴polał oleju namaszczenia na głowę Aharona, i namaścił go — „Najpierw nalał [porcję] oleju na jego głowę, potem umieścił [krople] pomiędzy jego brwiami i palcem roztarł olej w jedną i drugą stronę,” [kreśląc kształt jak litera X], Raszi do 8:12 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁶⁵oczyścił ołtarz — hebr. וַיַּעֲבֹד (*wajechate*), od rdzenia וָעָבַד (*chata*): zgrzeszyć, chybić, zbłądzić ale także oczyścić się z grzechu, z błędu. „Oczyścił [ołtarz] z tego, co obce, aby nadać mu świętość”, Raszi do 8:15 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁶⁶pozostałą — słowo *pozostałą* dodane przez Cyłkova. [przypis edytorski]

¹⁶⁷to Mojżesz — u Cyłkova opuszczone słowo *Mojżesz*, prawdopodobnie błąd drukarski. [przypis edytorski]

I zarznął go, i pokropił Mojżesz krwią jego ołtarz wokoło.

A barana porąbał w kawały, i puścił z dymem Mojżesz głowę, i kawały i tłuszcz.

A trzewia i golenie obmył wodą, i puścił z dymem Mojżesz całego barana na ołtarzu: całopalenie to na woń przyjemną; ogniowa to ofiara Wiekuistemu, jak przykazał Wiekuisty Mojżeszowi.

Zatem przywiódł barana drugiego, barana wyświęcenia, i położyli Aharon i synowie jego ręce swoje na głowę barana.

I zarznął go, i wziął Mojżesz nieco krwi jego i włożył na chrząstkę prawego ucha Aharona, i na wielki palec ręki jego prawej, i na wielki palec nogi jego prawej.

I kazał przystąpić synom Aharona, i włożył Mojżesz nieco krwi na chrząstkę prawego ucha ich, i na wielki palec ręki ich prawej, i na wielki palec nogi ich prawej, pokropił Mojżesz krwią ołtarz wokoło:

I wziął łój i ogon, i wszystek łój pokrywający trzewia, i przeponę wątroby, i obie nerki i łój ich, i łopatkę prawą;

A z kosza praśników, który przed Wiekuistym wziął kołacz praśny jeden, i bochen chleba z oliwą jeden i ołatek jeden, i położył na łoje i na łopatkę prawą;

I położył to wszystko na dłonie Aharona, i na dłonie synów jego, i poruszył tym kołysając¹⁶⁸ przed obliczem Wiekuistego;

I wziął to Mojżesz z rąk ich, i puścił z dymem na ołtarzu¹⁶⁹ przy całopaleniu; ofiara to wyświęcenia, na woń przyjemną — ogniowa to ofiara Wiekuistemu.

Wziął też Mojżesz mostek, i poruszył nim kołysając¹⁷⁰ przed obliczem Wiekuistego: z barana wyświęcenia dla Mojżesza był to udział, jak rozkazał Wiekuisty Mojżeszowi.

I wziął również Mojżesz oleju namaszczenia i nieco krwi, która była na ołtarzu, i pokropił Aharona i szaty jego, i synów jego, i szaty synów jego z nim, i tak poświęcił Aharona i szaty jego, i synów jego, i szaty synów jego z nim.

I rzekł Mojżesz do Aharona i do synów jego: „Ugotujcie to mięso u wejścia do Przybytku zboru, i tam je jedzcie z chlebem, który w koszu upełnomocnienia, jak mi przykazano i powiedziano: Aharon i synowie jego jeść je mają.

A co by pozostało z mięsa i z chleba, w ogniu spalicie.

A od wejścia Przybytku zboru nie odejdziecie przez siedem dni, aż do dnia, którego wypełni się czas upełnomocnienia waszego; bo przez siedem dni upełnomocniane będą ręce wasze.

Jako się stało dnia dzisiejszego, tak przykazał Wiekuisty czynić i nadal, dla rozgrzeszenia waszego¹⁷¹.

¹⁶⁸poruszył tym kołysając — u Cyilkowa: *stawił to jako przedstawienie*; zgodnie z korektą jak w 7:30. [przypis edytorski]

¹⁶⁹wziął to Mojżesz z rąk ich, i puścił z dymem na ołtarzu — „Przez całe siedem dni Mojżesz pełnił służbę w białej szacie [choć nie był kohenem]”, Raszi do 8:28 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁰poruszył nim kołysając — u Cyilkowa: *przedstawił go jako przedstawienie*; jw. [przypis edytorski]

¹⁷¹tak przykazał Wiekuisty czynić i nadal, dla rozgrzeszenia waszego — „Nasi mędracy wyjaśnili, że [jest tu aluzja do] rytuału czerwonej jałówki (por. *Lb 19*) oraz do obrzędów w Jom Kipur, uczy to, że Najwyższy Kohen musiał być oddzielony na siedem dni przed Jom Kipur i podobnie kohen, który spalał czerwoną jałówkę”, Raszi do 8:34 [1]. [przypis z tradycji]

A u wejścia Przybytku zboru zostawać będziecie dzień i noc, przez siedem dni, a będziecie przestrzegali służby Wiekuistego, abyście nie pomarli; bo tak mi rozkazano”.

I uczynili Aharon i synowie jego to wszystko, co rozkazał Wiekuisty przez Mojżesza.

ROZDZIAŁ IX

I stało się dnia ósmego¹⁷², wezwał Mojżesz Aharona i synów jego i starszych Izraela.

I rzekł do Aharona: „Weźmiesz sobie cielca młodego na ofiarę zagrzeszną¹⁷³, i barana na całopalenie, zdrowe, i przywiedziesz je przed oblicze Wiekuistego;

Synom zaś Izraela powiedz tak: weźmiecie sobie kozła na ofiarę zagrzeszną, i cielca i jagnię, roczniaki zdrowe na całopalenie.

Wołu też i barana — na ofiary opłatne, dla ofiarowania przed obliczem Wiekuistego, i ofiarę pokarmową zacyzioną oliwą; albowiem dziś Wiekuisty ukaże się wam¹⁷⁴”.

I przynieśli co rozkazał Mojżesz przed Przybytek zboru; i przystąpił cały zbor i stanął przed Wiekuistym.

I rzekł Mojżesz: „To, co rozkazał Wiekuisty, uczynicie a ukaże się wam Majestat Wiekuistego”.

Rzekł zaś Mojżesz do Aharona: „Przystąp do ołtarza i spełnij ofiarę¹⁷⁵ twą zagrzeszną i całopalenie twoje, i dopełnij rozgrzeszenia za siebie i za lud; spełnij też ofiarę od ludu i dopełnij rozgrzeszenia za nich, jak rozkazał Wiekuisty”.

I przystąpił Aharon do ołtarza, i zarznął cielca zagrzesznego za siebie;

I podali mu synowie Aharona krew, i zamoczył palec swój we krwi, i pomazał narożniki ołtarza; krew zaś pozostała¹⁷⁶ wylał u podstawy ołtarza;

Łój zaś i nerki i przeponę wątroby z ofiary zagrzesznej puścił z dymem na ołtarzu, jak rozkazał Wiekuisty Mojżeszowi.

A mięso i skórę spalił w ogniu za obozem.

Zarznął też całopalenie, i podali mu synowie Aharona krew, i pokropił nią ołtarz wokół;

I całopalenie podali mu w kawałach jego, wraz z głową, i puścił je z dymem na ołtarzu.

I wymył trzewia i golenie, i puścił z dymem wraz z całopaleniem, na ołtarzu.

Po czym przywiódł ofiarę od ludu, i wziął kozła zagrzesznego ludu, i zarznął go, i spełnił obrządek rozgrzeszenia, jak u pierwszego.

I przyniósł całopalenie i spełnił je wedle przepisu.

¹⁷²stało się dnia ósmego — „Wydawałoby się, że ósmy dzień był to ósmy dzień miesiąca nisan, jako że Przybytek został postawiony pierwszego dnia tego miesiąca, ale komentatorzy powiedzieli, że był to rosz chodesz (pierwszy dzień) nisan i przez siedem dni upelnomocniania, każdego dnia Mojżesz rozstawiał Przybytek i składał go, aby nauczyć [kohenów jak to robić]”, Ibn Ezra do 9:1 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷³Weźmiesz sobie cielca młodego na ofiarę zagrzeszną — „Aby dać do zrozumienia, że Święty Błogosławiony poprzez [ofiary z] tego cielca przebaczył Aharonowi postępek ze sporządzeniem cielca”, Raszi do 9:2 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁴albowiem dziś Wiekuisty ukaże się wam — „I zejdzie ogień z nieba, by puścić z dymem ofiary”, Raszbam do 9:4 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁵Rzekł zaś Mojżesz do Aharona: „Przystąp do ołtarza i spełnij ofiarę — „Jako że przez całe siedem dni upelnomocniania Mojżesz wykonywał obowiązki [kohena], ósmego dnia rzekł Mojżesz do Aharona: od teraz to ty zbliż się i pełnij tę służbę”, Chizkuni do 9:7 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁶pozostała — słowo pozostała dodane przez Cyłkowa. [przypis edytorski]

Przyniósł też ofiarę pokarmową, i napełnił nią dłoń swoją¹⁷⁷ i puścił z dymem na ołtarzu, oprócz całopalenia porannego.

I zarznął wołu i barana na ofiarę okupną za lud i podali mu synowie Aharona krew, i pokropił nią ołtarz wokoło.

I łoje też z wołu, i z barana ogon, i pokrywający łój, i nerki i przeponę wątroby.

I położyli łoje na mostki¹⁷⁸, i puścił z dymem łoje na ołtarzu.

A mostki i łopatkę prawą — poruszył Aharon kołysając¹⁷⁹ przed Wiekuistym, jako był rozkazał Mojżesz.

I podniósł Aharon ręce swoje do ludu i błogosławił im¹⁸⁰; i zstąpił, spełniwszy ofiarę zagrześzną, i całopalenie i ofiarę okupną.

I wszedł Mojżesz i Aharon do Przybytku zboru¹⁸¹; wyszli, i pobłogosławili lud¹⁸². I ukazał się Majestat Wiekuistego całemu ludowi:

I wyszedł ogień sprzed Wiekuistego¹⁸³ i pochłonął na ołtarzu całopalenie i łoje; i widział to lud cały i wydał okrzyk i padli na oblicze swoje.

ROZDZIAŁ X

I wzięli synowie Aharona — Nadab i Abihu, każdy kadzielnicę swoją, i włożyli w nie ognia, i położyli nań kadzidła, i tak przynieśli przed oblicze Wiekuistego ogień nieuświęcony¹⁸⁴, którego nie przykazał im.

I wyszedł ogień¹⁸⁵ sprzed oblicza Wiekuistego i pochłonął ich; i pomarli przed obliczem Wiekuistego¹⁸⁶.

¹⁷⁷*napełnił nią dłoń swoją* — Raszi wyjaśnia, że chodzi tu o ךּוּמֶע (komec), por. przypis do Kpl 2:2, zob. Raszi do 9:17 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁸*położyli łoje na mostki* — „Po wykonaniu gestu kołysania, kohen który zakołysał [tymi częściami ofiar], przekazywał je innemu kohenowi do spalania, i tak to, co było na górze znajdowało się teraz na dole”, Raszi do 9:20 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁷⁹*poruszył Aharon kołysając* — u Cyklowa: *stawił jako przedstawienie*; jw. [przypis edytorski]

¹⁸⁰*błogosławił im* — Raszi komentuje: Aharon wygłosił tzw. *Birkat kohamin* Błogosławieństwo kapłańskie, por. *Lb* 6:24–26, zob. Raszi do 9:22 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁸¹*wszedł Mojżesz i Aharon do Przybytku zboru* — Raszi wyjaśnia, że Mojżesz wszedł tam z Aharonem, by nauczyć go jak sprawować rytuał z kadzidłem, zob. Raszi do 9:23 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁸²*wyszli, i pobłogosławili lud* — „Wypowiedzieli słowa: »I niech będzie upodobanie Boga Pana naszego nad nami, a sprawę rąk naszych utwierdź pośród nas; tak, sprawę rąk naszych, utwierdź ją« (*Pz* 90:17), czyli: oby było wolą, że Szechina [Boża obecność] spocznie na dziele waszych rąk. Jako że całe siedem dni upelnomocniania, gdy Mojżesz ustawiał Przybytek i pełnił w nim służbę [kapłańską], po czym każdego dnia składał go z powrotem, Szechina nie spoczęła na [Przybytku], lud Izraela czuł się zawstydzony i mówił do Mojżesza: Mojżeszu, nauczycielu nasz, cały trud, który podjęliśmy był to po, aby Szechina zamieszkała pomiędzy nami, byśmy wiedzieli, że odkupiony nam został grzech [złotego] cielca. Dlatego [Mojżesz] powiedział im: »To, co rozkazał Wiekuisty, uczynicie a ukaże się wam Majestat Wiekuistego« (9:6), Aharon mój brat, jest bardziej znamienity i ważniejszy ode mnie, to poprzez jego ofiary i jego posługę spocznie na was Szechina i będziecie wiedzieć, że to Bóg go wybrał”, Raszi do 9:23 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁸³*wyszedł ogień sprzed Wiekuistego* — ogień wyszedł „z Najświętszego Miejsca w Przybytku, idąc przez złoty ołtarz, spalił na nim kadzidło, co zawsze poprzedzało spalanie codziennych ofiar całopalnych, tam też potem dosięgnął synów Aharona, gdy ich spalił (por. *Kpl* 10:2); następnie wyszedł, wspiął się na ołtarz i pochłonął na ołtarzu ofiarę całopalną i oplatną”, Raszbam 9:24 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁸⁴*ogień nieuświęcony* — hebr. םֶשֶׁן זָרָה (*esz zara*) dosł. *ogień obcy*. „Działali z własnego zamysłu, nie nakazano im spalania kadzidła a tym bardziej nie obcym ogniem”, Ibn Ezra do 10:1 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁸⁵*wyszedł ogień* — wyszedł ogień, „aby najpierw spalić kadzidło na wewnętrznym [ołtarzu, por. przypis do *Kpl* 9:24], ale natknął się tam na synów Aharona i uśmiercił ich, po czym [ogień] wyszedł stamtąd i dotarł do ołtarza zewnętrznego, gdzie pochłonął ofiarę całopalną”, Raszbam do 10:2 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁸⁶*pomarli przed obliczem Wiekuistego* — „Rabi Eliezer powiedział: synowie Aharona zmarli dlatego, że wydawali decyzje halachiczne w obecności Mojżesza, swego nauczyciela. Rabi Jiszmel powiedział: upici winem weszli do Świątyni, można to wiedzieć, ponieważ zaraz po ich śmierci ostrzeżono pozostałych [kohenów], aby nie wchodzili do Świątyni po wypiciu wina”, Raszi do 10:2 [1]. [przypis z tradycji]

I rzekł Mojżesz do Aharona: „Oto co powiedział Wiekuisty, gdy rzekł¹⁸⁷: »Przez bliskich Mi uświęconym będę i w obliczu całego ludu sławionym!«” I zamilkł Aharon¹⁸⁸.

I wezwał Mojżesz Miszaela i Elcafana, synów Uziela stryja Aharona, i rzekł do nich: „Przystąpcie, a wynieście braci waszych ze świątyni, poza obóz.”

I przystąpili i wynieśli ich w spodnich szatach ich¹⁸⁹ poza obóz, jak powiedział Mojżesz.

I rzekł Mojżesz do Aharona, i do Elazara i Itamara synów jego: „Głów waszych nie obnażajcie¹⁹⁰, a szat waszych nie rozdzierajcie, abyście nie pomarli, a Bóg¹⁹¹ nie rozgniewał się na zbór cały. Ale bracia wasi, wszystek dom Izraela niech oplakuje¹⁹² ten pożar, który rozpalil Wiekuisty.

A za drzwi Przybytku zboru nie wychodźcie, abyście nie pomarli; gdyż olej namaszczenia Wiekuistego na was. I uczynili według słowa Mojżesza.

I oświadczył Wiekuisty Aharonowi, i rzekł:

„Wina, ani mocnego napoju nie będziesz pijał, ani ty ani synowie twoi z tobą, gdy będziecie mieli wchodzić do Przybytku zboru¹⁹³, abyście nie pomarli. Ustawa to wieczna w pokoleniach waszych.

Abyscie rozróżniali¹⁹⁴ między świętym, a powszednim i między nieczystym a czystym.

I abyście nauczali synów Izraela¹⁹⁵ wszystkich ustaw, które powiedział im Wiekuisty przez Mojżesza”.

I rzekł Mojżesz do Aharona, i do Elazara i Itamara synów jego pozostałych¹⁹⁶: „Weźcie ofiarę pokarmową¹⁹⁷, pozostałą z ogniowych ofiar Wiekuistego, a jedzcie ją jako przaśniki przy ołtarzu; bo świętym świętości ona.

¹⁸⁷ *Oto co powiedział Wiekuisty, gdy rzekł* — „Gdzie to powiedział? »I stawiać się tam będę synom Izraela, i będzie poświęcony majestatem Moim« (Wj 29:43), nie czytaj »majestatem Moim« ale *Moimi najznamienitszymi*. Powiedział Mojżesz do Aharona: Aharonie, bracie mój, wiedziałem, że Przybytek zostanie uświęcony przez wybrańców Bożych, ale myślałem, że będzie albo przeze mnie albo przez ciebie, teraz widzę, że ci [dwaj] byli więksi i ode mnie i od ciebie”, Raszi do 10:3 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁸⁸ *I zamilkł Aharon* — „[Aharon] otrzymał nagrodę za swoje milczenie. Cóż to była za nagroda? Skierowana została do niego mowa od Boga (por. 10:8), ponieważ bezpośrednio do niego wypowiedziane zostały [wersety 10:9–11], dotycząca picia wina”, Raszi do 10:3 [2]. „[Aharon] powstrzymał się od swojej żaloby, nie płakał i nie wypełniał żałobnych obrzędów”, Raszbam do 10:3 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁸⁹ *wynieśli ich w spodnich szatach ich* — niosąc zmarłych „za ich szaty, co uczy, że nie uległy spaleni ich ubrania, a jedynie ich dusze, coś jakby dwie nici ognia weszły im do nozdrzy [i wypaliły ich od wewnątrz]”, Raszi do 10:5 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁹⁰ *Głów waszych nie obnażajcie* — hebr. נָחַץ (*para*) *rozpuścić, odsłonić, zaniedbać, rozburzyć*. Oznaczało to: „nie zapuszczajcie włosów, stąd wniosek, że żałobnikowi zakazane jest strzyżenie się, ale wy nie zakłócajcie radości Wszechmogącego [znakami żaloby]”, Raszi do 10:6 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁹¹ *Bóg* — słowo *Bóg* dodane przez Cyłkowa. [przypis edytorski]

¹⁹² *Ale bracia wasi, wszystek dom Izraela niech oplakuje* — „Stąd dowiadujemy się, że nieszczęścia uczonych w Torze muszą być oplakiwane przez wszystkich [przez całą społeczność]”, Raszi do 10:6 [3]. [przypis z tradycji]

¹⁹³ *gdy będziecie mieli wchodzić do Przybytku zboru* — Raszi uczy, że zakaz ten dotyczył również przystępowania do zewnętrznego ołtarza, na którym spalano ofiary, zob. Raszi do 10:9 [2]. [przypis z tradycji]

¹⁹⁴ *Abyscie rozróżniali* — „Abyscie umieli rozróżnić pomiędzy prawidłową ofiarą a sprofanowaną, stąd nauka, że jeśli [kohen pełnił służbę w stanie nietrzeźwości] była ona nieważna”, Raszi do 10:10 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁹⁵ *abyście nauczali synów Izraela* — „A jak powiedzieli nasi mędracy: nietrzeźwy nie może wydawać decyzji halachicznej”, Raszbam do 10:10 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁹⁶ *synów jego pozostałych* — pozostałych „od śmierci, co uczy, że także i tym [synom Aharona] przeznaczona była kara śmierci za grzech [złotego] cielca, jak jest napisane »Na Aharona też rozgniewał się Wiekuisty bardzo chcąc go zagubić« (Pwt 9:20), a zagubienie to nic innego jak uśmiercenie potomstwa [...], ale modlitwa Mojżesza unieważniła połowę [kary]”, Raszi do 10:12 [1]. [przypis z tradycji]

¹⁹⁷ *Weźcie ofiarę pokarmową* — „Pomimo tego, że jesteście w żalobie, a święte [pokarmy] zakazana są żałobnikom”, Raszi do 10:12 [2]. [przypis z tradycji]

Przeto jedźcie ją na miejscu świętym, bo to udział twój, i udział synów twoich¹⁹⁸ z ognio-
wych ofiar Wiekuistego, bo mi tak rozkazano.

Mostek zaś zakołysania¹⁹⁹ i łopatkę podniesienia spożywać będziecie na miejscu czystym,
ty, i synowie twoi i córki twoje z tobą²⁰⁰; bo w udziale tobie i w udziale synom twoim
dane zostały, z ofiar opłatnych synów Izraela.

Łopatkę podniesienia i mostek zakołysania przynosić będą wraz z ognioowymi ofiarami łó-
jów, wykonując zakołysanie²⁰¹ przed obliczem Wiekuistego; i niechaj to będzie dla ciebie
i dla synów twoich z tobą, udziałem Wiecznym, jak rozkazał Wiekuisty”.

A kozła zagrzesznego²⁰² poszukiwał²⁰³ Mojżesz, a oto spalony został. I gniewał się na
Elazara i na Itamara²⁰⁴, synów Aharona pozostałych, i rzekł:

„Czemuście nie jedli ofiary zagrzesznej na miejscu świętym? Wszak to świętym świętości,
a dano ją wam dla zniesienia winy zboru, aby rozgrzeszyć ich przed Wiekuistym.

Oto nie wniesiona krew jej do świątyni, do wnętrza; a mieliście jeść ją w świątyni, jak mi
rozkazano!”

I rzekł Aharon do Mojżesza: „Oto dzisiaj przynieśli ofiarę swą zagrzeszną i całopalenie
swoje przed oblicze Wiekuistego, a spotkało mnie to: gdybym był jadł dziś ofiarę za-
grzeszną, czyżby się to podobało Wiekuistemu?”

I usłyszał to Mojżesz, i spodobało się w oczach jego.

ROZDZIAŁ XI

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi i Aharonowi²⁰⁵ i rzekł im:²⁰⁶

„Powiedzcie synom Izraela²⁰⁷ tak: Oto²⁰⁸ zwierzęta, które jeść możecie²⁰⁹, ze wszystkiego
bydła, znajdującego się na ziemi.

¹⁹⁸udział synów twoich — „Córki nie miały udziału w spożywaniu świętych [pokarmów]”, Raszi do 10:13 [1].
[przypis z tradycji]

¹⁹⁹zakołysania — u Cylkowa: przedstawienia. [przypis edytorski]

²⁰⁰synowie twoi i córki twoje z tobą — Raszi komentuje, że te porcje przypadały w udziale synom kohenów
choć nie córkom, ale mogli oni podarować je córkom, zob. Raszi do 10:14 [2]. [przypis z tradycji]

²⁰¹wykonując zakołysanie — u Cylkowa: aby stawić przedstawienie. [przypis edytorski]

²⁰²kozła zagrzesznego — Raszi wyjaśnia, że był to kozioł na dodatkową ofiarę na ros chodesz [początek
miesiąca], został spalony z powodu jakiejś nieczystości, która go dotknęła albo z powodu żaloby w rodzinie
Aharona, zob. Raszi do 10:16 [1]. [przypis z tradycji]

²⁰³poszukiwał — hebr. שָׁרַף שָׂרָף (*darosz darasz*): poszukiwać poszukiwał. Raszi uczy: oznacza to, że Mojżesz
poszukiwał odpowiedzi na „dwa pytania: dlaczego ten [koziol] został spalony? I dlaczego zostały zjedzone tamte
[inne kozły]?”, Raszi do 10:16 [2]. W tym miejscu, pomiędzy tymi dwoma słowami, przypada połowa Pięciok-
sięgu, jeśli liczyć słowa *Tory*. [przypis z tradycji]

²⁰⁴gniewał się na Elazara i na Itamara — Raszi uczy, że z szacunku dla Aharona Mojżesz skierował swoje
gniewne słowa nie do niego tylko do jego synów, zob. Raszi do 10:16 [3]. [przypis z tradycji]

²⁰⁵Mojżeszowi i Aharonowi — „[Bóg] rzekł do Mojżesza, aby ten powiedział do Aharona”, Raszi do 11:1 [1].
[przypis z tradycji]

²⁰⁶rzekł im: — „[Mojżesz] powiedział do Aharona, by ten powiedział to Elazarowi i Itamarowi”, Raszi do 11:1
[2]. [przypis z tradycji]

²⁰⁷Powiedzcie synom Izraela — „Uczył z [Mojżesza, Aharona, Eliezera i Itamara] jednakowych posłańców
w tej sprawie, ponieważ jednakowo milczeli i z miłością przyjęli na siebie wyrok Boży, [gdy spotkała ich śmierć
Nadaba i Abihu]”, Raszi do 11:2 [1]. [przypis z tradycji]

²⁰⁸Oto — hebr. זֶה (*zot*): to. Ten zaimek wskazujący „uczy, że Mojżesz chwycił każde zwierzę i pokazywał je
Israelowi, mówiąc: to jeść możecie, tego jeść nie możecie”, Raszi do 11:2 [3]. [przypis z tradycji]

²⁰⁹Oto zwierzęta, które jeść możecie — hebr. חַיָּה (*chaja*): zwierzę. „Słowo to pochodzi od חַיִּים (*chajim*): życie,
ponieważ lud Izraela, który przyłączył się do Wszechmogącego jest godny życia, dlatego [Bóg] oddzielił ich od
nieczystości i narzucił im przykazania, ale innym ludom nie zakazał niczego, można to podrównać do lekarza,
który wizytował [dwóch] chorych”, [temu, który był w stanie beznadziejnym, pozwolił spożywać cokolwiek
zapragnie, a temu, który dawał nadzieję na ozdrowienie, wskazał co wolno mu jeść a czego nie], Raszi do 11:2
[2]. [przypis z tradycji]

Wszelkie bydlę mające rozdwojone kopyta²¹⁰ i rozszczepiające kopyta przecięcie²¹¹, przeżuujące żulek²¹², spomiędzy bydła²¹⁴ — takie jeść możecie.

Wszakże tych jadać nie będziecie z przeżuwających i mających rozdwojone kopyta: wielbłąda, ponieważ przeżuwa, ale rozdwojonych kopyt nie ma: nieczystym on dla was.

I góralka²¹⁵, ponieważ przeżuwa, ale rozdwojonych kopyt nie ma: nieczystym on dla was.

I zająca, ponieważ przeżuwa żulek, ale rozdwojonych kopyt nie ma: nieczystym on dla was.

I wieprza, ponieważ ma rozdwojone kopyta i rozszczepiające kopyta przecięcie, ale przeżuwać nie przeżuwa: nieczystym on dla was.

Mięsa ich nie jadajcie²¹⁶, a padliny ich się nie dotykajcie²¹⁷: nieczyste one dla was.

Oto co jeść możecie ze wszystkiego co w wodzie, wszystko co ma pletwy i łuski, w wodzie, w morzach albo rzekach — to jeść możecie.

Wszystko zaś, co nie ma pletw i łuski, bądź w morzach, bądź w rzekach, ze wszystkiego, co się porusza w wodzie, i ze wszelkiej istoty żyjącej w wodzie — obrzydliwością są dla was.

I obrzydliwością niechaj zostaną dla was²¹⁸; mięsa ich nie jadajcie, a padliną ich brzydzcie się²¹⁹!

Wszystko, co nie ma pletw i łuski w wodzie²²⁰, obrzydliwością jest dla was.

²¹⁰*mające rozdwojone kopyta* — „Oznacza to wszystkie zwierzęta opisane jako posiadające kopyta”, Ibn Ezra do 11:3 [1]. [przypis z tradycji]

²¹¹*rozszczepiające kopyta przecięcie* — „Kopyto rozdzielone na dwie [racice] a nie kopyto pojedyncze, jak u konia czy osła”, Raszbam do 11:3 [2]. [przypis z tradycji]

²¹²*żulek* — czyli pokarm, zwierzę pobiera pokarm i dodając ślinę żuje go i polyka, po niedługim czasie wypłuka z powrotem do jamy ustnej i ponownie przeżuwa, a następnie przeżuty pokarm jest znów polykany i trafia do kolejnych części układu trawiennego. [przypis edytorski]

²¹³*rozdwojone kopyta, i rozszczepiające kopyta przecięcie* — *prawdopodobnie przydałaby się tu ilustracja, przeżuwające żulek* — „Znaczenie wersetu jest takie, że każde zwierzę, które posiada obie te cechy możecie spożywać, ale nie jedzcie takiego, co ma tylko jedną z tych cech”, Ramban do 11:3 [1]. Ramban (inaczej Nachmanides) to skrót od rabi Mosze ben Nachman (1194–1270), czołowy komentator Biblii i Talmudu, rabin, filozof, kabalista i lekarz. Urodził się w Geronie w Hiszpanii i przeniósł się do Ziemi Izraela, gdzie osiedlił się w Ako. [przypis z tradycji]

²¹⁴*spomiędzy bydła* — Raszi uczy, że to pozornie zbędne dodane słowo posłużyło do wyciągnięcia wniosku, że jeśli po uboju we wnętrznościach samicy znaleziono płód, jest on dozwolony do spożycia, zob. Raszi do 11:3 [6]. [przypis z tradycji]

²¹⁵*góralka* — hebr. *ḡōrāl* (szafan): *góralek*. [przypis edytorski]

²¹⁶*Mięsa ich nie jadajcie* — Raszi zadaje pytanie: skoro Tora wymienia jedynie te nieczyste zwierzęta, skąd wiadomo, że zakazane są i pozostałe ze zwierząt nieczystych, które nie mają żadnej z tych cech zdatności? Z wniosku *kal wachomer* (a fortiori): skoro zakazane są te zwierzęta, które mają tylko niektóre z cech zdatności, to tym bardziej takie, które nie mają żadnych takich oznak, zob. Raszi do 11:8 [1]. [przypis z tradycji]

²¹⁷*padliny ich się nie dotykajcie* — „Nie jest to zakaz zabraniający nam dotykania padliny, ale [...] że nie można ich dotknąć nie stając się rytualnie nieczystym, sens jest taki, że każdy kto tknął [padliny] musi mieć na uwadze, że jest nieczysty i musi się strzec, [by nie wejść do] Świątyni i [nie spożywać] poświęconych pokarmów”, Ramban do 11:8 [1]. [przypis z tradycji]

²¹⁸*obrzydliwością niechaj zostaną dla was* — ten werset „zakazuje także tego, co zawiera domieszkę [zakazanych stworzeń], jeśli wpłynęła ona na smak [całości]”, Raszi do 11:11 [1]. [przypis z tradycji]

²¹⁹*padliną ich brzydzcie się* — ten zakaz „obejmuje także komary [czyli ogólnie owady, znajdowane] w przedcedzanych [płynach]”, Raszi do 11:11 [3]. [przypis z tradycji]

²²⁰*co nie ma pletw i łuski w wodzie* — Raszi uczy, że jeśli ryba miała w wodzie łuski czy pletwy, nawet jeśli zgubiła je podczas wyciągania na ląd, jest dozwolona, zob. Raszi do 11:12 [1]. [przypis z tradycji]

Tymi zaś brzydzić się będziecie z ptactwa, nie będą jadane, bo obrzydliwe są: orłem²²¹ i kondorem²²² i sępem²²³.

I sokołem²²⁴ i krogulcem²²⁵ według rodzaju ich;

Każdym krukiem²²⁶ według rodzaju jego;

I strusiem²²⁷, i sową²²⁸, i mewą²²⁹ i jastrzębiem²³⁰, według rodzajów ich;

I puchaczem²³¹ i kormoranem²³² i puszczykiem²³³.

I łyską²³⁴ i pelikanem²³⁵ i ścierwowcem²³⁶.

I czaplą²³⁷ i bekasem²³⁸ według rodzaju ich, i dudkiem²³⁹ i nietoperzem²⁴⁰.

Wszelki rój skrzydlaty²⁴¹, chodzący na czworakach, obrzydliwością będzie dla was.

Wszakże to jadać możecie²⁴² ze wszystkich rojów skrzydlatych, chodzących na czworakach, mające stawy powyżej nóg, dla skakania nimi po ziemi.

Te z nich jadać możecie: szarańczę²⁴³ według rodzaju jej, i solam według rodzaju jego, i chargol według rodzaju jego, i chagab według rodzaju jego.

Ale wszelki inny rój skrzydlaty, czworonożny — obrzydliwością będzie dla was.

A oto tymi pokalacie się, tak, że kto by się dotknął padliny²⁴⁴ ich, nieczystym będzie do wieczora —

A kto by uniósł co z padliny²⁴⁵ ich, wypierze szaty swoje i nieczystym będzie do wieczora:

²²¹orzeł — hebr. נֶשֶׁר (*neszer*): orzeł, sęp, sęp płowy. [przypis edytorski]

²²²kondor — hebr. סִרְפָּה (*peres*): ptak drapieżny, rodzaj sępa, sęp brodaty, sęp afrykański. W innych przekładach także: rybolów, sęp czarny. [przypis edytorski]

²²³sęp — hebr. עֹזְנִיָּה (*oznijah*): ptak drapieżny, orzeł czarny, myszółów. W innych przekładach także: sęp kasztanowaty, orzeł morski. [przypis edytorski]

²²⁴sokół — hebr. דָּאָה (*daa*): szybko latający ptak drapieżny, kania. [przypis edytorski]

²²⁵krogulec — hebr. אֵיָה (*aja*): jastrząb, sokół, kania. [przypis edytorski]

²²⁶kruk — hebr. עֵרֶב (*orew*): kruk. [przypis edytorski]

²²⁷struś — hebr. הַיַּעֲנָה בָּת (*bat hajaana*): struś, sowa. [przypis edytorski]

²²⁸sowa — hebr. תַּחְמָשׁ (*tachmas*): samiec strusia, wielka sowa. [przypis edytorski]

²²⁹mewa — hebr. שַׁחַף (*szachaf*): mewa. [przypis edytorski]

²³⁰jastrząb — hebr. נֶץ (*nec*): sokół, według Rasziego krogulec. [przypis edytorski]

²³¹puchacz — hebr. כּוֹס (*kos*): rodzaj sowy. W innych przekładach także: pójdzka, puszczyk. [przypis edytorski]

²³²kormoran — hebr. שָׂלַח (*szalach*): kormoran. „Nasi mędrcy wyjaśnili, że to [ptak] wyciągający ryby z morza”, Raszi do 11:17 [1]. U Cyilkowa brak tego słowa w przekładzie! [przypis edytorski]

²³³puszczykiem — hebr. יַנְשׁוּף (*janszuf*): wielka sowa, sowa uszata. Puchacz i puszczyk, *kos* i *janszuf*, „są to [ptaki] wydające okrzyki nocą, mają też kości policzkowe jak człowiek”, Raszi do 11:17 [2]. [przypis z tradycji]

²³⁴łyska — hebr. תִּנְשֵׁמֶת (*tinszemet*): ibis, kurka wodna. W innych przekładach: łabędź. [przypis edytorski]

²³⁵pelikanem — hebr. קָאָת (*kaat*): pelikan. [przypis edytorski]

²³⁶ścierwowcem — hebr. רַחֲבָם (*rachbam*): sęp padlinożerny. [przypis edytorski]

²³⁷czapla — hebr. חֲסִידָה (*chasida*): bocian. Słowo חֶסֶד (*chesed*) oznacza dobroć, życzliwość, łaskawość. „Dlaczego [ptak ten] nazywa się *chasida*? Bo okazuje życzliwość swoim towarzyszom jeśli chodzi o pożywienie”, Raszi do 11:19 [1]. [przypis z tradycji]

²³⁸bekas — hebr. אֲנָפָה (*anafah*): czapla. [przypis edytorski]

²³⁹dudek — hebr. דּוּחִיפָּת (*duchifat*): dudek. [przypis edytorski]

²⁴⁰nietoperz — hebr. אֲטָלֵף (*atalef*): nietoperz. [przypis edytorski]

²⁴¹rój skrzydlaty — „Odnosi się to do drobnych, niepozornych stworzeń, poruszających się przy ziemi, jak na przykład muchy, szerszenie, komary, szarańcza”, Raszi do 11:20 [1]. [przypis z tradycji]

²⁴²Wszakże to jadać możecie — Raszi wyjaśnia, że obecnie nie jesteśmy w stanie rozróżniać, które gatunki szarańczy należą do czystych a które nie, zatem nie mamy już tradycji spożywania szarańczy, zob. Raszi do 11:21 [2]. [przypis z tradycji]

²⁴³szarańcza — hebr. אֲרֵבָה (*arbeh*). [przypis edytorski]

²⁴⁴padliny — u Cyilkowa: zdechliny. [przypis edytorski]

²⁴⁵padliny — u Cyilkowa: zdechliny. [przypis edytorski]

Wszelkie bydlę, które ma rozdwojone kopyta, ale rozszczepiającego przecięcia nie ma, a przeżuwać nie przeżuwa — nieczystym wam będzie; kto by się dotknął ich, nieczystym będzie²⁴⁶.

A cokolwiek chodzi na łapach, spośród wszystkich zwierząt czworonożnych²⁴⁷ — nieczyste są dla was; ktokolwiek by się dotknął padliny ich, nieczystym będzie do wieczora.

A kto by uniósł padlinę ich, wypierze szaty swoje i nieczystym będzie do wieczora: nieczyste one dla was.

A oto co nieczystym dla was²⁴⁸ spośród pełzających, które pełzają po ziemi: kret²⁴⁹ i mysz²⁵⁰ i jaszczurka²⁵¹ według rodzajów ich.

I jeź²⁵², i krzeczek²⁵³, i salamandra²⁵⁴, i ślimak²⁵⁵ i chameleon²⁵⁶.

Te nieczyste wam będą ze wszystkich pełzających, kto by się dotknął ich, gdy są martwe, nieczystym będzie do wieczora.

I wszystko, na co padnie którekolwiek martwe z nich, nieczystym będzie; wszelkie drewniane naczynie²⁵⁷, albo szata albo skóra, albo wór²⁵⁸, wszelkie naczynie, którym się spełnia robotę²⁵⁹ — do wody włożone będzie i nieczystym zostanie do wieczora, a następnie czystym jest²⁶⁰.

Wszelkie zaś naczynie gliniane, gdyby które z nich wpadło w nie, to, co w nim się znajduje, nieczystym się stanie,²⁶¹ a samo potłuczone będzie²⁶².

²⁴⁶*kto by się dotknął ich, nieczystym będzie* — dotyczy to takich zwierząt jak „na przykład wielbłąd, którego kopyto jest rozszczepione [z przodu] ku górze, ale [z tyłu] u dołu jest ono złaczone. Tu werset uczy, że padlina nieczystego zwierzęcia powoduje nieczystość rytualną, a pod koniec rozdziału (11:39–40) mowa jest o [padlinie] zwierzęcia czystego rytualnie”, Raszi do 11:26 [1]. U Cyłkowa dodane tu było słowo *padliny*, którego nie ma w oryginale. [przypis z tradycji]

²⁴⁷*cokolwiek chodzi na łapach, spośród wszystkich zwierząt czworonożnych* — czyli takich, które nie mają kopyt, jak „na przykład pies, niedźwiedź czy kot”, Raszi do 11:27 [1]. [przypis z tradycji]

²⁴⁸*A oto co nieczystym dla was* — Ibn Ezra uczy, że nieczystość rytualną wchłania się przez kontakt z padliną tych zwierząt, ale podobnie jak w przypadku nieczystych ptaków, nie możemy już jednoznacznie określić, które to zwierzęta, opieramy się tylko na przekazie z tradycji, zob. Ibn Ezra do 11:29 [1]. „Wszystkie te nieczystości nie odnoszą się do zakazu spożywania, ale do rzeczywistego skalania nieczystością rytualną, gdy ktoś staje się nieczysty poprzez kontakt z nimi i zakazane jest mu wówczas spożywanie *truma* [części z plonu dla kohenów] i poświęconych pokarmów oraz wchodzenie do Świątyni”, Raszi do 11:29 [1]. [przypis z tradycji]

²⁴⁹*kret* — hebr. דָּחַל (*choled*): *łasica, kret*. Według Rasziego: *łasica*. [przypis edytorski]

²⁵⁰*mysz* — hebr. עֶכְבֵּר (*achbar*): *mysz*. [przypis edytorski]

²⁵¹*jaszczurka* — hebr. צָוָה (*caw*): *jaszczurka*, być może *żółw*. Według Rasziego: *ropucha*. [przypis edytorski]

²⁵²*jeź* — hebr. אֲנָקָה (*anaka*): *fretka, ryjówka, gekon*. Według Rasziego: *jeź*. W innych przekładach: *gekon*. [przypis edytorski]

²⁵³*krzeczek* — hebr. קֹדֶח (*koach*): *mały gad, rodzaj jaszczurki, kameleon*. W innych przekładach: *wielka jaszczurka, żółw*. [przypis edytorski]

²⁵⁴*salamandra* — hebr. לֵטָא (*letaa*): *jaszczurka*. W innych przekładach: *traszka, salamandra*. [przypis edytorski]

²⁵⁵*ślimak* — hebr. חֹמֶת (*chomet*): *rodzaj jaszczurki*. Według Rasziego: *ślimak*. W innych przekładach: *jaszczurka piaszkowa, skolopendra*. [przypis edytorski]

²⁵⁶*chameleon* — hebr. תִּנְשֵׁמֶת (*tinszamet*): *rodzaj nieczystego ptaka, sowy lub rodzaj jaszczurki*, być może *kamaleon*. Według Rasziego: *kret*. W innych przekładach: *kamaleon*. [przypis edytorski]

²⁵⁷*wszelkie drewniane naczynie* — „Nie dotyczy to naczyń z kamienia ani z ziemi”, Raszbam do 11:32 [1]. [przypis z tradycji]

²⁵⁸*wór* — czyli „odzież z koziej sierści”, Raszbam do 11:32 [2]. [przypis z tradycji]

²⁵⁹*wszelkie naczynie, którym się spełnia robotę* — „Nie takie, które służy jako osłona, którą nie wykonuje się żadnych czynności”, Raszbam do 11:32 [3]. [przypis z tradycji]

²⁶⁰*a następnie czystym jest* — staje się czyste „wraz z zachodem słońca”, Raszi do 11:32 [2]. [przypis z tradycji]

²⁶¹*gdyby które z nich wpadło w nie, to, co w nim się znajduje, nieczystym się stanie* — Raszi uczy, że naczynie ceramiczne zanieczyszcza się rytualnie poprzez to, co znajdzie się wewnątrz niego, a nie to, co zetknie się z nim od zewnętrznej strony, zob. Raszi do 11:33 [1]. „[Nieczyste] naczynie skazi z kolei to, co się znajdzie się w nim”, Raszi do 11:33 [2]. [przypis z tradycji]

²⁶²*samo potłuczone będzie* — „Co uczy, że nie można go oczyścić w mykwie [zbiorniku wody do rytualnych oczyszczeń]”, Raszi do 11:33 [3]. [przypis z tradycji]

Wszelki pokarm, który się jada, na którym była woda²⁶³ nieczysty będzie, i wszelki napój, który się pija w każdym takim naczyniu, nieczystym będzie.

Wszystko też, na co by padło cokolwiek z padliny ich, nieczystym będzie: piec²⁶⁴ i ognisko²⁶⁵ rozbite zostaną²⁶⁶; nieczyste są i nieczyste zostaną dla was.

Wszakże źródło i studnia, jako zbiór wody, czyste zostaną²⁶⁷; ale kto dotknie się padliny ich nieczystym będzie²⁶⁸.

A jeżeliby upadło cokolwiek z padliny ich na jakie nasienie siewu, które się wysiewa, czyste zostanie.

Gdyby jednak wylana była woda na nasienie²⁶⁹, a upadło by co z padliny ich na nie, nieczyste będzie dla was.

A jeżeliby zdechło bydło używane przez was na pokarm, kto by się dotknął padliny jego, nieczystym będzie²⁷⁰ do wieczora.

A kto by jadł co z padliny jego, wypierze szaty swoje i nieczystym będzie do wieczora; a kto by poniosł padlinę jego, wypierze szaty swoje, i nieczystym będzie do wieczora²⁷¹.

Wszelki płaz²⁷², który się czółga po ziemi²⁷³, obrzydliwością jest: nie będzie jadany.

Cokolwiek się czółga na brzuchu²⁷⁴ i wszystko, co pełza²⁷⁵ na czworakach²⁷⁶, aż do wszystkich²⁷⁷ wielonożnych²⁷⁸ ze wszystkich płazów pełzających na ziemi, jadać ich nie będziecie bo obrzydliwością są.

²⁶³Wszelki pokarm, który się jada, na którym była woda — Raszi uczy, że rośliny jadalne mogą stać się podatne na wchłonięcie nieczystości rytualnej, gdy po oderwaniu od ziemi ulegną zamoczeniu wodą. Nawet wtedy, gdy woda już wyschła, rośliny nadal są podatne na nieczystość. I nie musi być to woda, mogą to być także inne płyny, takie jak wino czy oliwa, zob. Raszi do 11:34 [1]. Pozostałe płyny, do których odnosi się to prawo to krew, mleko, rosa i miód pszczeleli, zob. *Machsirin*6:4. [przypis z tradycji]

²⁶⁴piec — hebr. תנור (*tanur*): piec do wypieków, przenośny piec do gotowania. [przypis edytorski]

²⁶⁵ognisko — hebr. כיראי (*kirajim*): piec kuchenny, kuchenka, piecyk do gotowania. [przypis edytorski]

²⁶⁶rozbite zostaną — *tanur* i *kirajim* „to przenośne sprzęty, są gliniane i mają wnętrze, oba mają otwory od góry a garnek stawia się na tym otworze”, Raszi do 11:35 [1]. Muszą zostać rozbite, „gdyż naczyni ceramicznych nie można oczyścić poprzez zanurzenie [w mykwie]”, Raszi do 11:35 [2]. [przypis z tradycji]

²⁶⁷jako zbiór wody, czyste zostaną — Raszi komentuje, że zbiorniki wodne, złączone z ziemią, nie przyjmują rytualnej nieczystości a kto się w nich zanurzy będzie uwolniony od swojej nieczystości, zob. Raszi do 11:36 [1]. [przypis z tradycji]

²⁶⁸ale kto dotknie się padliny ich nieczystym będzie — „Nawet ktoś stojący w źródle czy w zbiorniku wód, gdy dotknie dotknie nieczystej [padliny], stanie się nieczysty”, Raszi do 11:36 [2]. [przypis z tradycji]

²⁶⁹Gdyby jednak wylana była woda na nasienie — Raszi uczy, że dotyczy to roślin po wyrwaniu czy odcięciu ich od ziemi, nie zaś tych, które ciągle w niej rosną. Może to być woda lub inny płyn (por. przypis do 11:34) i nie ma znaczenia czy płyn spadnie na nasiona, czy nasiona wpadną do płynu, zob. Raszi do 11:38 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

²⁷⁰kto by się dotknął padliny jego, nieczystym będzie — „Ale nie dotyczy to kości, ścięgien, rogów, pazurów ani skóry [z padliny]”, Raszi do 11:39 [1]. [przypis z tradycji]

²⁷¹nieczystym będzie do wieczora — „Chociaż się zanurzył [w mykwie i tak], musi poczekać do zachodu słońca”, Raszi do 11:40 [3]. [przypis z tradycji]

²⁷²płaz — hebr. שרץ (*szerec*): zwierzę, które *roi się, pełza, wiję, czółga się*. Nie chodzi tu o płazy w sensie biologicznym. [przypis edytorski]

²⁷³Wszelki płaz, który się czółga po ziemi — oznacza to „wszystkie stworzenia rojące się na ziemi, włączając w to osiem pełzających zwierząt, wymienionych [w wersetach 11:29-30] i tu wspomniane jest, że nie wolno ich jeść”, Ibn Ezra do 11:41 [1]. [przypis z tradycji]

²⁷⁴Cokolwiek się czółga na brzuchu — „To jest wąż”, Raszi do 11:42 [1]. W słowie גחון (*gachon*): brzuch, litera waw jest powiększona i jest to środkowa litera w Torze, gdy zliczy się litery całej Tory, w tym miejscu przypadnie połowa Pięcioksięgu. [przypis z tradycji]

²⁷⁵wszystko, co pełza — „To włącza także robaki i wszystko to, co jest im jakkolwiek podobne”, Raszi do 11:42 [2]. [przypis z tradycji]

²⁷⁶na czworakach — „To jest skorpion”, Raszi do 11:42 [3]. [przypis z tradycji]

²⁷⁷aż do wszystkich — „To włącza także chrząszcze i wszystko to, co jest im jakkolwiek podobne”, Raszi do 11:42 [4]. [przypis z tradycji]

²⁷⁸wielonożnych — „To jest stonoga”, Raszi do 11:42 [5]. [przypis z tradycji]

Nie splugawiajcie dusz waszych którymkolwiek płazem czołgającym się, i nie zanieczyszczajcie się nimi, byście nie byli nieczystymi przez nie.

Albowiem Ja Wiekuisty Bóg wasz: poświęcajcie się²⁷⁹ a bądźcie świętymi²⁸⁰, bom Ja święty, i nie zanieczyszczajcie dusz waszych żadnym płazem pełzającym na ziemi.

Albowiem Ja Wiekuisty, którym wywiódł was z ziemi Micraim, bym był wam Bogiem²⁸¹; i tak bądźcie świętymi bom Ja święty”.

Oto nauka o bydłe i ptactwie i wszelkim jestestwie żyjącym, które się porusza w wodach, i o wszelkim jestestwie pełzającym po ziemi.

Aby rozróżniać między czystym a nieczystym, i między zwierzęciem, które jadanem być może, a zwierzęciem które jadanem być nie ma.

ROZDZIAŁ XII

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi, i rzekł:

„Powiedz synom Izraela tak: kobieta, która by płód wydała²⁸² i urodziła chłopca, nieczystą będzie przez siedem dni jako w dni swojego [menstruacyjnego] oddzielenia²⁸³ z powodu swej słabości, nieczystą będzie²⁸⁴.

A dnia ósmego obrzezane będzie ciało napletka jego.

Trzydzieści zaś i trzy dni zostawać winna dla krwi oczyszczenia²⁸⁵; żadnej świętości się nie dotknie, a do świątyni nie wejdzie, póki nie spełnią się dni jej oczyszczenia.

A jeżeliby dziewczynkę urodziła, nieczystą będzie przez dwa tygodnie, jak przy oddzieleniu²⁸⁶ swoim, sześćdziesiąt zaś i sześć dni zostawać winna dla krwi oczyszczenia.

A gdy się spełnią dni oczyszczenia jej po synu albo po córce, przyniesie jagnię roczne na całopalenie i gołąbka albo synogarlicę na ofiarę zagrześną, do wnijścia Przybytku zboru do kapłana.

I przyniesie on to przed oblicze Wiekuistego i rozgrzeszy ją²⁸⁷, i będzie czysta²⁸⁸ z upływu krwi swojej. Oto przepis o rodzącej chłopca czy dziewczynkę.

²⁷⁹Albowiem Ja Wiekuisty Bóg wasz: poświęcajcie się — „Tak jak Ja jestem święty, Ja, Wiekuisty, wasz Bóg, tak uświęcajcie się i czyńcie siebie świętymi na ziemi”, Raszi do 11:44 [1]. [przypis z tradycji]

²⁸⁰a bądźcie świętymi — „Wtedy Ja będę was traktować jak świętych, na wysokościach i w Przyszłym świecie”, Raszi do 11:44 [2]. [przypis z tradycji]

²⁸¹Albowiem Ja Wiekuisty, którym wywiódł was z ziemi Micraim, bym był wam Bogiem — „Wywiodłem was z ziemi Micraim tylko po to, aby być dla was Bogiem, jeśli nie będziecie świętymi, Ja nie będę wam Bogiem, zatem jeśli chcecie, bym był waszym Bogiem, musicie być świętymi”, Ibn Ezra do 11:45 [1]. [przypis z tradycji]

²⁸²która by płód wydała — hebr. יָרָא (tazria) można też rozumieć jako: *stanie się zapłodniona, rozwinię w sobie płód*. Prawo o nieczystości „dotyczy nawet sytuacji, gdy [zarodek] urodzi się jako bezkształtna masa [...], jego matka jest rytualnie nieczysta jak po porodzie”, Raszi do 12:2 [2]. [przypis z tradycji]

²⁸³[menstruacyjnego] oddzielenia — czyli menstruacji. Hebr. נִידָא (nida): *kobieta w czasie jej okresu, menstruacji*, dosłownie oznacza to: *oddzielenie, wygnanie, usunięcie*; „w znaczeniu odłączenia, oddalenia od męża”, Raszbam do 12:2 [4]. U Cyłkowa: *dni wydzielania słabości*; nie ma tu mowy o *wydzielaniu*, a o *oddzielaniu* kobiety od jej męża. [przypis z tradycji]

²⁸⁴nieczystą będzie — „Zgodnie z wszelkimi [regułami] nieczystości, wspomnianymi w odniesieniu do kobiety mającej okres, [tak i ta kobieta] staje się nieczysta nieczystością porodu, nawet gdy łono otworzyło się bez [widocznej] krwi”, Raszi do 12:2 [3]. [przypis z tradycji]

²⁸⁵dla krwi oczyszczenia — „Nawet jeśli zobaczyła [wtedy u siebie] krew, jest [to krew] czysta rytualnie”, Raszi do 12:4 [2]. [przypis z tradycji]

²⁸⁶oddzieleniu — czyli menstruacji; Cyłkowa: *wydzielaniu*. [przypis z tradycji]

²⁸⁷rozgrzeszy ją — Ramban cytuje talmudyczną opinię (*Nida* 31b:8), iż rozgrzeszenie dawane jest kobiecie, ponieważ krzycząc w bólach porodowych mogła złożyć przysięgę, że nigdy więcej nie będzie współżyć z mężem, aby nie doświadczać takiego bólu, dlatego musi złożyć ofiarę za złamanie swojej przysięgi, zob. Ramban do 12:7 [1]. [przypis z tradycji]

²⁸⁸i będzie czysta — „Co oznacza, że aż do [złożenia ofiary] określana jest jako nieczysta”, Raszi do 12:7 [2]. [przypis z tradycji]

A gdyby nie było jej stać na jagnię, niechaj weźmie parę synogarlic, albo parę gołąbków, jednego na całopalenie, a drugiego na „zagrzeszną,” i rozgrzeszy ją kapłan i będzie czysta.

ROZDZIAŁ XIII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza i do Aharona, tak:

„Człowiek któremu by wystąpiła na skórze ciała jego nabrzmiałość, albo wykwit²⁸⁹, albo plama, a wyda się na skórze ciała jego jako zaraza trądu²⁹⁰, przywiedziony będzie do Aharona, kapłana, albo do którego z synów jego, kapłanów.

A gdy zobaczy kapłan zakażenie na skórze ciała, że włos na zakażeniu zbieleł²⁹¹, a zakażenie z wejrzenia głębszym jest, niż skóra ciała jego: wtedy to zaraza trądu; i obejrzy go kapłan, i poczyta go za nieczystego.

A jeżeliby plama biała była na skórze ciała jego, ale nie głębsza z wejrzenia, niż skóra, a włos na niej nie zbieleł; tedy zamknie kapłan zakażonego na siedem dni²⁹².

A obejrzy go kapłan dnia siódmego, a oto zakażenie pozostało w stanie swoim, a nie szerzyło się zakażenie po skórze; tedy zamknie go kapłan na drugie siedem dni²⁹³.

I obejrzy go kapłan dnia siódmego powtórnie, a oto ściemniało zakażenie, a nie rozszerzyło się²⁹⁴ zakażenie po skórze; wtedy poczyta go kapłan za czystego: wykwit²⁹⁵ to jest, i niechaj wypierze szaty swoje, a będzie czystym²⁹⁶.

Ale jeżeliby się bardziej rozszerzał wykwit²⁹⁷ po skórze, po ukazaniu się jego przed kapłanem dla oczyszczenia; wtedy ukaże się po raz drugi przed kapłanem.

I obejrzy kapłan, a oto rozszerzył się wykwit²⁹⁸ po skórze; wtedy poczyta go kapłan za nieczystego: trądem jest²⁹⁹.

Zaraza trądu, gdy będzie na człowieku, przywiedziony będzie do kapłana,

I obejrzy kapłan, a oto nabrzmiałość biała na skórze, a zamieniła ona włos na biały, albo narodził się żywego ciała³⁰⁰ w nabrzmiałości.

²⁸⁹wykwit — u Cyłkowa: *przyrzut*; termin kojarzy się ze strzelectwem nie z objawem choroby skórnej. [przypis z tradycji]

²⁹⁰zaraza trądu — hebr. *נִוּלָא (caraat)* zazwyczaj tłumaczone jest jako *trąd*, ale nie jest to choroba Hansena znana obecnie jako trąd, termin ten obejmuje różne schorzenia ludzkiej skóry, niektóre o charakterze niezakaźnym i przejściowym; *caraat* mógł też pojawić się na odzieży i na ścianach domu; *מֵעֶרָא (mecora)* czyli człowiek wykazujący objawy tej choroby, traktowany był jako nieczysty rytualnie, a po ozdrowieniu musiał przejść rytuały oczyszczające, połączone ze składaniem ofiar. [przypis z tradycji]

²⁹¹włos na zakażeniu zbieleł — „Z początku był ciemny a teraz zbieleł, chodzi tu o minimum dwa włosy”, Raszi do 13:3 [1]. [przypis z tradycji]

²⁹²tedy zamknie kapłan zakażonego na siedem dni — „[Kohen] zamknie go w jednym domu i nie będzie go oglądał aż do końca tygodnia. A objawy, które się pojawiają, wykażą [czy ów człowiek jest nieczysty]”, Raszi do 13:4 [2]. [przypis z tradycji]

²⁹³tedy zamknie go kapłan na drugie siedem dni — „Jeśliby więc [zakażenie] rozszerzyło się w pierwszym tygodniu, jest on bez wątplenia nieczysty”, Raszi do 13:5 [2]. [przypis z tradycji]

²⁹⁴oto ściemniało zakażenie, a nie rozszerzyło się — „Zatem gdyby wyglądał się nie zmienił lub [zakażenie] rozszerzyło się [na skórze, człowiek ten] jest nieczysty rytualnie”, Raszi do 13:6 [1]. [przypis z tradycji]

²⁹⁵wykwit — u Cyłkowa: *przyrzut*; jw. [przypis z tradycji]

²⁹⁶niechaj wypierze szaty swoje, a będzie czystym — „Ponieważ wymagał zamknięcia, mówiono o nim jako o nieczystym, potrzebuje więc zanurzyć się [w mykwie]”, Raszi do 13:6 [2]. [przypis z tradycji]

²⁹⁷wykwit — u Cyłkowa: *przyrzut*; jw. [przypis z tradycji]

²⁹⁸wykwit — u Cyłkowa: *przyrzut*; jw. [przypis z tradycji]

²⁹⁹tedy poczyta go kapłan za nieczystego: trądem jest — „Gdy tylko [kohen] orzeknie nieczystość, [człowiek ten] jest bezspornie nieczysty, [a gdy zazna uleczenia] musi przynieść dwa ptaki, ogolić [ciało] i złożyć ofiarę, omówioną w rozdziale 14”, Raszi do 13:8 [1]. [przypis z tradycji]

³⁰⁰narodził się żywego ciała — u Cyłkowa: *wybijanie dzikiego mięsa*; korekta z powodu śmieszności. [przypis edytorski]

Trąd zastarzały³⁰¹ jest na skórze ciała jego; i poczyta go za nieczystego kapłan, nie zamknie go, bo nieczystym jest.

A jeżeliby się rozwinął trąd na skórze, i okrył trąd całą skórę zakażonego, od głowy aż do nóg jego, na całym polu widzenia oczu kapłana³⁰².

I zobaczy kapłan, a oto okrył trąd całe ciało jego, wtedy poczyta zakażenie za czyste: wszystko pobieleło, czystym jest.

Dnia wszakże, w którym się ukaże na nim żywe ciało³⁰³, nieczystym będzie.

Gdy zobaczy kapłan żywe ciało³⁰⁴, poczyta go za nieczystego, żywe ciało³⁰⁵ nieczystym jest: jest to trąd.

Wszakże jeżeliby znikło żywe ciało³⁰⁶ a zamieniło się na białe, to niechaj przyjdzie [on] do kapłana;

I obejrzy go kapłan, a oto zamieniło się zakażenie w białość; za czyste poczyta kapłan zakażenie; czystym on.

A na ciele, na skórze jego, gdyby powstał wrzód a zagoił się³⁰⁷,

A wystąpiłaby na miejscu tego wrzodu nabrzmiałość biała, albo plama biała zaczerwieniona; wtedy okazana będzie kapłanowi.

I zobaczy kapłan, a oto na wejrzenie głębszą jest niż skóra³⁰⁸, a włos na niej zbieleł; wtedy poczyta go kapłan za nieczystego: zarazą trądu jest, która na wrzodzie się rozwinęła.

A jeżeliby ją obejrzał kapłan, a oto nie ma na niej włosów białego, i głębszą też nie jest niż skóra, a przy tym ściemniała; wtedy zamknie go kapłan na siedem dni.

A jeżeliby się szerzyła po skórze, poczyta go kapłan za nieczystego: jest to zaraza.

Jeżeliby zaś na swoim miejscu pozostawała owa plama, a nie szerzyła się: zapaleniem wrzodu³⁰⁹ jest, i poczyta go za czystego kapłan.

Również, jeżeliby na ciele, na skórze jego powstała oparzelizna od ognia, a zamieniłaby się wybujałość oparzelizny³¹⁰ w płamę białą, zaczerwienioną, albo białą tylko,

I obejrzy ją kapłan, a oto zbieleł włos na plamie a na wejrzenie głębszą jest, niż skóra: trądem jest, który na sparzeliznie się rozwinął. I poczyta go kapłan za nieczystego: jest to zaraza trądu.

³⁰¹ *Trąd zastarzały* — „Pod narośłą znajduje się stary objaw trądu, a choć rana ta wygląda na zdrową od góry, pod spodem pełna jest ropy, abyś nie pomyślał, że skoro zarosło ciałem to jest czyste”, Raszi do 13:11 [1]. [przypis z tradycji]

³⁰² *a całym polu widzenia oczu kapłana* — „To wyklucza kohena, którego wzrok jest osłabiony”, Raszi do 13:12 [2]. [przypis z tradycji]

³⁰³ *żywe ciało* — u Cylkowa: *mięso dzikie*, jw. [przypis z tradycji]

³⁰⁴ *żywe ciało* — u Cylkowa: *mięso dzikie*, jw. [przypis edytorski]

³⁰⁵ *żywe ciało* — u Cylkowa: *mięso dzikie*, jw. [przypis edytorski]

³⁰⁶ *żywe ciało* — u Cylkowa: *mięso dzikie*, jw. [przypis edytorski]

³⁰⁷ *zagoił się* — „Na wrzodzie narośnie strup a na jego miejscu wykwitnie inna zaraza”, Raszi do 13:18 [2]. [przypis z tradycji]

³⁰⁸ *na wejrzenie głębszą jest niż skóra* — „Nie jest naprawdę głębsza, ale z powodu swej białości [plama] wydaje się obnizona i zagłębiona”, Raszi do 13:20 [1]. [przypis z tradycji]

³⁰⁹ *zapaleniem wrzodu* — Raszi komentuje, że oznacza to bliznę po stanie zapalnym, w postaci skurczenia na skórze, zob. Raszi do 13:23 [2]. [przypis z tradycji]

³¹⁰ *wybujałość oparzelizny* — „Objawy oparzenia i wrzodu są takie same, dlatego więc Tora opisuje je oddzielnie? Aby nauczyć, że jeden z drugim nie łączy się, [by być potraktowane jako najmniejsza oznaka trądu]”, Raszi do 13:24 [1]. [przypis z tradycji]

A jeżeliby obejrzał ją kapłan, a oto nie ma na płamie włosów białego, i głębszą też nie jest niż skóra, a przy tym ściemniała; wtedy zamknie go kapłan na siedem dni.

I obejrzy go kapłan dnia siódmego; jeżeliby się szerzyła po skórze, wtedy poczyta go kapłan za nieczystego: zarazą to trądu.

Jeżeliby zaś na swoim miejscu pozostawała owa plama, nie szerzyła się po skórze, a przy tym ściemniała: nabrzmiałość z oparzelizny jest. I osądzi go kapłan za czystego, bo zapaleniem oparzelizny jest.

Jeżeli u mężczyzny albo u kobiety okaże się zakażenie na głowie, albo na brodzie³¹¹,

I obejrzy kapłan zakażenie, a oto na wejrzenie głębszym jest niż skóra, a na nim włos pożółkły, cienki³¹²; wtedy poczyta go kapłan za nieczystego: strupem jest, trąd to głowy, albo brody.

Jeżeliby zaś zobaczył kapłan zakażenie strupa, a oto na wejrzenie nie głębszym jest niż skóra, a nie ma na nim włosów czarnego³¹³; wtedy zamknie kapłan zarażonego strupem na siedem dni.

I obejrzy kapłan zakażenie dnia siódmego, a oto nie rozszerzył się strup, i nie ma na nim włosów pożółkłego, a na wejrzenie strup nie głębszym, niż skóra:

Da się wtedy ostrzyć³¹⁴, miejsca strupa wszakże nie ostrzyże³¹⁵; i zamknie kapłan zakażonego strupem na siedem dni drugie.

I obejrzy kapłan strup dnia siódmego, a oto nie rozszerzył się strup po skórze, a na wejrzenie nie głębszym jest niż skóra: poczyta go za czystego kapłan, on zaś wypierze szaty swoje i będzie czystym.

A jeżeliby się począł szerzyć strup na skórze po oczyszczeniu się jego,

A zobaczy go kapłan, a oto szerzy się strup na skórze; niechaj wtedy kapłan nie szuka włosów pożółkłego: nieczystym jest.

Jeżeliby wszakże w stanie swoim pozostał strup a włos czarny wyrósł na nim; to zagoił się strup, czystym jest i za czystego poczyta go kapłan.

A jeżeli u mężczyzny albo u kobiety ukażą się na skórze ciała plamy — plamy białe,

I obejrzy kapłan, a oto na skórze ciała ich plamy blade, białe; to jest to liszaj rozkwitły na skórze: czystym jest.

Człowiek też, któremu by wypadały włosy z głowy, to łysy³¹⁶; czystym jest.

³¹¹na głowie, albo na brodzie — „Tora robi tu rozróżnienie pomiędzy zarazą na owłosionym miejscu, a zarazą pojawiającą się na [odsłoniętym] ciele, oznaką tej [na ciele] jest biały włos a oznaką tej drugiej żółty włos”, Raszi do 13:29 [1]. [przypis z tradycji]

³¹²a na nim włos pożółkły, cienki — „Czarny włos, który był na [zakażeniu] stał się żółty”, Raszi do 13:30 [1]. [przypis z tradycji]

³¹³ie ma na nim włosów czarnego — „Zatem gdy jest tam włos czarny, [człowiek] jest czysty i nie ma potrzeby zamykania go”, Raszi do 13:31 [1]. [przypis z tradycji]

³¹⁴Da się wtedy ostrzyć — hebr. *חָתַךְ* (*hitbalach*) dosł. *ogoli się*; ogoli ciało „wokół strupa”, Raszi do 13:33 [1]. [przypis z tradycji]

³¹⁵miejsca strupa wszakże nie ostrzyże — „Zostawiał dwa [rzędy] włosów dookoła strupa, aby było widoczne, czy [zakażenie] się rozprzestrzeni, bo jeśli się rozprzestrzeni, przejdzie poza włosy i wyjdzie na огоłone miejsce”, Raszi do 13:33 [2]. [przypis z tradycji]

³¹⁶łysy — hebr. *חָלָף* (*kereach*): łysy, człowiek z łysiną na głowie, łysiejący od tyłu głowy; u Cyłkowa: *pleszyw*, korekta dla uwspółcześnienia. [przypis edytorski]

A jeżeliby po stronie twarzy wypadały włosy głowy jego, to wyłysiały³¹⁷; czystym jest.

Wszakże gdyby na łysinie³¹⁸, albo na wyłysieniu³¹⁹ ukazało się zakażenie białe, zaczerwienione; to trąd, który wystąpił na jego łysinie, albo na jego wyłysieniu,

I obejrzy go kapłan, a oto nabrzmiałość zakażenia biała, zaczerwieniona na łysinie jego, albo na wyłysieniu jego podobna do trądu na skórze ciała;

Człowiek to trędowaty: nieczystym jest; za nieczystego poczyta go kapłan: na głowie jego zakażenie jego.

Trędowaty zaś dotknięty tą zarazą, szaty jego będą rozdarte i głowa jego będzie odkryta³²⁰, i po brodzie³²¹ się otula³²² i »nieczysty, nieczysty« wołać będzie³²³.

Przez wszystek czas, póki jest zarazą dotknięty, za nieczystego będzie uważany; nieczystym jest; oddzielony przebywać będzie³²⁴; poza obozem³²⁵ będzie mieszkanie jego.

Jeżeliby też na szacie ukazała się zaraza trądu, na szacie wełnianej, albo na szacie lnianej —

Czy to na osnowie, czy na wątku — z lnu, albo wełny — czy też na skórze³²⁶, albo na jakimkolwiek wyrobie skórzanym³²⁷,

A byłaby to zaraza zielonawa, albo czerwona na szacie, albo na skórze, albo na osnowie, albo na wątku albo na jakiegokolwiek rzeczy skórzanej — zarazą trądu jest i pokazaną być ma kapłanowi.

I obejrzy kapłan zakażenie i zamknie zakażonego na siedem dni.

A gdy zobaczy zakażone dnia siódmego, że szerzy się zakażenie na szacie — czy to na osnowie, czy na wątku, albo na skórze, na czymkolwiek, co ze skóry sporządzonym zostało do użytku — to jest ta zaraza trądem jadowitym; nieczystym jest.

I spali tę szatę — czy to osnowę, czy wątek z wełny albo lnu, albo jakąkolwiek rzecz skózaną, która by zarazą była dotknięta; bo to trąd jadowity, — w ogniu spalonym to będzie.

Gdyby zaś zobaczył kapłan, że nie szerzy się zakażenie na szacie — czy to na osnowie, czy na wątku, albo na jakiegokolwiek rzeczy skórzanej,

Tedy rozkaże kapłan, aby wyprano to, co zarazą dotknięte i zamknie je na drugie siedem dni.

³¹⁷wyłysiały — hebr. גִּבְעַח (*gibeach*): łysy, człowiek z łysiną czołową, łysiejący od przodu głowy. U Cylkowa: łysy. [przypis edytorski]

³¹⁸łysinie — u Cylkowa: pleszywość. [przypis edytorski]

³¹⁹wyłysieniu — u Cylkowa: łysinie. [przypis edytorski]

³²⁰odkryta — hebr. פָּרֹאָה (*parua*): rozpuszczony, rozwiązany, zaniedbany. [przypis edytorski]

³²¹po brodzie — hebr. אֵל סַפָּאם (*al safam*) dosł. [aż] po włosy. [przypis edytorski]

³²²po brodzie się otula — „Jak żałobnik”, Raszi do 13:45 [3]. [przypis z tradycji]

³²³»nieczysty, nieczysty« wołać będzie — „Ogłasza, że jest nieczysty, aby trzymać się z dala od niego”, Raszi do 13:45 [5]. Ibn Ezra uczy, że trędowaty musi być ubrany w widocznie odmienny sposób oraz zasłonięty na twarzy jak żałobnik, aby żałował za swoje złe czyny, ponieważ to z powodu jego czynów spadła na niego ta zaraza, zob. Ibn Ezra do 13:45 [1]. [przypis z tradycji]

³²⁴oddzielony przebywać będzie — hebr. בָּדָד (*badad*): samotnie. „[Inni] nieczyści nie będą zamieszkiwać z nim. Nasi mędrcy zapytują: czym się różni [trędowaty] od innych nieczystych, że musi mieszkać samotnie? Ponieważ on poprzez oszczerstwa (*laszon hara*) doprowadził do rozdzielania między mężem a żoną i pomiędzy przyjaciółmi, więc także i on musi zostać oddzielony”, Raszi do 13:46 [1]. [przypis z tradycji]

³²⁵poza obozem — „Poza trzema obozami [obozem Szechini, obozem Lewitów i obozem Izraela]”, Raszi do 13:46 [2]. [przypis z tradycji]

³²⁶na skórze — „Tu mowa o skórze nie przerobionej”, Raszi do 13:48 [2]. [przypis z tradycji]

³²⁷wyrobie skórzanym — „Tu chodzi o skórę, z której coś wykonano”, Raszi do 13:48 [3]. [przypis z tradycji]

I obejrzy kapłan po wypraniu zakażenie, a oto, jeżeli zakażenie nie odmieniło barwy swojej, a nie rozszerzyło się zakażenie: nieczystym ono, w ogniu je spalisz: przegryzieniem to, bądź na zwierzchniej, bądź na spodniej stronie jego.

Jeżeli by zaś zobaczył kapłan, iż oto ściemniało zakażenie po wypraniu jego; tedy wydrze je z szaty³²⁸, albo ze skóry — bądź z osnowy, bądź z wątku.

Gdyby wszakże znowu wystąpiła na szacie — bądź na osnowie, bądź na wątku, albo na jakiegokolwiek rzeczy skórzanej: trąd to szerzący się³²⁹ — spalić ci na ogniu to³³⁰, co zakażeniem dotknięte.

Szatę zaś — czy to osnowa czy wątek — albo wszelką rzecz skórzaną, którą byś wyprał, a odeszłoby od niej zakażenie, wypierzesz powtórnie³³¹, a czystą będzie.

Oto nauka o zarazie trądu na szacie wełnianej, albo lnianej, bądź na osnowie bądź na wątku, albo na jakiegokolwiek rzeczy skórzanej, czy należy je poczytać za czyste, czy też za nieczyste.

ROZDZIAŁ XIV

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza tak:

Oto nauka o trędowatym w dzień oczyszczenia jego³³² przywiedziony będzie do kapłana

I wyjdzie kapłan poza obóz³³³, i zobaczy kapłan, i oto uleczona jest zaraza trądu na trędowatym;

Poleci wtedy kapłan, aby wzięto dla oczyszczającego się parę ptaków żywych³³⁴, czystych³³⁵ i drzewa cedrowego³³⁶, i czerwieni³³⁷, i hizopu³³⁸.

I poleci kapłan zarznąć jednego ptaka nad naczyniem glinianym, nad wodą żywą³³⁹.

Ptaka zaś żywego weźmie i drzewo cedrowe i czerwień, i hizop, a zamoczy to wraz z ptakiem żywym, we krwi ptaka zarznętego³⁴⁰ nad wodą żywą,

³²⁸wydrze je z szaty — „Wydrze zakażony kawałek szaty i spali go”, Raszi do 13:56 [1]. [przypis z tradycji]

³²⁹trąd to szerzący się — „Coś co powraca i odrasta”, Raszi do 13:57 [1]. [przypis z tradycji]

³³⁰spalić ci na ogniu to — trzeba spalić „całą szatę”, Raszi do 13:57 [2]. [przypis z tradycji]

³³¹wypierzesz powtórnie — Raszi uczy, że tym razem oznacza to zanurzenie w mykwie, nie pranie, zob. Raszi do 13:57 [2]. [przypis z tradycji]

³³²w dzień oczyszczenia jego — „To uczy, że oczyszczania nie dokonuje się nocą”, Raszi do 14:2 [1]. [przypis z tradycji]

³³³poza obóz — „Poza trzy obozy, za które [trędowaty] był odesłany wtedy, gdy ogłoszono go nieczystym”, Raszi do 14:3 [1]. [przypis z tradycji]

³³⁴ptaków żywych — „Wyklucza to ptaki chore, które już nie pożyją za długo”, Raszi do 14:4 [1]. [przypis z tradycji]

³³⁵czystych — „Wyklucza to ptaki nieczyste rytualnie. Ponieważ zaraza trądu przychodzi [jako kara] za obmowę, czyli rozprowadanie słów, ptaki są wymagane do obrzędu oczyszczenia, gdyż one ćwierkając, nieustannie coś rozpowiadają”, Raszi do 14:4 [2]. [przypis z tradycji]

³³⁶drzewa cedrowego — „Ponieważ zaraza trądu przychodzi [jako kara] za wyniosłość, [a cedr jest wzniosłym drzewem]”, Raszi do 14:4 [3]. [przypis z tradycji]

³³⁷czerwieni — hebr. שני תולאת (szeni tolaat): czerwono barwiona wełna. „Pasma wełny barwionej na czerwono”, Raszi do 14:4 [6]. [przypis z tradycji]

³³⁸czerwieni, i hizopu — „Jaka jest na to rada, by został uleczony? Niech się unieży, porzucając dumę, niech będzie jak hizop i jak robak [hebr. תולת (tolaat) dosł. robak]”, Raszi do 14:4 [4]. [przypis z tradycji]

³³⁹nad naczyniem glinianym, nad wodą żywą — czyli źródłaną, znajdującą się w naczyniu. „Najpierw wlewa wodę do naczynia, tak aby krew ptaka była na niej widoczna”, Raszi do 14:5 [1]. [przypis z tradycji]

³⁴⁰a zamoczy to wraz z ptakiem żywym, we krwi ptaka zarznętego — Raszi komentuje, że patyk cedrowy i hizop związane były szkarłatną wełną, podczas gdy żywy ptak nie był z nimi związany, ale on też był zanurzany razem z nimi w wodzie z krwią, zob. Raszi do 14:2 [1]. [przypis z tradycji]

I pokropiwszy oczyszczającego się z trądu, siedmiokroć, ogłosi go czystym, a puści ptaka żywego na pole.

I wypierze oczyszczający się szaty swoje i ostrzyże³⁴¹ wszystkie włosy swoje, i umyje się wodą i będzie czystym. Po czym wnijdzie do obozu, a będzie zostawał poza namiotem swoim³⁴² przez siedem dni.

A dnia siódmego ogoli wszystkie włosy swoje, głowę swą, i brodę swą, i brwi oczu swoich, i wszystkie włosy swoje ogoli, i wypierze szaty swoje, i umyje ciało swoje wodą i będzie czystym.

Dnia zaś ósmego weźmie dwa jagnięta zdrowe i owcę jedną, roczną, zdrową, i trzy dziesiąte efy³⁴³ mąki przedniej na ofiarę pokarmową, zaczynioną oliwą i log³⁴⁴ jeden oliwy.

I postawi kapłan oczyszczający człowieka oczyszczającego się oraz te [dary]³⁴⁵ przed Wiekuistym³⁴⁶ u wniścia do Przybytku zboru.

Po czym weźmie kapłan jedno jagnię, i przyniesie je na ofiarę pokutną wraz z logiem oliwy, i poruszy nimi kołysając³⁴⁷ przed obliczem Wiekuistego;

I zarznie jagnię na miejscu, gdzie zarzynają ofiarę zagrzeszną i całopalenie, na miejscu świętym; bo jako „zagrzeszna” i „pokutna” do kapłana należy: świętym świętości ona.

I weźmie kapłan nieco krwi z ofiary pokutnej, i nada kapłan na chrząstkę prawego ucha oczyszczającego się, i na wielki palec ręki jego prawej, i na wielki palec nogi jego prawej.

Weźmie też kapłan z loga oliwy, a naleje na dłoń swoją lewą.

I umoczy kapłan palec swój prawy w oliwie będący na dłoni jego lewej, i pokropi oliwą palcem swoim siedem razy przed obliczem Wiekuistego.

A z ostatka oliwy, będącej na dłoni jego, nada kapłan na chrząstkę prawego ucha oczyszczającego się, i na wielki palec ręki jego prawej, i na wielki palec nogi jego prawej, na miejscu gdzie krew ofiary pokutnej.

A pozostałość z oliwy, będącej na dłoni kapłana, nada na głowę oczyszczającego się, i rozgrzeszy go kapłan przed Wiekuistym.

Spełni też kapłan ofiarę zagrzeszną i rozgrzeszy oczyszczającego się z nieczystości jego; po czym zarznie całopalenie.

I złoży kapłan całopalenie i ofiarę pokarmową na ołtarzu. I rozgrzeszy go kapłan i będzie czystym.

Jeżeli wszakże biednym jest, a osiągnąć tego nie może³⁴⁸: to niechaj weźmie jedno jagnię na ofiarę pokutną dla [obrzędu] zakołysania³⁴⁹, aby rozgrzeszyć siebie, i jedną dziesiątą część efy mąki przedniej zaczynionej oliwą na ofiarę pokarmową, i log oliwy.

³⁴¹ostrzyże — hebr. גִּילַח (*gilach*): ogoli. [przypis edytorski]

³⁴²będzie zostawał poza namiotem swoim — „To uczy, że współżycie małżeńskie było mu zakazane”, Raszi do 14:8 [1]. [przypis z tradycji]

³⁴³efa — miara produktów sypkich, około 22 litrów. [przypis edytorski]

³⁴⁴log — miara płynów, nieco ponad 500 ml. [przypis edytorski]

³⁴⁵oraz te [dary] — u Cylkowa: wraz z tymi (bez dopełnienia). [przypis edytorski]

³⁴⁶przed Wiekuistym — Raszi uczy, że w czasach Świątyni Jerozolimskiej kohen stawiał go w Bramie Nikanora, ponieważ oczyszczany człowiek nie miał jeszcze odkupienia, nie mógł wejść na dziedziniec świątynny, zob. Raszi do 14:11 [1]. [przypis z tradycji]

³⁴⁷poruszy nimi kołysając — Raszi komentuje, że w wymagane było zakołysanie zwierzęciem gdy jeszcze było żywe, zob. Raszi do 14:12 [1]. U Cylkowa: przedstawi je jako przedstawienie. [przypis z tradycji]

³⁴⁸osiągnąć tego nie może — nie ma dość środków, aby to nabyć. [przypis edytorski]

³⁴⁹zakołysania — u Cylkowa przedstawienia. [przypis edytorski]

Nadto dwie synogarlice, albo dwa gołąbki, stosownie do możności swojej, i będzie jedno z nich na ofiarę zagrzezszą, a drugie na całopalenie.

I przyniesie je w ósmy dzień oczyszczenia swego do kapłana do wejścia Przybytku zboru, przed oblicze Wiekuistego.

I weźmie kapłan jagnię ofiary pokutnej, i log oliwy i poruszy nimi kapłan kołysając³⁵⁰ przed Wiekuistym.

I zarznie jagnię na ofiarę pokutną, a wzięwszy kapłan nieco krwi z ofiary pokutnej nada na chrząstkę prawego ucha oczyszczającego się, na wielki palec ręki jego prawej, i na wielki palec nogi jego prawej.

Oliwy też naleje kapłan na lewą dłoń swoją.

I pokropi kapłan palcem swoim prawym oliwą, będącą na lewej jego dłoni, siedem razy przed obliczem Wiekuistego.

I nada kapłan z oliwy, będącej na dłoni jego, na chrząstkę prawego ucha oczyszczającego się i na wielki palec ręki jego prawej, i na wielki palec nogi jego prawej, na miejscu, gdzie krew ofiary pokutnej³⁵¹.

A pozostałe z oliwy, będącej na dłoni kapłana, nada na głowę oczyszczającego się, aby rozgrzeszyć go przed Wiekuistym.

Spełni też [ofiary] jedną z synogarlic, albo jednym z gołąbków, na cokolwiek było go stać,³⁵²

Tym na co było go stać³⁵³, jednym ofiarę zagrzezszą, a jednym całopalenie przy ofierze pokarmowej; i tak rozgrzeszy oczyszczającego się przed obliczem Wiekuistego”.

Oto nauka o dotkniętym zarazą trądu, którego nie stać w czasie oczyszczenia swojego.

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza i do Aharona, tak:

„Gdy wejdziecie do ziemi Kanaan, którą oddaję wam na władanie — a dopuściłbym zarazę trądu na któryś dom³⁵⁴ w ziemi władania waszego;

Pójdzie wtedy ten, do którego dom, należy i powie kapłanowi tak: jakoby zaraza ukazała mi się na domu³⁵⁵.

Rozkaże tedy kapłan wyprzątnąć dom, zanim wejdzie sam, aby obejrzyć zarazę, ażeby nie zanieczyściło się wszystko co w domu³⁵⁶; po czym wejdzie kapłan, aby obejrzyć dom.

³⁵⁰poruszy nimi kapłan kołysając — u Cyłkowa: *przedstawi je kapłan jako przedstawienie*. [przypis edytorski]

³⁵¹na miejscu, gdzie krew ofiary pokutnej — „Chociażby krew została wytarta, to uczy, że nie krew powoduje [ważność rytuału], ale miejsce [nałożenia oleju]”, Raszi do 14:28 [1]. [przypis edytorski]

³⁵²było go stać — u Cyłkowa: *stało go*. [przypis edytorski]

³⁵³było go stać — u Cyłkowa: *stało go*. [przypis edytorski]

³⁵⁴dopuściłbym zarazę trądu na któryś dom — „Była to dla nich zapowiedź, że przyjdą na nich plagi. Ponieważ jednak przez całe czterdzieści lat, gdy Israel był na pustyni, Amoraici ukrywali w ścianach swoich domów skarby ze złota, gdy [synowie Israela] musieli zburzyć domy z powodu plagi, odnajdowali te [skarby]”, Raszi do 14:34 [1]. [przypis z tradycji]

³⁵⁵jakoby zaraza ukazała mi się na domu — „Nawet jeśli jest on mędrce i wie z pewnością, że to zaraza, nie rozstrzyga sprawy jednoznacznie mówiąc *pokazała się u mnie zaraza*, ale mówi *»jakoby zaraza«*”, Raszi do 14:35 [1]. [przypis z tradycji]

³⁵⁶ażeby nie zanieczyściło się wszystko co w domu — „Jeśliby nie uprzątnęli [sprzętów], a przyjdzie kohen, by zobaczyć zarazę i [okazałoby się, że dom] trzeba zamknąć, wszystko co jest wewnątrz stanie się rytualnie nieczyste”, Raszi do 14:36 [1]. Raszi wnioskuję, że główna troska dotyczy tu naczyń ceramicznych, ponieważ drewniane i metalowe można oczyścić rytualnie, natomiast naczyń glinianych nie da się oczyścić poprzez zanurzenie mykwie, zob. Raszi do 14:36 [1]. [przypis z tradycji]

I obejrzy zarazę, a oto zaraza na ścianach domu wyżłobienia zielonawe albo czerwone,
a wejrzenie ich głębsze niż powierzchnia ściany —

Tedy wyjdzie kapłan z domu przede drzwi domu i zamknie dom na siedem dni.

I wróci kapłan dnia siódmego i obejrzy, a oto rozszerzyła się zaraza na ścianach domu;

Rozkaże wtedy kapłan wyłamać kamienie zarazą dotknięte i wyrzucić je poza miasto, na
miejsce nieczyste,

A dom da oskrobać z wewnątrz naokoło, i wysypią też tynk, który zeszkrobali, poza miasto,
na miejsce nieczyste.

I wezmą kamienie inne, i wstawią je na miejscu owych kamieni, i tynk też inny wezmą
i potynkują dom.

Gdyby zaś wystąpiła na nowo zaraza³⁵⁷ a rozszerzyła się na domu, po wyłamaniu kamieni,
i po zeszkrobaniu domu i po otynkowaniu;

A wnijdzie kapłan i obejrzy, a oto rozszerzyła się zaraza po domu: wtedy trąd to gryzący
w domu, nieczystym jest.

I rozwałą dom ten, kamienie jego, i drewno jego i wszystek tynk domu tego, a wyniosą
poza miasto, na miejsce nieczyste.

A kto by wszedł do domu tego, póki zamknięty jest, nieczystym będzie do wieczora.

A kto by spał w domu tym, wypierze szaty swoje, kto by też jadł w domu tym³⁵⁸, wypierze
szaty swoje.

Jeżeliby zaś przyszedł kapłan³⁵⁹ i obejrzał, a oto nie rozszerzyła się zaraza w domu po
otynkowaniu jego; wtedy poczyta kapłan dom za czysty, gdyż minęła zaraza.

A weźmie dla rozgrzeszenia domu parę ptaków i drzewa cedrowego i czerwieni³⁶⁰ i hizopu;

I zarznie ptaka jednego nad naczyniem glinianym nad wodą żywą³⁶¹;

A wzięwszy drzewo cedrowe i hizop i czerwień wraz z ptakiem żywym, zamoczy to we
krwi ptaka zarzniętego i w wodzie żywej i pokropi dom siedem razy.

I tak rozgrzeszy dom krwią owego ptaka i wodą żywą, mianowicie ptakiem żywym i drze-
wem cedrowym i hizopem i czerwinią.

I puści ptaka żywego poza miasto, na pole; i tak rozgrzeszy dom, i będzie czystym”.

Oto przepis o wszelkim trądzie i o strupie.

I o trądzie na szacie i na domu;

I o nabrzmiałości, i o wykwicie³⁶² i o plamie:

³⁵⁷Gdyby zaś wystąpiła na nowo zaraza — Raszi uczy, że i w tym przypadku należało sprawdzić ścianę dopiero po siedmiu dniach, zob. Raszi do 14:43 [2]. [przypis z tradycji]

³⁵⁸kto by spał w domu tym, wypierze szaty swoje, kto by też jadł w domu tym — Raszi poucza, że minimalny czas przebywania w tym domu, kiedy następuje już nieczystość rytualna, to tyle czasu ile potrzeba na zjedzenie połowy bochenka chleba, zob. Raszi do 14:46 [2]. [przypis z tradycji]

³⁵⁹Jeżeliby zaś przyszedł kapłan — „Na koniec drugiego tygodnia”, Raszi do 14:48 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶⁰czerwieni — hebr. צְרִיבָה (szeni tolaat): czerwono barwiona wełna. [przypis z tradycji]

³⁶¹wodą żywą — czyli źródłaną, znajdującą się w naczyniu. [przypis edytorski]

³⁶²wykwicie — u Cylkowa: przyrzucie. [przypis edytorski]

Aby nauczać w porze, kiedy co nieczyste i w porze kiedy co czyste³⁶³. Oto nauka o trądzie.

ROZDZIAŁ XV

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi i Aharonowi, i rzekł:

„Powiedzcie synom Izraela, a mówcie do nich: Ktokolwiek by miał upławy z ciała swojego³⁶⁴, to od upławu swojego nieczystym będzie.

A oto będzie nieczystość jego podczas upławu jego: gdy ciecze z ciała jego upław³⁶⁵ jego, albo gdy zatkało się ciało jego z upławu swojego³⁶⁶; nieczystość to jego.

Każda pościel, na której by leżał upławami dotknięty, nieczysta jest, każdy też sprzęt, na którym by usiadł³⁶⁷, nieczysty jest.

A kto by się dotknął pościeli jego³⁶⁸, wypierze szaty swoje i umyje się wodą, a będzie nieczystym do wieczora.

Kto by też usiadł na sprzęcie, na którym siedział upławami dotknięty³⁶⁹, wypierze szaty swoje i umyje się wodą a będzie nieczystym do wieczora.

Kto by też dotknął się ciała dotkniętego upławami, wypierze szaty swoje, i umyje się wodą, a będzie nieczystym do wieczora.

A gdyby plunął upławami dotknięty na czystego, to wypierze tenże szaty swoje, i umyje się wodą, a będzie nieczystym do wieczora.

Każde też siodło, na którym by jechał upławy mający, nieczystym jest.

A kto by się dotknął czegokolwiek, co było pod nim³⁷⁰, nieczystym będzie do wieczora: a kto by to nosił³⁷¹, wypierze szaty swoje, i umyje się wodą, a nieczystym będzie do wieczora.

Każdy też, którego by się dotknął mający upławy nie umywszy rąk swoich wodą³⁷², wypierze szaty swoje, i wykąpie się w wodzie, a nieczystym będzie do wieczora.

³⁶³nauczać w porze, kiedy co nieczyste i w porze kiedy co czyste — „[Wskazując] dzień, kiedy człowiek, ubranie lub dom stają się nieczyste albo czyste”, Ibn Ezra do 14:57 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶⁴Ktokolwiek by miał upławy z ciała swojego — Raszi komentuje, że chodzi tu o chorobliwe wycieki z narządu płciowego. Czyniły one męczyzną nieczystym rytualnie, zob. Raszi do 15:2 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶⁵gdy ciecze z ciała jego upław — „Gdy jego upław wycieka z ciała płynnie, jak ślina”, Raszi do 15:3 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶⁶gdy zatkało się ciało jego z upławu swojego — „Gdy wycieka gęsta [wydzielina] i zatyka otwór członka”, Raszi do 15:3 [2]. Raszi dodaje też, że męczyzna stawał się nieczysty gdy zaobserwował u siebie wyciek dwukrotnie, a gdy zauważył u siebie upław po raz trzeci, oznaczało to, że po uleczeniu musiał także złożyć ofiarę w Świątyni, zob. Raszi do 15:3 [2]. [przypis z tradycji]

³⁶⁷każdy też sprzęt, na którym by usiadł — Raszi uczy, że chodzi tu o przedmioty przeznaczone normalnie do leżenia czy siedzenia, a nie o sprzęt innego zastosowania, który chwilowo został użyty w takim celu, zob. Raszi do 15:4 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

³⁶⁸A kto by się dotknął pościeli jego — „To uczy, że [przebywanie na] łóżku [osoby nieczystej] powoduje poważniejszą nieczystość niż ta przenoszona przez dotyk, ponieważ to [łóżko] staje się pierwotnym źródłem nieczystości [hebr. אַוּבַת־טִמְאָה (*aw batuma*) dosł. ojciec nieczystości], które skaża człowieka i ubrania, ale dotknięcie, bez leżenia, jest wtórnym źródłem nieczystości [hebr. וְלִבְיָתָא (*wlad batuma*) dosł. potomek nieczystości] i przenosi skażenie tylko na pożywienie i napoje”, Raszi do 15: 5 [1]. [przypis z tradycji]

³⁶⁹Kto by też usiadł na sprzęcie, na którym siedział upławami dotknięty — „Nawet jeśli nie dotknął [tego sprzętu] i nawet gdyby dziesięć warstw okryć leżało tam jedno na drugim, wszystkie stają się nieczyste z powodu siedzenia [na nich] i podobnie jest z łóżkiem”, Raszi do 15: 6 [1]. [przypis z tradycji]

³⁷⁰co było pod nim — czyli pod osobą mającą upławy. [przypis edytorski]

³⁷¹a kto by to nosił — „Dotyczy to wszystkiego, o czym mowa w odniesieniu do człowieka mającego upławy: chorobliwego wycieku, śliny, nasienia, moczu oraz łóżka czy siodła, [używanych przez nieczystego]: przenoszenie tych [wydzielin lub tych sprzętów] zanieczyszcza człowieka, a ten z kolei skaża ubrania”, Raszi do 15:10 [2]. [przypis z tradycji]

³⁷²nie umywszy rąk swoich wodą — Raszi uczy, że *nieumycie rąk* oznacza tu nieczystego, który jeszcze nie zanurzył się w mykwie. Mowa tu o człowieku, u którego ustały już upławy i odliczył siedem dni, gdy nie miał

Naczynie też gliniane, którego by się dotknął upławami dotknięty, stłuczone zostanie, wszelkie zaś naczynie drewniane wypłukane będzie wodą.

A gdy oczyści się upławy mający z upławów swoich, wtedy odliczy sobie siedem dni od oczyszczenia swego³⁷³ i wypierze szaty swoje i umyje ciało swoje wodą żywą i będzie czystym.

A dnia ósmego weźmie sobie parę synogarlic albo parę gołąbków, i przyjdzie przed oblicze Wiekuistego do wejścia Przybytku zboru i odda je kapłanowi.

I spełni kapłan jedną ofiarę zagrzeszną, a drugą całopalenie; i tak rozgrzeszy go kapłan przed obliczem Wiekuistego z upławów jego.

Człowiek też, z którego by upłynęło nasienie, umyje wodą całe ciało swoje i nieczystym będzie do wieczora.

Każda też szata, i każda skóra, na którą by padło nasienie, wymyta będzie wodą i nieczystą zostanie do wieczora.

A kobieta, z którą by obcował mąż³⁷⁴, powinni tedy wykąpać się w wodzie, a nieczystymi będą do wieczora³⁷⁵.

Kobieta też, która by miała upławy, a płynęłaby krew z ciała jej³⁷⁶; przez siedem dni pozostanie w oddzieleniu swoim³⁷⁷³⁷⁸; każdy, który by się jej dotknął, nieczysty będzie do wieczora.

Wszystko, na czym by leżała podczas oddzielenia swojego³⁷⁹, nieczyste będzie, wszystko też, na czym by siedziała, nieczyste będzie.

A kto by się dotknął łoża jej, wypierze szaty swoje i umyje się wodą, a nieczystym będzie do wieczora.

A kto by się też dotknął jakiegokolwiek sprzętu, na którym by siedziała, wypierze szaty swoje i umyje się wodą, a nieczystym będzie aż do wieczora.

Jeżeli też było cokolwiek na łóżu jej³⁸⁰, albo na sprzęcie, na którym siedziała³⁸¹; kto by się dotknął tego, nieczystym będzie do wieczora.

już wycieków, ale jeszcze nie zanurzył się w mykwie, więc cały czas pozostaje rytualnie nieczysty, zob. Raszi do 15:11 [1]. [przypis z tradycji]

³⁷³odliczy sobie siedem dni od oczyszczenia swego — „Siedem dni czystych, bez upławów, gdy nie zaobserwuje u siebie wycieku i muszą to być dni następujące po sobie”, Raszi do 15:13 [1]. [przypis z tradycji]

³⁷⁴z którą by obcował mąż — Cyłkow opuszcza tu słowa *mając wypływ nasienia*, ale można potraktować słowo *obcował* jako ogólny czasownik, opisujący akt seksualny, niektórzy tłumacze pomijają tę część o nasieniu. [przypis z tradycji]

³⁷⁵powinni tedy wykąpać się w wodzie, a nieczystymi będą do wieczora — tekst wyraźnie mówi, że oboje mają się umyć i oboje będą nieczyści, tymczasem Cyłkow zmienia tekst, pisząc, że dotyczy to tylko kobiety. Jest to zgodne z komentarzem Rasziego, ale niezgodne z tekstem! [przypis z tradycji]

³⁷⁶Kobieta też, która by miała upławy, a płynęłaby krew z ciała jej — Raszi komentuje, że chodzi tu o wypływ krwi z dróg rodnych, nie z żadnego innego otworu, ponieważ to krew pochodząca z tego miejsca powoduje nieczystość rytualną kobiety. I w przypadku kobiety wyciek związany z nieczystością zawsze wiąże się z kolorem krwi, zob. Raszi do 15:19 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

³⁷⁷pozostanie w oddzieleniu swoim — będzie nieczysta „nawet gdy zaobserwowała u siebie [wypływ krwi] tylko jeden raz”, Raszi do 15:19 [4]. [przypis z tradycji]

³⁷⁸w oddzieleniu swoim — u Cyłkova: *w wydzielaniu się swoim*, nie chodzi o wydzielanie czegoś, ale o oddzielenie żony od męża. [przypis edytorski]

³⁷⁹podczas oddzielenia swojego — u Cyłkova: *w wydzielaniu się swoim*, jw. [przypis z tradycji]

³⁸⁰jeżeli też było cokolwiek na łóżu jej — „Kto siedział lub leżał na jej pościeli albo na jej siedzisku, nawet bez dotykania, [gdy pościel jest czymś zakryte], tego obejmują prawa o nieczystości omówione powyżej i musi on wyprać ubrania”, Raszi do 15:23 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸¹albo na sprzęcie, na którym siedziała — Raszi uczy, że obejmuje to także sprzęty służące do siedzenia na nich podczas jazdy, zob. Raszi do 15:23 [2]. [przypis z tradycji]

A gdyby obcował z nią mąż³⁸², jej oddzielenie³⁸³ będzie na nim³⁸⁴, nieczystym będzie przez siedem dni³⁸⁵, a każde łóżce, na którym by leżał, nieczystym będzie.

Jeżeliby też kobieta miała upływ krwi przez wiele dni³⁸⁶, nie w czasie swojego [menstruacyjnego] oddzielenia³⁸⁷, albo gdyby miała upływ po swoim oddzieleniu [menstruacyjnym]³⁸⁸ — to przez cały czas upływu nieczystości jej, jako za dni oddzielenia swojego, nieczystą będzie.

Każda pościel, na której by leżała przez cały czas upławu swojego, jako pościel podczas oddzielenia [menstruacyjnego] jej³⁸⁹ będzie — każda też rzecz, na której by siedziała, nieczysta będzie jako podczas nieczystości jej [menstruacyjnego] oddzielenia.

A kto by się tego dotknął, nieczystym będzie, i wypierze szaty swoje i wykąpie się w wodzie, a będzie nieczystym do wieczora.

A gdy oczyści się od upławów swoich, odliczy sobie siedem dni, a potem czystą będzie.

Dnia zaś ósmego weźmie sobie parę synogarlic albo parę gołąbków i przyniesie je do kapłana do wejścia Przybytku zboru.

I spełni kapłan jedną [synogarlicą] ofiarę zagrzeszną, a drugą całopalenie, i tak rozgrzeszy kapłan [kobietę] przed obliczem Wiekuistego z upławów nieczystości jej.

I tak ochraniać³⁹⁰ będziecie synów Izraela od nieczystości ich, aby nie umierali w nieczystości swojej, zanieczyszczając Przybytek Mój, który jest w pośród nich”.

Oto nauka o mającym upławy, i z którego upływa nasienie, przez co się zanieczyszcza.

I o cierpiącej podczas jej oddzielenia [menstruacyjnego]³⁹¹, i o wylewającym upławy swoje, bądź mężczyźnie, bądź kobiecie, i o mężu który obcował z nieczystą.

³⁸²A gdyby obcował z nią mąż — Ibn Ezra komentuje: mąż nie miał zamiaru obcować z menstruującą żoną, był nieświadom tego, że podczas współżycia nastąpi u niej krwawienie miesięczne, kto świadomie współżyje z kobietą miesięczną podlega karze *karet*: odcięcia, zob. Ibn Ezra do 15:24 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸³jej oddzielenie — u Cylkowa: *i wydzielina jej*; nie ma tu mowy o żadnej wydzielinie ale o stanie oddzielenia żony od męża. [przypis z tradycji]

³⁸⁴jej oddzielenie będzie na nim — Chizkuni robi uwagę, że stan nieczystości żony spowodowany chorobą *caraat* [tu: trądem], nie przenosi się na jej męża w wyniku ich cielesnego obcowania, zob. Chizkuni do 15:24 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸⁵nieczystym będzie przez siedem dni — Ibn Ezra uczy, że przez siedem dni będzie on nieczysty rytualnie i będzie zanieczyszczał innych ludzi, zob. Ibn Ezra do 15:24 [2]. Raszi dodaje, że mąż będzie nieczysty przez całe siedem dni, bez względu na to, w którym dniu swojej nieczystości była wówczas jego żona, zob. Raszi do 15:24 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸⁶przez wiele dni — Raszi komentuje, że odnosi się to do sytuacji, gdy kobieta obserwowała u siebie upławy co najmniej przez trzy dni, zob. Raszi do 15:25 [1]. [przypis z tradycji]

³⁸⁷w czasie swojego [menstruacyjnego] oddzielenia — u Cylkowa: *w czasie słabości swojej*; chodzi o nida - stan oddzielenia żony od męża w czasie menstruacji w połączeniu z jej statusem osoby rytualnie nieczystej, w wersecie 12:2, obok słowa nida pojawia się też słowo przetłumaczone jako *słabość*, ale tam jest to hebr. *דְּוָתָהּ* (*dewotah*): *jej słabość, jej stan chorobowy*. [przypis edytorski]

³⁸⁸po swoim oddzieleniu [menstruacyjnym] — Raszi uczy, że mowa tu o przypadku, gdy kobieta miała upławy co najmniej przez trzy dni, po zakończeniu siedmiu dni swojej zwykłej menstruacji, zob. Raszi do 15:25 [2]. [przypis z tradycji]

³⁸⁹oddzielenia [menstruacyjnego] jej — u Cylkowa: *podczas słabości jej*; jw. [przypis edytorski]

³⁹⁰ochraniać — hebr. *חָשַׁדְתִּים* (*bizbartem*): *ostrzegajcie, oddzielajcie, przestrzegajcie, trzymajcie z dala*. Raszi uczy, że czasownik ten oznacza oddzielanie od tego co niepożądane, zob. Raszi do 15:31 [1]. [przypis z tradycji]

³⁹¹podczas jej oddzielenia [menstruacyjnego] — u Cylkowa: *w słabości swojej*. [przypis edytorski]

ROZDZIAŁ XVI

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza po śmierci dwóch synów Aharona³⁹², gdy przystąpiwszy przed oblicze Wiekuistego pomarli,

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza: „Powiesz Aharonowi, bratu twojemu, aby nie wchodził każdego czasu do świątyni poza zasłonę, przed wico, które jest na arce, aby nie umarł, gdy w obłoku objawiać się będzie³⁹³ nad wiekiem.

Oto z czym wchodzić będzie Aharon do świątyni³⁹⁴: z cielcem na ofiarę zagrzeszną³⁹⁵, a z baranem na całopalenie.

W spodnią szatę lnianą, świętą, przyoblecze się, spodnie też lniane będą na ciele jego,³⁹⁶ pasem lnianym opasze się, i zawojem lnianym obwinie się: szaty to święte; i wykąpie w wodzie ciało swoje³⁹⁷, a włoży je.

A od zboru synów Izraela weźmie dwa kozły na ofiarę zagrzeszną, a jednego barana na całopalenie.

I przywiedzie Aharon zagrzesznego byka³⁹⁸ swego³⁹⁹, i rozgrzeszy siebie i dom swój.

I weźmie dwa owe kozły, a postawi je przed obliczem Wiekuistego u wnijsia do Przybytku zboru.

I położy Aharon na oba kozły losy⁴⁰⁰: los jeden dla Wiekuistego, a los drugi dla Azazela⁴⁰¹.

I przywiedzie Aharon kozła, na którego padł los dla Wiekuistego, i spełni nim ofiarę zagrzeszną.

³⁹²po śmierci dwóch synów Aharona — „Po tym jak Wiekuisty ostrzegł Izraela, aby nie sprowadzili na siebie śmierci, powiedział do Mojżesza, by przestrzegł także Aharona, by ten nie umarł jak pomarli jego synowie. Fragment ten daje do zrozumienia, że synowie Aharona wnieśli kadzidło za zasłonę [Najświętszego Miejsca]”, Ibn Ezra do 16:1 [1]. [przypis z tradycji]

³⁹³gdy w obłoku objawiać się będzie — „Bo nieustannie Ja się tam pojawiaam, w słupie Mojego obłoku, a ponieważ ma tam miejsce objawianie Mojej Szechiny [Boskiej obecności], ostrzeż [Aharona], by nie nabrał zwyczaju wchodzenia [do Najświętszego Miejsca], [...] może tam wejść jedynie w Jom Kipur, w obłoku [dymu z] kadzidła”, zob. Raszi do 16:2 [3]. [przypis z tradycji]

³⁹⁴wchodzić będzie Aharon do świątyni — „To także nie mogło odbywać się kiedykolwiek, lecz wyłącznie w Jom Kipur”, Raszi do 16:3 [2]. [przypis z tradycji]

³⁹⁵z cielcem na ofiarę zagrzeszną — „Nie oznacza to, że [Aharon] wnosił młodego byka do Świątyni, a jedynie jego krew i tuszczę, zgodnie z przepisami ofiary zagrzesznej”, Chizkuni 16:3 [1]. [przypis z tradycji]

³⁹⁶W spodnią szatę lnianą, świętą, przyoblecze się, spodnie też lniane będą na ciele jego, — „To uczy, że Aharon wewnątrz [w Najświętszym Miejscu] nie służył w ośmiu szatach [Najwyższego Kohena], w których pełnił służbę na zewnątrz [tego miejsca], jako że zawierały one złoto, a oskarżyciel nie może stać się obrońcą [Aharon prosząc o wybaczenie nie mógł mieć na sobie złota, które przypominałoby o grzechu złotego cielca]. [Wewnątrz służył] w czterech szatach, jakie miał zwykły kohen, które [na tę okazję] były całe ze lnu”, Raszi do 16:4 [1]. [przypis z tradycji]

³⁹⁷wykąpie w wodzie ciało swoje — „Tego dnia [Najwyższy Kohen] musiał zanurzać się w [wodzie] przy każdej zmianie szat. I pięć razy przebierał się, przechodząc od służby wewnątrz do służby na zewnątrz [świątyni] i z zewnątrz do wewnątrz, zmieniał złote szaty na białe ubrania i białe na złote, a z każdą zmianą wymagane było zanurzenie [w mykwie] i dwukrotne obmycie rąk i nóg [wodą] z umywalni”, Raszi do 16:4 [4]. [przypis z tradycji]

³⁹⁸byka — u Cylkowa: *cielca*; ale chodzi o byka, *cielec* to inne słowo i Tora używa go głównie do opisu złotego cielca, a nie w kontekście ofiar świątynnych. [przypis edytorski]

³⁹⁹zagrzesznego byka swego — Raszi uczy, że tego byka Najwyższy Kohen musiał nabywać za własne środki, nie za pieniądze społeczności, zob. do 16:6 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁰położy Aharon na oba kozły losy — „Stawiał jednego [kozła] po prawej a drugiego po lewej stronie, wkładał obie ręce do urny, wyciągał [stamtąd] losy, jeden prawą ręką a drugi lewą i kładł [losy na kozłach]. Ten [koziol, na którego padł los] z napisem dla Wiekuistego przeznaczony był dla Wiekuistego, a ten [na którego padł los] z napisem dla Azazela posyłany był do Azazela na pustyni”, Raszi do 16:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰¹Azazela — Raszi uczy, że słowo to oznacza urwistą skalę, zob. Raszi do 16:8 [2]. Według Chizkunia jest to inne imię Samaela [satana], było to dawanie mu pewnego rodzaju *łapówki*, aby nie udaremniał ofiar pokutnych, zob. Chizkuni do 16:8 [2]. [przypis z tradycji]

Kozła zaś, na którego padł los dla Azazela, postawi żywego przed Wiekuistym⁴⁰², aby rozgrzeszyć nad nim⁴⁰³, i puścić go do Azazela na pustynię⁴⁰⁴.

I przywiedzie Aharon zagrzesznego byka swego i rozgrzeszy siebie i dom swój⁴⁰⁵ i zarznie zagrzesznego byka swego.

I weźmie pełną kadzielnicę rozpalonego węgla z ołtarza, co przed obliczem Wiekuistego, i pełne garści swe kadzidla wonnego, miałkiego⁴⁰⁶, i wniesie za zasłonę.

A włoży kadzidło na ogień przed Wiekuistym, aby okrył obłok kadzidla wieko, które na arce świadectwa, i aby [Aharon] nie umarł.

I weźmie nieco krwi byka, i pokropi palcem swym w stronę wieka, ku wschodowi, i też przed wiekiem pokropi siedem razy z krwi tej palcem swoim.

I zarznie zagrzesznego kozła ludu⁴⁰⁷, i wniesie krew jego za zasłonę i uczyni z krwią jego, jako uczynił z krwi byka i pokropi nią ku wieku i przed wiekiem⁴⁰⁸.

I rozgrzeszy świątynię z nieczystości synów Izraela i z wykroczeń ich⁴⁰⁹ we wszystkich grzechach ich⁴¹⁰. I tak też postąpi z Przybytkiem zboru⁴¹¹, znajdującym się z nimi wśród nieczystości ich⁴¹².

A żaden człowiek niech nie znajduje się w Przybytku zboru, gdy wchodzić będzie dla rozgrzeszenia świątyni, dopóki nie wyjdzie; i tak rozgrzeszy on siebie i dom swój i całe zgromadzenie Izraela.

I wyjdzie do ołtarza, który przed obliczem Wiekuistego⁴¹³, oczyści go; i wzięwszy nieco krwi byka i nieco krwi kozła, nada na narożniki ołtarza wokoło.

I pokropi go krwią tą palcem swoim siedem razy a oczyści go, i poświęci go, od nieczystości synów Izraela.

⁴⁰²postawi żywego przed Wiekuistym — „Będzie stał żywy przed Wiekuistym, a jego śmierć nastąpi na skale [z której zostanie zrzucony]. Jak długo [koziół] musiał pozostawać żywy? [...] Do czasu gdy Najwyższy Kohen uzyskał odkupienie [dla Izraela]”, Chizkuni do 16:10 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰³aby rozgrzeszyć nad nim — Raszi uczy, że Najwyższy Kohen nad głową tego kozła wyznawał grzechy Izraela, zob. Raszi do 16:10 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁴puścić go do Azazela na pustynię — „Wedle zwykłego wyjaśnienia oznacza to wysłanie go żywego w góry, które są na pustkowiu, jak czyniono to z ptakiem [w rytuale oczyszczenia osoby uleczonej z] trądu: »puści ptaka żywego na pole« (por. Kpl 14:7), aby oczyścić [uleczonego] z rytualnej nieczystości, tak też i tu, aby oczyścić lud Izraela z ich grzechów [koziół] wysyłany był na pustynię, a było to miejsce wypasu (por. Wj 3:1)”, Raszbam do 16:10 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁵rozgrzeszy siebie i dom swój — Raszi uczy, że Najwyższy Kohen dokonywał drugiego wyznania grzechów, za siebie i za swoich braci, kohenów, bo oni wszyscy określani byli jako jego dom, ale to przeblaganie obejmowało tylko grzech zanieczyszczania Świątyni i świętych pokarmów, gdy jakiś kohen w stanie nieczystości wszedł do Świątyni lub spożywał coś świętego, zob. Raszi do 16:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁶miałkiego — Raszi uczy, że kadzidło zawsze było zmielone drobno, ale w przeddzień Jom Kipur ponownie umieszczano je w moździerzu, aby rozdrobnić je na jak najdelikatniejszy proszek, zob. Raszi do 16:12 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁷kozła ludu — „To był ten koziół, na którego padł los »dla Wiekuistego«”, Raszi do 16:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁸pokropi nią ku wieku i przed wiekiem — „[Pokropi krwią] jeden raz w górę i siedem razy na dół”, Raszi do 16:15 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁰⁹z wykroczeń ich — Raszi uczy, że to rozgrzeszenie obejmowało tych, co z premedytacją weszli do Świątyni w stanie rytualnej nieczystości, zob. Raszi do 16:16 [2]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁰we wszystkich grzechach ich — Raszi wyjaśnia, że to rozgrzeszenie było dla osób, które weszły do Świątyni nieświadome faktu, że są w stanie nieczystości rytualnej, zob. Raszi do 16:16 [1]. [przypis z tradycji]

⁴¹¹tak też postąpi z Przybytkiem zboru — „Tak jak pokropił [krwią byka i kozła] wewnątrz [świątyni], jeden raz w górę, siedem razy na dół, tak też kropił [krwią ich] obu na zasłonę od zewnątrz, jeden raz w górę, siedem razy na dół”, Raszi do 16:16 [3]. [przypis z tradycji]

⁴¹²znajdującym się z nimi wśród nieczystości ich — hebr. בְּשֹׂכְנֵיהֶם (*haszochen*): mieszkający, przebywający, przywołuje skojarzenie ze słowem Szechina [Boska obecność], co Raszi objaśnia: „pomimo tego, że byli rytualnie nieczyści, Szechina była pomiędzy nimi”, Raszi do 16:16 [4]. [przypis z tradycji]

⁴¹³ołtarza, który przed obliczem Wiekuistego — chodzi o „złoty ołtarz, który był przed Wiekuistym, [czyli w świątyni]”, zob. Raszi do 16:18 [1]. [przypis z tradycji]

A spełniwszy poświęcenie świątyni, i Przybytku zboru, i ołtarza, przywiedzie kozła żywego.

I położy Aharon obie ręce swe na głowę kozła żywego i spowiadać będzie nad nim wszystkie winy synów Izraela, i wszystkie wykroczenia ich, we wszystkich grzechach ich, a złoży je na głowę kozła i odeśle go przez umyślnego człowieka⁴¹⁴ na pustynię.

I tak poniesie kozioł ten na sobie wszystkie winy ich na ziemię pustą; i puści on kozła w pustyni.

I wnijdzie Aharon do Przybytku zboru i złoży szaty lniane⁴¹⁵, w które się był przyodział wchodząc do świątyni i zostawi je tam⁴¹⁶.

I skąpie ciało swe wodą na miejscu świętym, i włoży szaty swoje⁴¹⁷, i wyjdzie, i spełni całopalenie swoje i całopalenie ludu, i rozgrzeszy siebie i lud.

A łój ofiary zagrzesznej puści z dymem na ołtarzu.

Ten zaś, który zawiódł kozła do Azazela, wypierze szaty swe i wykąpie ciało swoje w wodzie, po czym wejść może do obozu.

A byka zagrzesznego i kozła zagrzesznego, których krew wniesiona była dla rozgrzeszenia świątyni, wyniosą poza obóz i spalą w ogniu skóry ich, i mięso ich, i nieczystość ich.

A kto je palić będzie, wypierze szaty swe i wykąpie ciało swoje w wodzie, po czym wejść może do obozu.

I niechaj będzie to dla was ustawą wieczną: miesiąca siódmego, dziesiątego tegoż miesiąca dręczyć będziecie dusze wasze⁴¹⁸ i żadnej roboty nie będziecie wykonywali, tak krajowiec, jako i cudzoziemiec, który osiadł wpośród was.

Albowiem w dzień ten rozgrzeszy was, aby uczynić was czystymi; od wszystkich grzechów waszych przed obliczem Wiekuistego oczyszczeni będziecie⁴¹⁹.

Szabat odpoczynku⁴²⁰ to dla was, a dręczyć będziecie dusze wasze⁴²¹: ustawa to wieczna⁴²².

⁴¹⁴umyślnego człowieka — Raszi uczy, że człowiek ten już poprzedniego dnia wyznaczony był do tego zadania, zob. Raszi do 16:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁵wnijdzie Aharon do Przybytku zboru i złoży szaty lniane — Raszi wyjaśnia, że nie jest to właściwe miejsce tego werseku, należałoby go czytać po wersecie 25, zaś porządek służby ofiarniczej w Jom Kipur był następujący: poranna ofiara nieustająca, którą Najwyższy Kohen sprawował w złotych szatach, ofiary z byka i kozła, których krew pryskana była wewnątrz świątyni oraz kadzidło spalane na kadzielnicy, to czynił w szatach lnianych, ofiara z barana należącego do Najwyższego Kohena z i barana należącego do ludu oraz część ofiary dodatkowej, to czynił ubrany w złote szaty, wyniesienie łyżki i kadzielnicy, tu Najwyższy Kohen był w szatach lnianych, pozostała część ofiary dodatkowej i popołudniowa ofiara nieustająca oraz kadzidło spalane na ołtarzu wewnętrznym, tu ubrany był ponownie w złote szaty, zob. Raszi do 16:23 [2]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁶zostawi je tam — „To uczy, że [te lniane szaty] wymagały schowania i nie można było już ich użyć w żaden następny Jom Kipur”, Raszi do 16:23 [3]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁷włoży szaty swoje — „Ośiem szat, w których pełnił służbę we wszystkie dni roku”, Raszi do 16:24 [3]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁸dręczyć będziecie dusze wasze — Chizkuni wyjaśnia, że ciało jest domem duszy i to ciało ma być dręczone poprzez post: powstrzymywanie się od jedzenia i picia przez cały Jom Kipur, zob. Chizkuni do 16:29 [1]. [przypis z tradycji]

⁴¹⁹oczyszczeni będziecie — hebr. תִּתְּהַרּוּ (titbaru): będziecie oczyszczeni, u Cyilkowa: czystymi być macie, korekta ze względu na precyzję znaczenia. [przypis edytorski]

⁴²⁰Szabat odpoczynku — hebr. שַׁבָּתוֹן (Szabat szabaton) Ibn Ezra komentuje, że może to oznaczać całkowity odpoczynek tak dla duszy jak i dla ciała, albo najwyższy stan odpoczynku, ponad którym nie ma już większego odpoczynku, zob. Ibn Ezra do 16:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁴²¹dręczyć będziecie dusze wasze — „poprzez [całodobowy] post”, Ibn Ezra do 16:31 [2]. [przypis z tradycji]

⁴²²ustawa to wieczna — Sforno uczy, że oznacza to, iż także w czasach, gdy nie istnieje Świątynia Jerozolimska i nie składa się już ofiar, w Jom Kipur ma być przestrzegany całkowity odpoczynek i post, Sforno do 16:31 [2]. [przypis z tradycji]

Rozgrzeszać zaś będzie kapłan, który namaszczone zostanie,⁴²³ a którego ręce upelnomocnione będą, aby piastował kapłaństwo zamiast ojca swego; i włoży on szaty lniane, szaty święte,

I oczyści świątynię przenajświętszą, i Przybytek zboru, i ołtarz oczyści, i kapłanów też i wszystkich lud zgromadzenia rozgrzeszy.

A niechaj będzie to wam ustawą wieczną: rozgrzeszać synów Izraela ze wszystkich grzechów ich raz do roku. I uczynił on tak jak rozkazał Wiekuisty⁴²⁴ Mojżeszowi.

ROZDZIAŁ XVII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadcz Aharonowi, i synom jego, i wszystkim synom Izraela, a powiedz im: oto co rozkazał Wiekuisty, gdy rzekł:

Jeżeliby ktokolwiek z domu Izraela zarznął wołu, albo owcę, albo kozę w obozie⁴²⁵, albo jeżeliby zarznął poza obozem —

A do wniścia Przybytku zboru nie przywiódł tego aby złożyć ofiarę Wiekuistemu przed Przybytkiem Wiekuistego, za krew poczytanym to będzie człowiekowi onemu⁴²⁶ krew przelał⁴²⁷, i wytraconym będzie człowiek ten spośród ludu swojego. —

Ażeby sprowadzali synowie Izraela rzeźne bydło swoje, które zarzynać chcą na polu, i aby przywiedli je przed Wiekuistego, do wniścia Przybytku zboru do kapłana, a zarzynali je jako ofiary opłatne⁴²⁸ Wiekuistemu.

I pokropi kapłan krwią ołtarz Wiekuistego u wejścia do Przybytku zboru, a puści z dymem tłuszcz na woń przyjemną Wiekuistemu.

Aby nie ofiarowali już rzeźnego bydła swego kosmaczom⁴²⁹, za którymi się uganiają: ustawą wieczną będzie to dla nich w pokoleniach ich.

A powiesz też im: jeżeliby kto z domu Izraela albo z przychodniów, którzy bawią wpośród nich, przyniósł całopalenie albo ofiarę⁴³⁰,

A do wniścia Przybytku zboru nie przywiódłby jej aby spełnić ją Wiekuistemu; wytraconym będzie człowiek ten spośród ludu swojego.

Jeżeliby też kto z domu Izraela, albo z przychodniów którzy bawią wpośród nich, pożywał jakąkolwiek krew⁴³¹, zwróć wtedy oblicze Moje na osobę krew pożywającą i wytracę ją spośród ludu jej.

⁴²³Rozgrzeszać zaś będzie kapłan, który namaszczone zostanie, — „Odkupienie w Jom Kipur było ważne tylko wtedy, gdy dokonywał go Najwyższy Kohen”, Raszi do16:32 [1]. [przypis z tradycji]

⁴²⁴I uczynił on tak jak rozkazał Wiekuisty — „Gdy nadszedł [kolejny] Jom Kipur [Aharon] uczynił wszystko dokładnie wedle tego porządku, to powiedziane jest na chwałę Aharona, że nie zakładał szat [arcykapłańskich] dla własnej sławy, ale aby wypełnić rozkaz Króla”, Raszi do16:34 [1]. [przypis z tradycji]

⁴²⁵w obozie — czyli „poza dziedzińcem świątyni”, Raszi do 17:3 [2]. [przypis z tradycji]

⁴²⁶za krew poczytanym to będzie człowiekowi onemu — „Jak gdyby rozlał krew człowieka i był winny kary śmierci”, Raszi do 17:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁴²⁷krew przelał — Raszi uczy, że te słowa włączają także przypadek, gdy ktoś spryskał krwią ofiary poza dziedzińcem świątyni, zob. Raszi do 17:4 [2]. [przypis z tradycji]

⁴²⁸ofiary opłatne — hebr. שְׁלָמִים (*szlamim*) w innych przekładach: *ofiary pokojowe*. [przypis edytorski]

⁴²⁹kosmaczom — hebr. שְׂעִירִם (*seirim*) dosł. *kozy*, ale także *złe duchy*, *demony*. [przypis edytorski]

⁴³⁰przyniósł całopalenie albo ofiarę — Raszi uczy, że jeśli jeden człowiek zarznął zwierzę poza świątynią, a drugi wniósł narzędzia tego zabitego zwierzęcia na ołtarz na spalenie, obu grozi kara odcięcia (*karet*), zob. Raszi do 17:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁴³¹pożywał jakąkolwiek krew — Raszi uczy, że nie chodzi tu wyłącznie o krew składanych ofiar, ale zakaz ten dotyczy spożywania jakiegokolwiek krwi, zob. Raszi do 17:10 [1]. [przypis z tradycji]

Albowiem dusza ciała we krwi jest⁴³², a Ja przeznaczyłem ją wam dla ołtarza, ku rozgrzeszeniu dusz waszych, gdyż krew to jest, która duszę rozgrzesza.

Przeto powiedziałem synom Izraela: żadna osoba spośród was nie będzie pożywała krwi, ani przychodzień który bawi wpośród was, nie będzie pożywał krwi.

Jeżeliby też kto z synów Izraela, albo z przychodniów, którzy bawią wpośród nich, ułowił zwierzynę⁴³³ albo ptaka, którego jeść można: wytoczy wtedy krew jego i pokryje ją ziemią.

Gdyż życie wszelkiego ciała we krwi jego — z duszy jego jest; powiedziałem przeto synom Izraela: krwi żadnego ciała nie pożywać wam, gdyż życie wszelkiego ciała we krwi jego jest; ktokolwiek by ją pożywał, wytraconym będzie.

Ktokolwiek by też jadł padlinę⁴³⁴ albo ścierwo⁴³⁵, tak krajowiec, jako przychodzień, wypierze wtedy szaty swoje i wykąpie się w wodzie, a nieczystym będzie do wieczora po czym czysty będzie.

A jeżeliby nie wyprał, a ciała swego nie wykąpał poniesie winę swoją⁴³⁶.

ROZDZIAŁ XVIII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadczysz synom Izraela i powiesz im: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!

Według czynów ziemi Micraim, w którejście mieszkali nie czyńcie⁴³⁷, ani według czynów ziemi Kanaan, do której was wiodę, nie czyńcie, a podług ustaw ich nie postępujcie⁴³⁸.

Prawa Moje⁴³⁹ wypełniajcie, a ustaw Moich⁴⁴⁰ przestrzegajcie, abyście postępowali podług nich⁴⁴¹: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!

Przestrzegajcie tedy ustaw Moich i praw Moich, które spełniając człowiek żyje przez nie: Jam Wiekuisty!

⁴³²dusza ciała we krwi jest — hebr. נֶפֶשׁ (*nefes*) oznacza zarówno dusza jak i życie, siła żywotna. Życie „każdego stworzenia zależne jest od krwi i dlatego dałem ją [mówi Bóg] na ołtarz na odkupienie za życie człowieka, niech przyjdzie życie i odkupi za życie”, Raszi do 17:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁴³³ułowił zwierzynę — „Taką jak jeleni czy gazela”, zob. Ibn Ezra do 17:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁴³⁴padlinę — hebr. נֶבֶלָה (*newela*): padlina. [przypis edytorski]

⁴³⁵ścierwo — hebr. תְּרֵפָה (*terefa*): rozszarpane. [przypis edytorski]

⁴³⁶poniesie winę swoją — Raszi komentuje, że kara groziła wtedy, gdy osoba w stanie nieczystości rytualnej weszła do świątyni lub spożyła jakieś poświęcone pokarmy: za wejście z nieobmytym ciałem groziła kara odcięcia (*karet*) a za wejście w nieupranych szatach kara batów, zob. Raszi do 17:16 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁴³⁷Według czynów ziemi Micraim, w którejście mieszkali nie czyńcie — „To uczy, że czyny Micrejczyków i Kanaanitów były najbardziej zdeprawowane wśród wszystkich ludów, a miejsce [w Micraim], w którym przebywał lud Izraela, najbardziej zepsute”, Raszi do 18:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁴³⁸podług ustaw ich nie postępujcie — Raszi komentuje, że to tzw. drogi postępowania Emorytów, czyli prawa obyczajowe nie-Żydów, których mędrcy zakazują Żydom naśladować, zob. Raszi do 18:3 [3]. [przypis z tradycji]

⁴³⁹Prawa Moje — hebr. מִשְׁפָּטַי (*miszpataj*), „to są sprawy wymienione w Torze jako prawo i nawet gdyby nie zostały powiedziane, powinny być nakazane [bo są zgodne z ogólnym poczuciem sprawiedliwości]”, Raszi do 18:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁰ustaw Moich — hebr. חֻקֹּתַי (*chukotaj*), sprawy, które są rozkazem Króla, przeciwko którym buntuje się skłonność do złego: dlaczegoż mielibyśmy tego przestrzegać? Wszak narody świata sprzeciwiają się im, np. [zakazowi] jedzenia wieprzowiny czy noszenia ubrań z mieszanki wełny i lnu lub rytualnemu oczyszczaniu przy użyciu wody z prochem z czerwonej jałówki; dlatego powiedziane jest: »Jam Wiekuisty« wydałem wam rozkaz i nie macie prawa uchylić się od tego”, Raszi do 18:4 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁴¹abyście postępowali podług nich — „Nie możesz od nich stronić, abyś nie mówił: nauczyłem się mądrości Izraela, to pójdę i będę się uczył mądrości innych ludów”, Raszi do 18:4 [3]. [przypis z tradycji]

Nikt do którejkolwiek krewnej⁴⁴² swojej nie przystąpi⁴⁴³, aby nagość⁴⁴⁴ odkrył: Jam Wiekuisty!

Nagości ojca twojego⁴⁴⁵ albo nagości matki twojej⁴⁴⁶ nie odkrywaj: matka to twoja; nie odkrywaj nagości jej.

Nagości żony ojca twego⁴⁴⁷ nie odkrywaj: nagością to ojca twojego.

Nagości siostry twojej, córki ojca twojego, albo córki matki twojej, urodzonej w domu, albo poza nim — nie odkrywaj nagości ich.

Nagości córki syna twojego albo córki córki twojej, nie odkrywaj nagości ich, bo nagość to twoja.

Nagości córki żony ojca twojego, urodzonej z ojca twojego — siostra to twoja⁴⁴⁸, nie odkrywaj nagości jej.

Nagości siostry ojca twojego nie odkrywaj: krewna to ojca twojego.

Nagości siostry matki twojej nie odkrywaj: bo to krewna matki twojej.

Nagości brata ojca twojego nie odkrywaj: do żony jego nie zbliżaj się — stryjenka to twoja.

Nagości synowej twojej⁴⁴⁹ nie odkrywaj: żona to syna twojego, nie odkrywaj nagości jej.

Nagości żony brata twojego nie odkrywaj: nagość to brata twojego.

Nagości kobiety i córki jej nie odkrywaj; ani córki syna jej, ani córki córki jej nie pojmisz⁴⁵⁰, abyś odkrył nagość ich: krewno to jej; sprośnością to!

Kobiety wraz z siostrą jej⁴⁵¹ nie pojmisz ku spółzawodnictwu (ich), abyś odkrył nagość jej przy niej, za życia jej.

A do kobiety podczas jej oddzielenia z powodu nieczystości [menstruacyjnej]⁴⁵² nie przystępuj, abyś odkrył nagość jej.

Z żoną przyjaciela twojego nie obcuj, aby ją zapłodnić, aby skalać się nią.

⁴⁴²*krewnej* — u Cyllkowa: *pokrewnej*, korekta dla większej precyzyjności, podobna zamiana we wszystkich dalszych przypadkach. [przypis edytorski]

⁴⁴³*nie przystąpi* — „Jest to eufemizm na stosunek seksualny”, Ibn Ezra do 18:6 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁴*nagość* — hebr. *erwa* (ערוה): *nagość, obnażenie, coś nieprzyzwoitego*. „Odnosi się to do czegoś niestosownego, co zostało odsłonięte, a powinno być zakryte”, Ibn Ezra do 18:6 [4]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁵*Nagości ojca twojego* — Raszi uczy, że te słowa dotyczą żony ojca, nie ciała samego ojca, zob. Raszi do 18:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁶*nagości matki twojej* — Raszi uczy, że te słowa włączają matkę, która nie jest żoną ojca, zob. Raszi do 18:7 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁷*Nagości żony ojca twego* — Raszi uczy, że zakaz ten obowiązuje także po śmierci ojca, zob. Raszi do 18:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁸*siostra to twoja* — Chizkuni uczy, że w wersecie 18:9 mowa jest o siostrze z nielegalnego związku ojca, tu mowa o siostrze pochodzącej z oficjalnego małżeństwa ojca, zob. Chizkuni do 18:11[1]. [przypis z tradycji]

⁴⁴⁹*Nagości synowej twojej* — Raszi uczy, że nie dotyczy to kobiety, która nie jest legalną żoną syna, zob. Raszi do 18:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁰*pojmisz* — za żonę. [przypis edytorski]

⁴⁵¹*Kobiety wraz z siostrą jej* — Raszi uczy, że nie wolno poślubić dwóch siostr jednocześnie, a nawet gdy ktoś rozwodził się z jedną kobietą, nie może poślubić jej siostry, dopóki żyje tamta pierwsza żona, zob. Raszi do 18:18 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁴⁵²*oddzielenia z powodu nieczystości [menstruacyjnej]* — u Cyllkowa: *wydziałania się nieczystości jej*, termin *nida* odnosi się do oddzielenia męża od żony na czas menstruacji, a nie do wydzielenia ciała. [przypis edytorski]

Z potomstwa twego nie oddawaj na ofiarę Molochowi⁴⁵³, abyś nie zbezczęścił imienia Boga twojego: Jam Wiekuisty!

Z mężczyzną nie obcuć jako z kobietą: ohydą to jest!

Z żadnym też zwierzęciem nie obcuć, aby splugawić się nim; kobieta również niech nie stanie przed bydlęciem dla obcowania: ohydne to⁴⁵⁴!

Nie kalajcie się niczym takim, bo wszystkim tym skalali się ludy, które wyrzucam przed obliczem waszym.

I skalala się ziemia, i poszukałem⁴⁵⁵ winy jej na niej, i wyrzuciła⁴⁵⁶ ziemia mieszkańców swoich.

Wy tedy przestrzegajcie ustaw Moich i praw Moich, a nie czyńcie żadnych tych ohyd — ani krajowiec, ani przychodzień, który bawi wpośród was.

Bo wszystkie ohydy te spełniali ludzie tej ziemi, co przed wami byli, a skalaną była ziemia.

Aby nie wyrzuciła i was ziemia⁴⁵⁷, gdybyście ją skalali, jak wyrzuciła lud, co przed wami.

Bo ktokolwiek by popełnił którą ze wszystkich ohyd tych, wytracone⁴⁵⁸ będą dusze popelniające to, spośród narodu swojego.

Przestrzegajcie tedy przestrzeżenia Mojego, aby nie postępować podług ustaw ohydnych, podług których postępowano przed wami, i abyście nie kalali się nimi: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!”

ROZDZIAŁ XIX

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadczyć całemu zborowi synów Izraela⁴⁵⁹, a powiedz im: świętymi bądźcie, bom święty Ja Wiekuisty, Bóg wasz!

⁴⁵³*Molochowi* — „Był to bożek o imieniu Molech a w taki sposób mu służyono: [ojciec] przekazywał swojego syna kapłanom, rozpalano dwa wielkie ogniska i przeprowadzano tego syna, by przeszedł pieszo pomiędzy dwoma płonącymi ogniskami”, Raszi do 18:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁴*ohydne to* — tu użyte zostało hebr. słowo *teuel* (תעול): *zmieszanie, perwersja, naruszenie boskiego porządku*, por. też Ibn Ezra do 18:23 [5]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁵*poszukałem* — u Cylkowa: *poszukuję i wyrzuca*, niezgodność z oryginałem co do czasów gramatycznych. [przypis edytorski]

⁴⁵⁶*poszukałem winy jej na niej, i wyrzuciła* — hebr. *wataki* (וַתִּקֵּץ) dosł. *zwymiotowała, wyrzygała*. Ramban komentuje, że Ziemia Izraela, która znajduje w środku zamieszkałego świata, jest dziedzictwem Wiekuistego, przeznaczonym dla Jego Imienia. A przekazał On ją Swojemu ludowi, potomkom ukochanych przez Wiekuistego praojców. I uświęcił Swoją lud, mieszkający na tej ziemi, świętością przestrzegania praw przeciwko zakazanym stosunkom seksualnym oraz licznymi przykazaniami. Tak więc Ziemia, która jest dziedzictwem Wiekuistego, wypłuje wszystkich, którzy ją kalają i nie będzie tolerować czcicieli bożków ani tych, którzy praktykują niemoralność, zob. Ramban do 18:25 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁷*Aby nie wyrzuciła i was ziemia* — „Można to porównać do syna królewskiego, którego nakarmiono czymś odrażającym i nie może utrzymać tego w żołądku, musi zwymiotować, podobnie i Ziemia Izraela nie może utrzymać na sobie grzeszników”, Raszi do 18:28 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁸*wytracone* — u Cylkowa: *zatracone*, ale do tej pory tłumaczył ten czasownik jako *wytracić*. Jest to odniesienie do kary odcięcia (*karet*). Raszi uczy, że kara ta spada i na mężczyznę i na kobietę, którzy dopuszczają się zakazanych stosunków, zob. Raszi do 18:29 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁵⁹*Oświadczyć całemu zborowi synów Izraela* — „To uczy, że ten fragment został ogłoszony wobec zgromadzonego [ludu], ponieważ większość istotnych zagadnień Tory pozostaje zależna od [treści tego fragmentu]”, Raszi do 19:2 [1]. [przypis z tradycji]

Bójcie się każdy matki swojej i ojca swojego; a Szabatów Moich przestrzegajcie⁴⁶⁰: Jam Wiekuisty, Bóg wasz⁴⁶¹!

Nie zwracajcie się ku bałwanom⁴⁶², a bogów litych⁴⁶³ nie czynicie sobie⁴⁶⁴: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!

A gdy zarzniecie ofiarę opłatną Wiekuistemu; dla uzyskania sobie łaski zarzynajcie ją⁴⁶⁵.

W dzień ofiarowania waszego spożytą będzie i nazajutrz⁴⁶⁶, co by zaś pozostało do dnia trzeciego, na ogniu spalonym będzie.

A gdyby ją spożyto dnia trzeciego, obrzydliwością⁴⁶⁷ będzie, nie będzie upodobaną.

Kto by jadł ją, winę swą poniesie, albowiem świętość Wiekuistego znieważył; i wytraconą będzie dusza ta spośród narodu swojego.

A gdy żyznąć będziecie użątek⁴⁶⁸ ziemi waszej, do skraju pola twojego nie wyżynaj⁴⁶⁹, a pokłosa żniwa twego nie podbieraj⁴⁷⁰.

Winnicy też twojej nie obieraj do szczętu⁴⁷¹, a co opadło⁴⁷² z sadu twojego, nie zbieraj; ubogiemu i cudzoziemcowi zostaw je: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!

Nie kradnijcie⁴⁷³ i nie zapierajcie się⁴⁷⁴ i nie oszukujcie jeden drugiego⁴⁷⁵.

⁴⁶⁰a Szabatów Moich przestrzegajcie — „Przestrzeganie Szabatu jest wspomniane obok lęku przed ojcem, aby pouczyć, że [Bóg mówi:] chociaż ostrzegłem cię, byś lękał się ojca, lecz jeśli on ci powie, że masz zbezcześcić Szabat, nie słuchaj go! I to samo odnosi się do wszystkich innych przykazań”, Raszi do 19:3 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁶¹Jam Wiekuisty, Bóg wasz — „Ty i twój ojciec jesteście zobowiązani czcić Mnie, dlatego nie słuchaj go, gdy nakazuje ci nie zważać na Moje słowa. Czym jest lęk [okazywany rodzicom]? Nie siadaj na miejscu [ojca], nie mów zamiast [ojca] i nie zaprzeczaj jego słowom. A czym jest szacunek [dla rodziców]? Zapewnij im jedzenie i picie, ubranie i obuwie, pomagaj im wychodzić i przychodzić”, Raszi do 19:3 [4]. [przypis z tradycji]

⁴⁶²Nie zwracajcie się ku bałwanom — czyli ku bożkom. Nie zwracajcie się do nich „nawet w sercu, by [choćby] na nich popatrzeć”, Ibn Ezra do 19:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁶³litych — czyli odlanych z metalu. [przypis edytorski]

⁴⁶⁴bogów litych nie czynicie sobie — „Nie wykonujcie [takich figur] dla nikogo innego, ani też inni niech nie wykonują ich dla was”, Raszi do 19:4 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁶⁵dla uzyskania sobie łaski zarzynajcie ją — „Od samego początku [ubój] ofiary ma by czyniony dla Mojego ukojenia, aby było to dla was korzystne, bo jeśli [podczas uboju] pomyślicie o czymś niewłaściwym [odnośnie do rytuału], to nie zostanie wam to uznane przede Mną [mówi Bóg]”, Raszi do 19:5 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁶⁶W dzień ofiarowania waszego spożytą będzie i nazajutrz — Raszi wyjaśnia, że podczas uboju ofiary nie można mieć intencji spożycia jej poza wyznaczonym przez Torę właściwym czasem, zob. Raszi do 19:6 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁶⁷obrzydliwością — hebr. פִּגּוּל (*pigul*) termin ten odnosi się do mięsa ofiarnego, które stawalo się odrzucone, gdy podczas uboju, zabijający powziął zamiar, aby poza wyznaczonym czasem spożyć mięso ofiary lub spalić jej części na ołtarzu w niewłaściwym czasie. [przypis z tradycji]

⁴⁶⁸użątek — czyli plon. [przypis edytorski]

⁴⁶⁹skraju pola twojego nie wyżynaj — hebr. סֵפֶד (*sef*): skraj, róg. Raszi komentuje: należało zostawić niezżęty kawałek plonu na skraju pola, tę część plonu mogli sobie zbierać ludzie ubodzy, zob. Raszi do 19:9 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁰pokłosa żniwa twego nie podbieraj — hebr. לֶקֶט (*leket*): kłosy zboża pozostałe po żniwach. Raszi komentuje: kłosy pozostałe na polu po żniwach, mogli zbierać dla siebie biedni ludzie. Kłosy traktowano jako *leket* gdy na raz wypadły jeden czy dwa kłosy, ale już trzy upadłe kłosy nie były traktowane jako *leket* dla ubogich i żniwiarz mógł je podnieść, zob. Raszi do 19:9 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁷¹nie obieraj do szczętu — hebr. אֵלֶּלֶת (*olelet*) odnosi się do małych, delikatnych gron, jeszcze nie nabrzmiałych sokiem, zob. Raszi do 19:10 [1]. Miały one być zostawiane dla biednych. [przypis z tradycji]

⁴⁷²co opadło — hebr. פֶּרֶט (*peret*) odnosi się do pojedynczych gron, które spadły na ziemię podczas winobrania, zob. Raszi do 19:10 [2]. To również mogli zbierać ludzie ubodzy. [przypis z tradycji]

⁴⁷³Nie kradnijcie — „To jest zakaz kradzieży pieniędzy, zaś [przykazanie] »Nie kradnij« (Wj 20:15) to zakaz porywania ludzi”, Raszi do 19:11 [1]. Ibn Ezra uczy, że słowo to napisane jest w liczbie mnogiej, „ponieważ ten kto widzi [kradzież] i milczy, również jest złodziejem”, Ibn Ezra do 19:11 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁴nie zapierajcie się — „[Gdy] masz u siebie depozyt [nie zaprzeczaj temu], i ten kto o tym wie, a nie zaświadcza, również jest [winien] zapierania się”, Ibn Ezra do 19:11 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁵nie oszukujcie jeden drugiego — dotyczy to np. sytuacji, „gdy ktoś żąda pieniędzy od człowieka, który nic mu nie jest winien”, Ibn Ezra do 19:11 [4]. [przypis z tradycji]

A nie przysięgajcie na imię Moje dla fałszu⁴⁷⁶, abys żelzył imię Boga twojego: Jam Wiekuisty!

Nie uciskaj bliźniego twego i nie obdzieraj; nie przetrzymuj przez noc płacy najemnika przy sobie do rana⁴⁷⁷.

Nie złorzecz głuchemu⁴⁷⁸, a przed ślepyim nie kładź zawady⁴⁷⁹; ale obawiaj się Boga twojego: Jam Wiekuisty!

Nie czynicie krzywdy w sądzie, nie uwzględniaj osoby biednego⁴⁸⁰, ani uszanuj osoby możnego⁴⁸¹; sprawiedliwie sądz bliźniego twego.

Nie chodź jako oszczerca w narodzie twoim⁴⁸²; nie stań przeciw krwi bliźniego twego⁴⁸³: Jam Wiekuisty!

Nie miej w nienawiści brata twojego w sercu twoim; napominać napominaj bliźniego twego, abys nie ponosił grzechu za niego⁴⁸⁴.

Nie pomstuj, i nie chowaj gniewu⁴⁸⁵ do synów narodu twego; a miłuj bliźniego twego jako samego siebie⁴⁸⁶: Jam Wiekuisty⁴⁸⁷!

⁴⁷⁶nie przysięgajcie na imię Moje dla fałszu — „Jeśli ukradłeś, w końcu będziesz się wypierał tego i ostatecznie skłamiesz i przysięgniesz fałszywie”, Raszi do 19:11 [4]. Raszi uczy, że zakaz ten obejmuje wszystkie Imiona Boga, nie tylko Najświętsze Czeroliterowe Imię (Wiekuisty), zob. Raszi do 19:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁷nie przetrzymuj przez noc płacy najemnika przy sobie do rana — „Mowa tu o kimś najętym na dzień, kto wychodzi [z pracy] po zachodzie słońca, dlatego jego czas na zapłatę jest przez całą noc, a na innym miejscu napisane jest »Niechaj nie zajdzie nad tym słońce« (Pwt 24:15), [tam] mowa o kimś najętym na noc, koniec jego pracy jest od świtu, dlatego jego czas na zapłatę jest przez cały dzień, ponieważ Tora dała pracodawcy pół doby na zdobycie gotówki”, Raszi do 19:13 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁸Nie złorzecz głuchemu — „Tu [zakaz] odnosi się do głuchego, a skąd wiem, że dotyczy to także wszystkich innych ludzi? Ponieważ Tora uczy »ludu twego nie przeklinaj« (Wj 22:27). Jeśli tak, dlaczego mowa jest o głuchym? Czym się wyróżnia głuchy? Tym że żyje, zatem [zakazane jest przeklinanie] każdego, kto żyje, czyli że nie dotyczy to zmarłych”, Raszi do 19:14 [1]. „Tora wspomina o głuchym, aby nauczyć stosowania logiki: głuchy nie słyszy, gdy jest przeklinany a jednak Tora tego zakazuje, o ileż bardziej dotyczy to kogoś, kto słyszy i może się rozgniewać czy strapić”, Rabeinu Bachja do 19:14 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁷⁹przed ślepyim nie kładź zawady — „Osobie ślepej w jakiejś sprawie nie dawaj niekorzystnej rady, nie mów: sprzedaj swoje pole i kup sobie osła, gdy ty sam działasz przeciwko niemu, by mu to zabrać”, Raszi do 19:14 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁰nie uwzględniaj osoby biednego — „Aby [sędzia] nie powiedział: to jest biedak, a bogacz ma obowiązek go utrzymywać, wydam wyrok na korzyść [biedaka] i będzie miał utrzymanie w godziwy sposób”, Raszi do 19:15 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁸¹ani uszanuj osoby możnego — „Aby [sędzia] nie powiedział: to jest bogacz, pochodzi z wybitnej rodziny, także mogę go zawstydzić i patrzeć na jego upokorzenie? Toż to byłoby karygodne”, Raszi do 19:15 [3]. [przypis z tradycji]

⁴⁸²Nie chodź jako oszczerca w narodzie twoim — hebr. רכיל (rachil): oszczerca, plotkarz oznacza także banlarza, domokrzęzcę. „Wszyscy którzy sięją niezgodę i rozpowiadają obmowy, chodzą po domach przyjaciół, by wyspiegować, co złego zobaczą, co złego usłyszą, aby rozpowiadać o tym na rynku [...] na podobieństwo domokrzęcy, handlarza wyszukującego towar, czy sprzedawcy kobiecych pachnidel, co stale krąży między miasteczkami”, Raszi do 19:16 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁸³nie stań przeciw krwi bliźniego twego — nie stój bezczynnie, „widząc zagrożenie życia swojego bliźniego, kiedy możesz go uratować, np. gdy tonie w rzece lub gdy napadł go dziki zwierz albo atakują go bandyci”, Raszi do 19:16 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁴abys nie ponosił grzechu za niego — Raszi komentuje, że napominając bliźniego nie wolno go publicznie zawstydzić, bo to byłby grzech, zob. Raszi do 19:17 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁵Nie pomstuj, i nie chowaj gniewu — „Gdy jeden powiedział drugiemu: pożycz mi sierp, tamten odmówił, a następnego dnia sam powiedział do niego: pożycz mi siekiere, ten zaś odrzekł: nie pożyczę ci siekiery tak jak ty nie pożyczyłeś mi sierpa - to jest zemsta. A co to jest chowanie urazy? Gdy powiedział mu: pożycz mi siekiere, ten odmówił, ale następnego dnia sam powiedział mu: pożycz mi sierp, tamten zaś powiedział: proszę oto sierp, ja nie jestem taki jak ty, żeby nie pożyczyć - to jest chowanie urazy, gdy ktoś przechowuje wrogość w sercu, pomimo tego, że się nie mści”, Raszi do 19:18 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁶miłuj bliźniego twego jako samego siebie — „Powiedział rabi Akiwa: to jest wielka zasada Tory”, Raszi do 19:18 [2]. „[Człowiek] ma kochać dobro na rzecz swojego bliźniego, tak jak kocha [to co dobre] dla siebie samego”, Ibn Ezra do 19:18 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁷Jam Wiekuisty — „Ja, sam Bóg, stworzyłem was wszystkich”, Ibn Ezra do 19:18 [3]. [przypis z tradycji]

Ustaw Moich przestrzegajcie⁴⁸⁸; bydła twojego nie krzyżuj w rodzajach różnych⁴⁸⁹, pola twojego nie obsiewaj gatunkiem mieszanym⁴⁹⁰; a w szatę mieszaną⁴⁹¹ z różnorodnej przędzy nie odziewaj się.

A gdyby pan spał z kobietą i obcował z nią, a ona niewolnicą, oddaną mężowi, lecz jeszcze nie wykupioną⁴⁹², albo wolnością jeszcze nie udarowaną; śledztwo niechaj będzie; nie będą zabici, gdyż uwolnioną nie była⁴⁹³.

I niech przyniesie swą pokutę Wiekuistemu do wnijsia Przybytku zboru, barana na ofiarę pokutną.

I rozgrzeszy go kapłan baranem pokutnym przed obliczem Wiekuistego od grzechu jego, którego się dopuścił, a odpuszczony mu będzie grzech, którego się dopuścił.

A gdy wnijdziecie do ziemi, a zasadzicie jakiekolwiek drzewo spożywe, zostawcie nieobrzynanymi⁴⁹⁴ z owocami jego⁴⁹⁵; przez trzy lata pozostaną u was nieobrzynanymi⁴⁹⁶, nie będą jadane.

Roku też czwartego będzie wszystek owoc jego poświęconym na uroczystości dziękczynne Wiekuistemu⁴⁹⁷.

Roku zaś piątego jadać możecie owoce jego, aby mnożył wam urodzaj swój: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!

Nie jadajcie wobec krwi⁴⁹⁸; nie zajmujcie się wróżbiarstwem⁴⁹⁹ i czarami⁵⁰⁰!

Nie podstrzygajcie kolistą boków głowy waszej⁵⁰¹, a nie psuj końców brody⁵⁰² twojej.

⁴⁸⁸ *Ustaw Moich przestrzegajcie* — Raszi uczy, że wymienione w tym wersecie prawa to dekrety Króla, na które nie ma wyjaśnienia, zob. Raszi do 19:19 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁸⁹ *nie krzyżuj w rodzajach różnych* — u Cylkowa: *nie spuszczać w rodzajach różnych*. [przypis edytorski]

⁴⁹⁰ *gatunek mieszany* — hebr. כִּילָאִיִּם (*kilajim*): *mieszne gatunki*: krzyżowanie ze sobą różnych gatunków zwierząt lub roślin, także obsiewanie jednego kawałka ziemi różnymi rodzajami nasion. [przypis edytorski]

⁴⁹¹ *szata mieszana* — hebr. שְׂאֵתֶיךָ (*szaatnez*): *mieszanka wełny i lnu*. [przypis edytorski]

⁴⁹² *niewolnicą, oddaną mężowi, lecz jeszcze nie wykupioną* — Raszi komentuje, że mowa tu o kanaanejskiej niewolnicy, która była w połowie niewolnicą a w połowie wolna i była zaręczona z niewolnikiem hebrajskim, co było dozwolone przez Torę, zob. Raszi do 19:20 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁹³ *nie będą zabici, gdyż uwolnioną nie była* — Raszi wyjaśnia, że niewolnica nie zasługiwała w tym wypadku na karę śmierci, gdyż jej związek z hebrajskim niewolnikiem nie był w pełni małżeństwem w rozumieniu prawa Tory, zob. Raszi do 19:20 [4 i 5]. [przypis z tradycji]

⁴⁹⁴ *nieobrzynanymi* — hebr. חֲלָלִים (*challalim*): *napletek, nieobrzezanie także zamknięcie, zasłonięcie, schowanie*. „Niech [drzewo] będzie [jak] zamknięte, niedostępne do czerpania z niego korzyści”, Raszi do 19:23 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁹⁵ *nieobrzynanymi z owocami jego* — Cylkow dodaje tu słowa *pędy jego: nieobrzezanymi pędy jego z owocami jego*, o żadnych pędach nie ma mowy w tekście. [przypis edytorski]

⁴⁹⁶ *przez trzy lata pozostaną u was nieobrzynanymi* — „Od kiedy liczy mu się [trzy lata]? Od chwili zasadzenia [drzewa]. Można by pomyśleć, że jeśli ktoś schowa [owoce], to po trzech latach będą dozwolone, ale Tora uczy, że [te owoce] pozostaną w stanie zakazanym [na zawsze]”, Raszi do 19:23 [2]. [przypis z tradycji]

⁴⁹⁷ *poświęconym na uroczystości dziękczynne Wiekuistemu* — Raszi uczy, że owoce z czwartego roku należało zabrać do spożycia w Jerozolimie, tak jak czyniono to z drugą dziesięciną, zob. Raszi do 19:24 [1]. Owoce czwartego roku określane były jako רֵוַיִּי (*rewai*): *sadzonka czteroletnia*. [przypis z tradycji]

⁴⁹⁸ *Nie jadajcie wobec krwi* — „Jest to zakaz jedzenia mięsa poświęconego [na ofiarę] przed pokropieniem jego krwią [na ołtarz] oraz zakaz spożywania zwykłego mięsa zanim ze zwierzęcia ujdzie życie [czyli krew]”, Raszi do 19:26 [1]. [przypis z tradycji]

⁴⁹⁹ *wróźbiarstwem* — hebr. שִׁנְאָה (*shin'ah*): *zgadywać, uprawiać wróżbiarstwo*. „Na przykład gdy ktoś, przepowiada [z odgłosów] łasicy lub ptaków, z tego że komuś chleb wypadł z ust, albo że jelen przebiegł mu drogę”, Raszi do 19:26 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁰ *czarami* — hebr. אֲנָן (*anan*): *przepowiadać, wyznaczać pomyślnie (a. niepomyślnie) pory*. „Gdy ktoś mówi: ten dzień jest pomyślny na rozpoczęcie pracy, a ta godzina jest pechowa, aby wyruszyć w drogę”, Raszi do 19:26 [3]. [przypis z tradycji]

⁵⁰¹ *Nie podstrzygajcie kolistą boków głowy waszej* — hebr. חֲתָךְ (*chatach*): *skraj, róg*, Im חֲתָךְ (*chatach*). Kierując się nakazem tego werseu religijni Żydzi pozostawiają przy skroniach długie pasma włosów, po bokach twarzy, tzw. pejsy. [przypis z tradycji]

⁵⁰² *nie psuj końców brody* — „Końcówka brody i jej brzegi, a jest ich pięć: dwa na każdym policzku, u góry, blisko głowy, gdzie [policzek] jest szeroki i dwa skraje [czyli pejsy], oraz jeden u dołu, na podbródku, w miejscu gdzie łączą się dwa policzki”, Raszi do 19:27 [2]. [przypis z tradycji]

A nacięć dla umarłego nie czynicie na ciele waszym⁵⁰³, i napisów nakłuwanych⁵⁰⁴ nie nadawajcie sobie: Jam Wiekuisty!

Nie pohańbiaj córki swojej, podając ją wszeteczeństwu⁵⁰⁵, aby nie stała się sprośną ziemią⁵⁰⁶, a nie napełniła się ziemia nierządem.

Szabatów Moich przestrzegajcie, a świątynię Moją czcijcie⁵⁰⁷: Jam Wiekuisty!

Nie zwracajcie się⁵⁰⁸ do zażegnawczy⁵⁰⁹ i znachorów⁵¹⁰, nie chcecie kalać się przez nich: Jam Wiekuisty, Bóg wasz⁵¹¹!

Przed sędziwym⁵¹² powstań, a uszanuj osobę starca, i obawiaj się Boga twego⁵¹³: Jam Wiekuisty!

A gdy zamieszka u ciebie cudzoziemiec, w kraju waszym, nie uciskajcie go⁵¹⁴!

Jak każdy z krajowców między wami będzie u was cudzoziemiec, zamieszkały przy was, i będziesz go miłował jak samego siebie; gdyż cudzoziemcami byliście⁵¹⁵ na ziemi Micraim: Jam Wiekuisty, Bóg wasz⁵¹⁶!

Nie czynicie krzywdy w sądzie⁵¹⁷ — ani na mierze⁵¹⁸, ani na wadze, ani na objętości⁵¹⁹.

⁵⁰³nacięć dla umarłego nie czynicie na ciele waszym — „Taka była praktyka u pogan, że nacinali sobie ciało, gdy ktoś im zmarł”, Raszi do 19:28 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁴napisów nakłuwanych — czyli tatuaży. „Napisy wyryty i zatopiony [w ciele], którego nigdy nie da się wymazać, ponieważ jest wytatuowany igłą i pozostaje czarny na zawsze”, Raszi do 19:28 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁵Nie pohańbiaj córki swojej, podając ją wszeteczeństwu — mowa tu o kimś, kto „oddaje swoją córkę w konkubinat a nie na poślubienie”, Raszi do 19:29 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁶aby nie stała się sprośną ziemią — „Jeśli będziesz tak czynić, ziemia sprzeniewierzy jej owoce, wydając je gdzie indziej a nie w waszym kraju”, Raszi do 19:29 [2] [przypis z tradycji]

⁵⁰⁷Szabatów Moich przestrzegajcie, a świątynię Moją czcijcie — do świątyni „nie wolno było wchodzić z laską, w butach, z sakiewką pieniędzy i z pyłem na nogach. I chociaż ostrzegłem was [mówi Bóg, w kwestii czci wobec] świątyni, to jednak budowanie świątyni nie odsuwa na bok Szabat”, Raszi do 19:30 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁸Nie zwracajcie się — „To ostrzeżenie skierowane jest do samych nekromantów i zaklinaczy”, Raszi do 19:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁰⁹zażegnawczy — hebr. נִחֵם (ow): nekromanta, wywołujący duchy zmarłych. „Nekromanta to ktoś, kto przemawia spod pachy [udając, że rozmawia ze zmarłym]”, Raszi do 19:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁰znachorów — hebr. גִּזְלוֹן (gidon): guślarz, zaklinacz. „Zaklinacz to ktoś, kto wkłada sobie kość zwierzęcia [...] w usta a kość [wydaje się] przemawiać”, Raszi do 19:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹¹Jam Wiekuisty, Bóg wasz — „Wiem [mówi Bóg] Kogo wymieniacie na kogo”, Raszi do 19:31 [3]. [przypis z tradycji]

⁵¹²sędziwym — hebr. שֵׁטוּ (seitu) dosł. siwizna. Raszi uczy, że hebr. słowo שֵׁט (zaken): starzec, oznacza nie tylko podeszły wiek, ale także i mędrca, zob. Raszi do 19:32 [1]. Ramban wyjaśnia, że zaken oznacza kogoś, kto nabył mądrość, ale ostatecznie Talmud uczy (Kiduszin 32a), że prawo nakazuje szanować każdego w podeszłym wieku, bez względu na to, czy jest on mędrcom. Pierwsza połowa wersetu nakazuje czcić każdego starego człowieka, nawet niewykształconego, druga połowa wersetu to kolejne przykazanie dotyczące szacunku dla kogoś, kto nabył mądrość czyli jest zaken i to nawet jeśli jest on młody, zob. Ramban do 19:32 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹³uszanuj osobę starca, i obawiaj się Boga twego — „Co oznacza uszanować? Nie siadać na jego miejscu i nie zaprzeczać jego słowom. Można by pomyśleć, że wolno zamknąć oczy, tak jakby nie widziało się [starca], dlatego napisane jest »obawiaj się Boga twego«, ponieważ ta sprawa powierzona jest sumieniu tego, kto popelnia czyn i tylko on jest świadom tego, co dzieje się w jego sercu, zatem przy każdej rzeczy, która rozstrzyga się w ludzkim sercu, napisane jest »będziesz się bał Boga twojego«”, Raszi do 19:32 [2]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁴nie uciskajcie go — „To oznacza dręczenie go słowami, nie mów mu: wczoraj jeszcze byłeś bałwochwalcą a teraz przyszedłeś uczyć się Tory, która była dana z ust Wszechmogącego!”, Raszi do 19:33 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁵gdyż cudzoziemcami byliście — „Nie zarzucaj swojemu bliźniemu skazy, która jest także w tobie”, Raszi do 19:34 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁶Jam Wiekuisty, Bóg wasz — „Bogiem twoim i Bogiem jego — Ja jestem”, Raszi do 19:34 [2]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁷Nie czynicie krzywdy w sądzie — Raszi uczy, że ten kto ma do czynienia z mierzaniem i ważeniem, nazywany jest sędzią, dlatego jeśli człowiek ten wypacza sprawiedliwość „powoduje pięć rzeczy, o których mowa w związku z [nieprawym] sędzią: zanieczyszcza Ziemię, bezcześci Imię Boga, sprawia, że usuwa się Szechina (Boża obecność), a lud Izraela pada ofiarą miecza i wygnany jest ze swojej Ziemi”, zob. Raszi do 19:35 [1]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁸mierze — „Oznacza to miarę powierzchni gruntu”, Raszi do 19:35 [2]. [przypis z tradycji]

⁵¹⁹objętości — „Oznacza to miarę objętości płynów i produktów sypkich”, Raszi do 19:35 [4]. [przypis z tradycji]

Wagi rzetelne, ciężarki rzetelne, efa⁵²⁰ rzetelna i hin⁵²¹ rzetelny mieć będziecie: Jam Wiekuisty, Bóg wasz, którym wywiódł was z ziemi Micraim!⁵²²

I tak przestrzegajcie wszystkich ustaw Moich i wszystkich praw Moich, a spełniajcie je: Jam Wiekuisty!

ROZDZIAŁ XX

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Synom Israela powiesz: każdy z synów Israela albo z cudzoziemców zamieszkających w Israelu, który odda z potomstwa swego Molochowi⁵²³, wydany będzie na śmierć; lud okoliczny⁵²⁴ niechaj go ukamieniuje.

A Ja zwrócę gniewne oblicze Moje na człowieka tego⁵²⁵, i wytracę go spośród ludu jego, przeto że z potomstwa swego oddał Molochowi, aby skałać świątynię Moją⁵²⁶, i znieważać imię Moje święte.

A jeżeliby odwrócił lud okoliczny oczy swoje od człowieka tego, gdy odda z potomstwa swego Molochowi, aby go nie zabić —

Tedy zwrócę Sam gniewne oblicze Moje na człowieka tego i na ród jego⁵²⁷, i wytracę go⁵²⁸ i wszystkich przeniewierających się za nim, aby uganiać się za Molochem — spośród ludu ich.

Osoba też, która by się zwróciła do zażegnywaczy i znachorów, aby uganiać się za nimi — zwrócę Ja gniewne oblicze Moje na osobę tę i wytracę ją spośród ludu jej.

A tak uświęcajcie się⁵²⁹ i bądźcie świętymi, bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz!

I przestrzegajcie ustaw Moich i spełniajcie je: Jam Wiekuisty, uświęcający was!

Ktokolwiek by złorzeczył ojcu swemu, albo matce swojej, wydany będzie na śmierć: ojcu swemu i matce swej złorzeczył⁵³⁰, krew jego na nim⁵³¹!

A kto zhańbi⁵³² kobietę zamężną, kto zhańbi żonę bliźniego swego: wydani będą na śmierć⁵³³ hańbiący i zhańbiona!

⁵²⁰efa — miara produktów sypkich, około 22 litrów. [przypis edytorski]

⁵²¹hin — miara objętości płynów oraz naczynie o takiej pojemności, około 3,67 l. [przypis edytorski]

⁵²²Jam Wiekuisty, Bóg wasz, którym wywiódł was z ziemi Micraim! — „[Bóg mówi]: Ja rozróżniłem w Micraim pomiędzy tym, kto był pierworodny a tym, kto nie był pierworodny i jestem godny zaufania, że wymierzę karę temu, kto zanurza swoje odważniki w soli, aby oszukać ludzi, którzy nie rozpoznają [tego podstęp]”, Raszi do 19:36 [4]. [przypis z tradycji]

⁵²³Molochowi — zob. przypis do Kpł 18:21. [przypis z tradycji]

⁵²⁴lud okoliczny — „Lud dla którego ziemia została stworzona, lud, który w przyszłości odzieczy Ziemię [Israela] na skutek spełniania tych przykazań”, Raszi do 20:2 [3]. [przypis z tradycji]

⁵²⁵na człowieka tego — „Ale nie na całą społeczność, ponieważ cała społeczność nie jest karana karą odcięcia (karet)”, Raszi do 20:3 [2]. [przypis z tradycji]

⁵²⁶świątynię Moją — czyli „wspólnotę ludu Israela, która jest Mi poświęcona”, Raszi do 20:3 [4]. [przypis z tradycji]

⁵²⁷i na ród jego — „Zapytał rabi Szimon: a czymże zgrzeszyła jego rodzina? Ale to uczy, że gdy w rodzinie jest poborca podatkowy to i wszyscy inni są tam [jak] poborcy podatkowi, ponieważ wszyscy starają się go chronić”, Raszi do 20:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁵²⁸wytracę go — Raszi komentuje, że jednak cała rodzina nie jest skazywana na karę odcięcia, ale na inne cierpienia, zob. Raszi do 20:5 [2]. [przypis z tradycji]

⁵²⁹uświęcajcie się — „Oznacza to trzymanie się z dala od bałwochwalstwa”, Raszi do 20:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³⁰ojcu swemu i matce swej złorzeczył — Raszi uczy, że z dodania tych słów płynie wniosek, iż zakaz obejmuje także przeklinanie rodziców po ich śmierci, zob. Raszi do 20:9 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³¹krew jego na nim — Raszi komentuje, że odnosi się to do kary śmierci przez ukamienowanie, zob. Raszi do 20:9 [2]. [przypis z tradycji]

⁵³²zhańbi — hebr. חָנַף (jin-af): popełni cudzołóstwo. [przypis edytorski]

⁵³³wydani będą na śmierć — Raszi komentuje, że skazywani byli na karę śmierci przez uduszenie, zob. Raszi do 20:10 [4]. [przypis z tradycji]

A kto będzie obcował z żoną ojca swego — nagość ojca swego odkrył: na śmierć wydani będą obydwaj — krew ich na nich!

A kto będzie obcował z synową swoją — na śmierć wydani będą obydwaj: kazirodztwo spełnili⁵³⁴ — krew ich na nich.

A kto będzie obcował z mężczyzną jako z kobietą, ohydę spełnili obydwaj: na śmierć wydani będą, krew ich na nich!

A kto pojmie kobietę i matkę jej: sprośność to; ogniem niechaj spalą jego i je⁵³⁵, aby nie było sprośności wpośród was!

A kto złączy się z bydlęciem, wydany będzie na śmierć — bydlę też zabijcie⁵³⁶!

Kobieta też, która zbliży się do jakiegokolwiek bydlęcia, aby obcować z nim; zabij tedy kobietę i bydlę: na śmierć wydane będą — krew ich na nich.

A kto pojmie siostrę swoją, córkę ojca swego, albo córkę matki swojej, i ujrzy nagość jej i ona też ujrzy nagość jego — skażenie to; wytraceni niechaj będą w oczach synów ludu swojego: nagość siostry swej odkrył, niechaj poniesie winę swą!

A kto obcować będzie z żoną podczas słabości⁵³⁷ i odkryje nagość jej; miejsce upływu jej obnażył, ona też odkryła miejsce upływu krwi swojej — wytraceni będą obydwaj spośród ludu swojego.

Nagości też siostry matki twej i siostry ojca twego nie odkrywaj; gdyż krewną swoją obnażył, winę swą niechaj poniosą!

A kto będzie obcował ze stryjenką swoją, nagość stryja swego odkrył: grzech swój poniosą, — bezdzietni umrą⁵³⁸!

A kto pojmie żonę brata swojego, zakała to⁵³⁹: nagość brata swego odkrył — bezdzietni zostaną⁵⁴⁰.

I tak przestrzegajcie wszystkich ustaw Moich i wszystkich praw Moich, i spełniajcie je, aby nie wyrzuciła⁵⁴¹ was ziemia, do której was wiodę, dla zamieszkania w niej.

A nie postępujcie podług ustaw narodu, który wypędzam przed obliczem waszym; bo wszystko to czynili i zmierzilem ich sobie.

⁵³⁴kazirodztwo spełnili — hebr. תַּזְנוּת (tewel): *zmieszanie, perwersja*. „Dopuszcili się hańby, , a innymi słowy: [dopuszcili się] wymieszania nasienia ojca z nasieniem syna”, Raszi do 20:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³⁵niechaj spalą jego i je — Raszi i Ibn Ezra wyjaśniają, że spalony zostanie mężczyzna i tylko jedną z jego partnerek: ta którą pojął jako drugą, ponieważ pierwszą z nich poślubił zgodnie z prawem, zob. Raszi i Ibn Ezra do 20:14 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³⁶bydlę też zabijcie — Ibn Ezra komentuje, że zwierzę było zabijane dlatego, by nie zwieść do grzechu kogoś innego lub też po to, by ukryć hańbę człowieka, który dopuścił się tego czynu, zob. Ibn Ezra do 20:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³⁷słabości — „Jest ona chora z powodu krwi menstruacyjnej”, Ibn Ezra do 20:18 [1]. [przypis z tradycji]

⁵³⁸bezdzietni umrą — „Ten werseł uczy, że kara odcięcia *karet*, tu: »wytracenia«, o której mowa powyżej, obejmuje karę odejścia [ze świata] bezdzietnie”, Raszi do 20:20 [1]. „Jeśli miał dzieci w chwili grzechu, to nie będzie ich już miał w chwili śmierci, ponieważ pochowa je za swojego życia”, Raszi do 20:20 [2]. [przypis z tradycji]

⁵³⁹zakała to — hebr. נִדָּה (nida bi) dosł. *ona jest oddzielona jak kobieta podczas menstruacji*. Chizkuni wyjaśnia dlaczego porównane jest to do sytuacji kobiety podczas menstruacji: w czasie okresu żona jest zakazana mężowi, ale poza tym czasem jest mu dozwolona, podobnie żona brata jest zakazana jak długo jest żoną brata, ale jeśli umrze on bezdzietnie, szwagier może się ożenić z wdową po bracie i będzie mu ona dozwolona, zob. Chizkuni do 20:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁰bezdzietni zostaną — „Jeśli nie miał dzieci w chwili grzechu, to tak już zostanie mu na resztę życia”, Raszi do 20:20 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁴¹wyrzuciła — hebr. נִקְוָה (lo taki) dosł. *nie zwymiotowała*. [przypis z tradycji]

I rzekłem wam: wy odziedziczycie ziemię ich, a wam ją oddam, abyście odziedziczyli ją, ziemię opływającą mlekiem i miodem. Jam Wiekuisty, Bóg wasz, który wyróżniłem was spośród ludów!

A tak rozróżniajcie między bydłem czystym a nieczystym⁵⁴² i między ptactwem nieczystym a czystym, a nie splugawiajcie dusz waszych bydłem i ptactwem i czymkolwiek, co się porusza na ziemi, które wyróżniłem, aby je poczytać za nieczyste dla was.

I będziecie Mi świętymi, bom święty Ja, Wiekuisty, i wyróżniłem was spośród ludów, abyście byli Moimi.

A mąż albo kobieta, jeżeli będzie u nich wieszczbiarstwo albo znachorstwo, wydani będą na śmierć⁵⁴³, kamieniami ukamienują ich, krew ich na nich!”

ROZDZIAŁ XXI

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza: „Oświadczyć kapłanom, synom Aharona⁵⁴⁴ i powiedzieć im: przy osobie zmarłej niechaj nikt z nich się nie zanieczyści wpośród współplemieńców swoich⁵⁴⁵.

A tylko przy krewnym najbliższym swoim⁵⁴⁶, przy matce i ojcu, przy synu, córce i bracie swym.

I też przy siostrze swej, dziewicy najbliższej sobie, która nie była zamężną, przy niej zanieczyścić się może.

Nie zanieczyści się jako przełożony⁵⁴⁷ wśród współplemieńców swoich, aby znieważać siebie.

Nie będą wystrzygali strzyżyny⁵⁴⁸ na głowie swojej; a boków brody swej golić nie będą, a na ciele swoim nie poczynią nacięć.

Świętymi będą⁵⁴⁹ Bogu swojemu i nie znieważą imienia Boga swego; albowiem ogniowe ofiary Wiekuistego, chleb Boga swojego, przynoszą oni; przeto świętymi być winni!

⁵⁴²rozróżniajcie między bydłem czystym a nieczystym — Raszi uczy, że dotyczy to nie tylko rozróżniania, które zwierzęta są rytualnie czyste, a które nieczyste, ale także rozróżniania wśród zwierząt dozwolonych, czy zostały ubite prawidłowo, zgodnie z wymogami koszerne uboju, czy nie, zob. Raszi do 20:25 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁴³wydani będą na śmierć — Raszi wyjaśnia, że jeśli byli świadkowie czynu i winny został wcześniej ostrzeżony o karze, to za popełnienie przestępstwa karą było ukamienowanie, gdy popełnił czyn z premedytacją a nie było wcześniej ostrzeżenia spadała na nie kara odcięcia (*karet*), jeśli zrobił to niechcący przynosił ofiarę zagrzeszną i podobne prawo obowiązywało we wszystkich przypadkach, za które Tora wyznacza karę odcięcia, zob. Raszi do 20:27 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁴Oświadczyć kapłanom, synom Aharona — Raszi uczy, że słowa te odnosiły się tylko do kohenów, którzy nie utracili swojego statusu kapłańskiego oraz do tych, którzy mieli jakieś ułomności fizyczne, w związku z czym nie mogli pełnić służby w świątyni, jednak opisane poniżej prawo nie dotyczyło kobiet z rodzin kohenów, zob. Raszi do 21:1 [2,3,4]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁵nie zanieczyści wpośród współplemieńców swoich — Raszi komentuje, że kohen nie może mieć styczności z ciałem zmarłego, gdy znajduje się ono wśród Żydów, ale nie dotyczy to tzw. *met micwa* (מֵת מִצְוָה), czyli sytuacji gdy kohen natrafił na zwłoki, których nie miał kto pochować, kohen zobowiązany był wówczas zająć się pochówkiem tego zmarłego, mimo że narażał się na nieczystość rytualną, zob. Raszi do 21:1 [5]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁶krewnym najbliższym swoim — Raszi uczy, że to oznacza żonę kohena, zob. Raszi do 21:2 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁷przełożony — hebr. *baal* (בַּאֵל): mąż, współmałżonek. Raszi wyjaśnia: gdy kohen poślubił kobietę ze swojego ludu, która była mu zakazana i poprzez to zbezczęścił siebie [oraz zniweczył status kapłański swoich dzieci], nie może narażać się na nieczystość rytualną od zwłok tej żony, o ile ma ona innych krewnych, którzy ją pochowają, zob. Raszi do 21:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁴⁸strzyżyny — hebr. *korcha* (קֹרְחָה): łysina. [przypis edytorski]

⁵⁴⁹Świętymi będą — „Nawet wbrew ich woli, sąd może zmuszać ich do pozostawania w stanie świętości w odniesieniu do tego [prawa o czystości]”, Raszi do 21:6 [1]. [przypis z tradycji]

Kobiety rozpustnej⁵⁵⁰ albo zniesławionej⁵⁵¹ pojmować nie będą; kobiety też porzucone⁵⁵² przez męża nie pojmować im; bo świętym każdy z nich Bogu swojemu.

I tak zachowuj go w świętości⁵⁵³, gdyż chleb Boga twego on przynosi; świętym będzie u ciebie⁵⁵⁴, bom święty Ja Wiekuisty, uświęcający was!

A gdyby córka kapłana zhańbiła się wszeteczeństwem, ojca swego zhańbiła: ogniem spalona będzie.

Kapłan też najwyższy⁵⁵⁵ spomiędzy braci swej, na głowę którego wylano olej namaszczenia, i którego dłoń upelnomocniono, aby wkładał szaty, głowy swojej nie obnaży⁵⁵⁶, i szat swoich nie rozedrze.

I do żadnych osób zmarłych nie przystąpi⁵⁵⁷; przy ojcu i przy matce swej nie zanieczyści się.

A ze świątyni nie wyjdzie i nie znieważy świątyni Boga swojego; gdyż uświęcenie olejem namaszczenia Boga jego jest na nim. Jam Wiekuisty!

Kobietę też w dziewiczości jej pojmie.

Wdowy, albo rozwódki, albo zniesławionej⁵⁵⁸, albo nierządnicy, żadnej z tych nie pojmie; lecz tylko dziewicę spośród współplemieńców swoich pojmie sobie za żonę.

Aby nie sponiewierał nasienia swego⁵⁵⁹ wśród współplemieńców swoich: bom Ja Wiekuisty, który go poświęcam!”

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadczyć Aharonowi i powiedzieć: Nikt z potomstwa twego w pokoleniach ich, który by był ułomnym, niechaj nie przystępuje, aby przynosił chleb Boga swojego.

⁵⁵⁰rozpustnej — hebr. זונה (*zona*): dosł. prostytutka, nierządnica, ale Raszi wyjaśnia, że tutaj mowa jest o kobiecie, która współżyła seksualnie z Żydem, któremu była zakazana, a taki akt zagrożony był karą odcięcia (*karet*) lub gdy współżyła z Gibeonitą albo z mamzerem, czyli kimś urodzonym w wyniku zakazanego stosunku, zob. Raszi do 21:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁵¹zniesławionej — hebr. חללה (*chalala*): dosł. sprofanowana, ześwieczona, Raszi uczy: to kobieta urodzona w wyniku związku, który jest zakazany kohenom, choć nie innym Żydom. Kobieta traciła także prawo do poślubienia kohenem gdy wcześniej była żoną w małżeństwie zakazanym dla kohenów, zob. Raszi do 21:7 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁵²porzucona — hebr. גרושה (*grusza*): rozwiedziona, wygnana. [przypis edytorski]

⁵⁵³zachowuj go w świętości — „[Nawet] wbrew jego woli, np. gdy nie chce rozwieść się z kobietą, która jest mu zakazana, można go batożyć i karcić, aż się rozwiedzie”, Raszi do 21:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁵⁴świętym będzie u ciebie — Raszi komentuje, że to odnosi się do dawania kohenowi zaszczytu pierwszeństwa w różnych sprawach związanych ze świętością, jak rozpoczynanie modlitwy po posiłku czy wzywanie go do czytania Tory w synagodze, zob. Raszi do 21:8 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁵⁵najwyższy — tu w znaczeniu: najważniejszy. [przypis edytorski]

⁵⁵⁶obnaży — hebr. פאר (*para*): rozrywać, rozpuszczać, zaniedbywać włosy; nie chodzi tu o odsłanianie włosów, Raszi wyjaśnia że Najwyższy Kohen, gdy był w żałobie, nie mógł pozwolić, aby włosy rosły mu niedbale dłużej niż przez 30 dni, zob. Raszi do 21:10 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁵⁷do żadnych osób zmarłych nie przystąpi — Raszi uczy, że Najwyższy Kohen nie mógł przebywać w namiocie czy w domu, gdzie znajdowało się ciało zmarłego lub choćby fragmenty ciała, zob. Raszi do 21:11 [1, 2]. [przypis z tradycji]

⁵⁵⁸zniesławionej — hebr. חללה (*chalala*): dosł. sprofanowana, ześwieczona, zob. przypis do 21:7. [przypis edytorski]

⁵⁵⁹nasienia swego — potomstwa swego. „Jeśli poślubi on którąś z tych niedozwolonych mu kobiet, to potomstwo z niej będzie skalane (*sprofanowane*) czyli חלל (*chalal*) w odniesieniu do kapłańskiej świętości”, Raszi do 21:15: 1. Dzieci takie traciły status kohenem. [przypis z tradycji]

Żaden bowiem mąż, który by ułomnym był, przystępować nie powinien: ani ślepy, ani chromy, ani płaskonosy⁵⁶⁰, ani potworny⁵⁶¹.

Ani taki, który by miał złamaną nogę, albo złamaną rękę.

Ani garbaty, ani suchotnik⁵⁶², ani z bielmem⁵⁶³ na oku, ani krostowaty, ani strupowaty, ani z uszkodzonym jądrem.

Żaden z potomstwa Aharona kapłana, który by ułomnym był⁵⁶⁴, niechaj nie przystępuje, aby przynosił ogniowe ofiary Wiekuistemu: ułomnym jest⁵⁶⁵, nie przystąpi, aby przynosił chleb Boga swojego!

Chleb jednak Boga swojego zarówno z rzeczy najświętszych jak i świętych jadać może.

Wszakże za zasłonę nie wnijdzie, i do ołtarza nie przystąpi, bo wada na nim; a niechaj nie znieważy świętości Moich, bo Ja Wiekuisty, poświęcam je”.

I powiedział to Mojżesz Aharonowi i synom jego i wszystkim synom Izraela⁵⁶⁶.

ROZDZIAŁ XXII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Powiedz Aharonowi i synom jego, aby się powstrzymywali⁵⁶⁷ od świętości synów Izraela, a nie znieważali świętego imienia Mojego w tym, co mi oni poświęcają: Jam Wiekuisty!

Powiedz im: w pokoleniach waszych — ktokolwiek by ze wszystkiego potomstwa waszego przystąpił do świętości⁵⁶⁸, które poświęcają synowie Izraela Wiekuistemu, gdy nieczystość jego na nim: wytraconą będzie dusza ta sprzed oblicza Mojego: Jam Wiekuisty!

Ktokolwiek by z rodu Aharona trędowatym był, albo na upławy cierpiącym, świętości pożywać nie będzie, póki się nie oczyści. Kto by też dotknął się kogokolwiek, który przez zmarłego zanieczyszczonym został, albo człowiek, z którego upływa nasienie —

Także kto by dotknął się jakiegokolwiek gadu, przez który by się splugawił⁵⁶⁹, albo człowieka, przez którego by się zanieczyścił⁵⁷⁰, jakakolwiek by była nieczystość jego;

⁵⁶⁰płaskonosy — hebr. חָרָה (*charum*): rozszczępiony, okaleczony. „Taki, którego nos jest zapadnięty pomiędzy oczy, tak iż mógłby pomalować oboje oczu jednym pociągnięciem [pędzla kosmetycznego]”, Raszi do 21:18 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁶¹potworny — hebr. שָׂרִישׁ (*sarua*): rozciągnięty, wydłużony. „Gdy jeden z jego narządów, [które występują w parach], jest większy od drugiego: jedno oko ma większe, a drugie mniejsze lub jedna noga jest dłuższa od drugiej”, Raszi do 21:18 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁶²suchotnik — hebr. קָרַח (*dak*): karzeł. [przypis edytorski]

⁵⁶³bielmem — hebr. תֵּבַל (*tebul*): zaćma. [przypis edytorski]

⁵⁶⁴Żaden z potomstwa Aharona kapłana, który by ułomnym był — te słowa „włączają wszystkie pozostałe defekty cielesne”, Raszi do 21:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁶⁵ułomnym jest — „Jak długo jego ciało ma jakąś ułomność, jest on niezdatny [do pełnienia służby], jednak gdy defekt przeminie, [kohen] jest ponownie uprawniony [do pracy świątynnej]”, Raszi do 21:21 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁶⁶wszystkim synom Izraela — Raszi uczy, że Mojżesz skierował te słowa także do zwykłych Żydów, choć nie dotyczyły ich prawa dla kohenów, ponieważ sąd żydowski miał nadzorować stan świętości kohenów, gdy przystępowali oni do służby w świątyni, zob. Raszi do 21:24 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁶⁷powstrzymywali — hebr. יָנַזְרוּ (*jinazru*): poświęcić, oddzielić, zachować świętość oddzielnie. Raszi uczy, że oznacza to oddzielanie się, trzymanie się z dala, zob. Raszi do 22:2 [1]. Raszba wyjaśnia, że koheni mieli się powstrzymywać od spożywania świętych rzeczy, gdy mieli ciała w stanie nieczystości, zob. Raszba do 22:2 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁶⁸przystąpił do świętości — Raszi komentuje, że przystępowanie oznacza tu spożywanie ofiar, zob. Raszi do 22:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁶⁹gadu, przez który by się splugawił — hebr. שָׂרִישׁ (*szerec*) zwierzęta przenoszące nieczystość rytualną, wyliczone są w Kłp 11:29–30. Raszi uczy: w przypadku tych zwierząt, minimalny rozmiar, który powoduje nieczystość jest jak soczewica, zob. Raszi do 22:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁷⁰człowieka, przez którego by się zanieczyścił — Raszi uczy: chodzi o człowieka zmarłego, minimalna wielkość zwłok, która powoduje nieczystość rytualną jest jak oliwka, zob. Raszi do 22:5 [2 i 3]. [przypis z tradycji]

Ten, który by się dotknął tego, nieczystym będzie do wieczora, i pożywać nie będzie ze świętości, póki nie wykąpie ciała swego w wodzie.

A po zachodzie słońca czystym będzie; po czym pożywać może ze świętości, bo to pożywienie jego.

Padliny⁵⁷¹ ni ścierva⁵⁷² jadać nie będzie, aby się tym nie skalał: Jam Wiekuisty!

A niechaj przestrzegają przestrzeżenia Mojego, aby nie ponieśli przez nie grzechu i nie pomarli w nim⁵⁷³, gdy znieważą je: Jam Wiekuisty, który uświęcam ich!

Żaden też postronny⁵⁷⁴ nie będzie jadł świętości; zamieszkały u kapłana, ani najemnik, nie będzie jadł świętości.

Jeżeliby zaś kapłan nabył człowieka, jako nabytek za pieniądze swoje; to ten jadać je może; zrodzeni też w domu jego jadać mogą chleb jego.

Gdyby zaś córka kapłana wyszła za męża postronnego⁵⁷⁵, wtedy ona podniesionych świętości⁵⁷⁶ jadać nie będzie.

Córka wszakże kapłana, gdyby została wdową albo rozwódką⁵⁷⁷, a dzieci nie miała⁵⁷⁸, a wróciłaby do domu ojca swego jako w młodości swojej była — wtedy z chleba ojca swego jadać może; żaden jednak postronny jadać zeń nie będzie.

A jeżeliby kto spożył świętość przez pomyłkę; nadda piątą część do tego i zwróci kapłanowi świętość,

I tak niechaj nie znieważają świętości⁵⁷⁹ synów Izraela, które podnoszą Wiekuistemu —

A nie naprowadzają na siebie winy występku, jadając świętości ich; bom Ja Wiekuisty, który uświęcam ich”.

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadczyć Aharonowi i synom jego i wszystkim synom Izraela, a powiedz im: Jeżeliby ktokolwiek z domu Izraela, albo z cudzoziemców w Izraelu, przyniósł ofiarą swą — czy to jako ślubowanie⁵⁸⁰ ich, czy ofiara dobrowolna⁵⁸¹ — którą przynoszą Wiekuistemu na całopalenie;

To niechaj, aby uzyskać wam upodobanie, zdrową będzie, samcem, z rogacizny, z owiec albo z kóz.

⁵⁷¹padlina — hebr. נבלה (*newela*): padlina. [przypis edytorski]

⁵⁷²ścierva — hebr. תרף (tréf): rozszarpane. [przypis edytorski]

⁵⁷³nie pomarli w nim — Raszi komentuje, że odnosi się to do śmierci zsyłanej z Nieba, nie do wyroku ziemskiego sądu, zob. Raszi do 22:9 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁷⁴postronny — hebr. זר (*zar*): obcy, osoba, która nie jest z rodu kohenów. [przypis edytorski]

⁵⁷⁵wyszła za męża postronnego — Raszi precyzuje: gdy poślubi ona lewitę lub zwykłego Żyda (israela), nie kogoś z rodu kohenów, zob. Raszi do 22:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁷⁶podniesionych świętości — Ibn Ezra wyjaśnia, że chodzi tu o dary, które koheni otrzymywali z ofiarowanych zwierząt: łopatkę i mostek (por. Kpł 10:15), zob. Ibn Ezra do 22:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁷⁷gdyby została wdową albo rozwódką — Raszi wyjaśnia: gdy była wdową lub rozwódką po mężu, który nie należał do rodu kohenów i nie miała z nim dzieci, zob. Raszi do 22:13 [1 i 2]. [przypis edytorski]

⁵⁷⁸dzieci nie miała — Raszi komentuje: jak długo żyły dzieci z tego związku, kobieta nie mogła jeść ze świętych darów w domu jej ojca, zob. Raszi do 22:13 [3]. [przypis z tradycji]

⁵⁷⁹niechaj nie znieważają świętości — „Dając je do spożycia tym, którzy nie są kohenami”, Raszi do 22:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁸⁰ślubowanie — hebr. נדר (*neder*): ślubowanie, słowne zobowiązanie się do czegoś, tu: do przyniesienia ofiary. Raszi wyjaśnia: gdy ktoś złożył ustne ślubowanie, że przyniesie jakąś ofiarę, zob. Raszi do 22:18 [1]. U Cylkowa: obłata. [przypis z tradycji]

⁵⁸¹dobrowolna — hebr. נדבה (*nedawa*): dobrowolna ofiara. Raszi wyjaśnia: gdy ktoś wskazał na zwierzę, i postanowił dać je na ofiarę, zob. Raszi do 22:18 [2]. [przypis z tradycji]

Co by miało na sobie wadę, nie będziecie przynosili; bo nie uzyska to wam upodobania.

A jeżeli kto przyniesie ofiarę opłatną⁵⁸² Wiekuistemu, wyznaczysz ją na spełnienie ślubowania⁵⁸³, albo na dobrowolny dar z rogacizny albo z trzody: to zdrową być powinna, aby być przyjemną; żadnej wady nie będzie na niej.

Ślepego, albo ułomnego, albo okaleczonego, albo wrzodami pokrytego, albo krostawego, albo strupowatego, nie przynosicie takich Wiekuistemu, ani na ofiarę ogniwą nie składajcie ich na ołtarz Wiekuistego.

Wołu też albo jagnię, potworne⁵⁸⁴ albo skarłowaciale⁵⁸⁵, jako ofiarę dobrowolną przynieść je możesz, ale jako ślubowanie⁵⁸⁶ przyjętym to nie będzie⁵⁸⁷.

A które by miało jądro zgniecione, rozbite, oderwane albo wyrżnięte⁵⁸⁸, nie przynosicie Wiekuistemu — i na ziemi waszej nie uczynicie tego⁵⁸⁹.

I z ręki cudzoziemca⁵⁹⁰ nie będziecie przynosili w dar Bogu waszemu ze wszystkich tych; bo okaleczenie na nich, wadę mają, nie będą przyjęte od was z upodobaniem”.

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Cielę, albo jagnię, albo kozłą, gdy się urodzi⁵⁹¹, niech zostanie siedem dni przy matce swojej; od ósmego zaś dnia i nadal przyjętym być może na ofiarę ogniwą Wiekuistemu.

Wołu też, albo owcy, jego wraz z młodym⁵⁹² jego, nie zarzynajcie dnia jednego⁵⁹³!

A gdy zarzniecie ofiarę dziękczynienia Wiekuistemu, to dla uzyskania sobie upodobania zarzynajcie ją.

Tegoż dnia spożyta będzie⁵⁹⁴; nie zostawicie z niej nic do rana: Jam Wiekuisty!

I tak przestrzegajcie przykazań Moich⁵⁹⁵ i spełniajcie je⁵⁹⁶: Jam Wiekuisty!

⁵⁸²ofiarę opłatną — hebr. זְעֻחַ שְׁלָמִים (*zewach szlamim*) w innych przekładach: *ofiara pojednania*. [przypis edytorski]

⁵⁸³ślubowania — hebr. נָדָן (*neder*): *ślubowanie*. Raszi wyjaśnia, że chodzi tu o ślubowanie wypowiedziane ustne, zob. Raszi do 22:21 [1]. U Cylkowa: *obiaty*. [przypis z tradycji]

⁵⁸⁴potworne — hebr. שָׂרֹחַ (*sarua*): *rozciągnięty, wydłużony*. Por. przypis do Kpł 21:18. [przypis edytorski]

⁵⁸⁵skarłowaciale — hebr. טָלַח (*kalut*): *skarłowaciale, zdeformowany*. Raszi komentuje, że chodzi tu o zwierzę, którego kopyta są nierozdwojone, co jest u niego zjawiskiem nienormalnym, zob. Raszi do 22:23 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁸⁶ślubowanie — hebr. נָדָן (*neder*): *ślubowanie*; u Cylkowa: *obiata*. [przypis edytorski]

⁵⁸⁷jako ofiarę dobrowolną przynieść je możesz, ale jako ślubowanie przyjętym to nie będzie — Raszi uczy, że zwierzę takie było przyjmowane jako dobrowolny dar i spieniężane na potrzeby napraw w świątyni, natomiast nie można było wypełnić nim złożonego ślubowania, zob. Raszi do 22:23 [3 i 4]. [przypis z tradycji]

⁵⁸⁸jądro zgniecione, rozbite, oderwane albo wyrżnięte — Raszi objaśnia, że werseł wylicza różne sposoby kastracji, dokonywane ręcznie lub narzędziem, zob. Raszi do 22:24 [1–7]. [przypis z tradycji]

⁵⁸⁹na ziemi waszej nie uczynicie tego — Raszi uczy, że zakazane jest kastrowanie zwierząt domowych i dzikich, nawet zwierząt nieczystych rytualnie, tak w Ziemi Izraela jak i poza nią, zob. Raszi do 22:24 [8]. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁰z ręki cudzoziemca — Raszi wyjaśnia, że zdrowe zwierzę można było jednak przyjąć na ofiarę od nie-Żyda, jako ofiarę dobrowolną lub na wypełnienie ślubowania, zob. Raszi do 22:25 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹¹gdy się urodzi — Raszi komentuje, że wyklucza to przypadek zwierzęcia urodzonego przez cesarskie cięcie, zob. Raszi do 22:27 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹²młodym — u Cylkowa: *z płodem*. Zakazane jest zarżnięcie zwierzęcia i jego młodego, natomiast ubój samicy w ciąży nie jest zakazany. [przypis z tradycji]

⁵⁹³jego wraz z młodym jego, nie zarzynajcie dnia jednego — „Zakazane jest zabicie matki z jej młodym, samcem czy samicą, ale nie dotyczy to ojca, wolno ubić samca i jego potomka [tego samego dnia]”, Raszi do 22:28 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁴Tegoż dnia spożyta będzie — Raszi uczy, że podczas uboju nie można powziąć zamiaru spożywania mięsa tej ofiary poza wyznaczonym czasem, gdyż taka myśl czyni ofiarę niezdatną, zob. Raszi do 22:30 [2]. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁵przestrzegajcie przykazań Moich — „To oznacza studiowanie [przykazań]”, Raszi do 22:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁶spełniajcie je — „To oznacza wypełnienie [przykazań]”, Raszi do 22:31 [2]. [przypis z tradycji]

I nie znieważajcie imienia Mojego świętego — abym był święcony w pośród synów Izraela⁵⁹⁷; Ja Wiekuisty, który uświęcam was —

Który wywiódł was z ziemi Micraim, abym był wam Bogiem: Ja Wiekuisty!”

ROZDZIAŁ XXIII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadcz synom Izraela a powiedz im: uroczystości Wiekuistego, w których obwieszczać będziecie zgromadzenia świąteczne — oto uroczystości Moje:

Sześć dni będzie wykonywana robota, a dnia siódmego — Szabat, wielki odpoczynek — zgromadzenie świąteczne, żadnej roboty nie wykonywajcie; Szabat to Wiekuistego we wszystkich siedzibach waszych⁵⁹⁸.

Oto uroczystości Wiekuistego⁵⁹⁹, zgromadzenia świąteczne, które obwieszczać macie w czasie swoim.

Miesiąca pierwszego, czternastego tegoż miesiąca, ku wieczorowi: Pesach Wiekuistemu.⁶⁰⁰

A piętnastego dnia tegoż miesiąca święto praśników Wiekuistemu. Przez siedem dni praśniki jadać będziecie.

Dnia pierwszego zgromadzenie świąteczne będzie u was; żadnej pracy uciążliwej nie wykonywajcie.

A składajcie ofiary ogniowe Wiekuistemu przez siedem dni; siódmego zaś dnia — zgromadzenie świąteczne; żadnej pracy uciążliwej nie wykonywajcie!”

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadcz synom Izraela a powiedz im: Gdy wnijdziecie do ziemi, którą oddaję wam, a zżynać będziecie użątek⁶⁰¹ jej; przyniesiecie tedy snop⁶⁰² z pierwocin użątku waszego⁶⁰³ do kapłana;

⁵⁹⁷ *abym był święcony w pośród synów Izraela* — „Według opinii naszych mędrców jest to nakaz, byśmy uświęcili Imię [Boga, spełniając] przykazania, a [w pewnych okolicznościach] można nawet dać się zabić, byle nie złamać [niektórych przykazań]”, Ramban do 22:32 [1]. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁸ *Szabat to Wiekuistego we wszystkich siedzibach waszych* — „Jaki jest powód [wspominania o] Szabacie obok świąt? Aby nauczyć, że każdy kto bezczęści święta jest postrzegany tak, jak gdyby zbezczęścił Szabaty, a każdy kto obchodzi święta, jest traktowany tak, jak gdyby przestrzegał Szabatów”, Raszi do 23:3 [1]. W odróżnieniu od Szabatu, który następuje zawsze co siedem dni, daty świąt były dawniej wyznaczane i ogłaszane przez Sanhedryn, aż do czasu ustalenia i wprowadzenia stałego kalendarza w IV w. n.e. [przypis z tradycji]

⁵⁹⁹ *Oto uroczystości Wiekuistego* — Raszi komentuje, że werset 23:2 odnosi się do obliczania i ogłaszania roku przestępnego, podczas gdy ten werset uczy o wyznaczaniu i uświęcaniu początków miesięcy, zob. Raszi do 23:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁰⁰ *Pesach Wiekuistemu*. — odnosi się to do składania ofiary pesachowej, zob. Raszi do 23:5 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁰¹ *użątek* (daw.) — plon. [przypis edytorski]

⁶⁰² *snop* — hebr. *omer* (omer): *snop*. [przypis edytorski]

⁶⁰³ *przyniesiecie tedy snop z pierwocin użątku waszego* — „Nie byłoby to dobrym obyczajem, abyście spożywali nowy plon, zanim nie przyniesiecie podarku dla Świętego Błogosławionego”, Chizkuni do 23:10 [2]. [przypis z tradycji]

I zakołysz⁶⁰⁴ on snopem przed obliczem Wiekuistego, aby uzyskać dla was upodobanie; nazajutrz po święcie⁶⁰⁵ zakołysz nim⁶⁰⁶ kapłan.

Wy zaś przygotujecie w dzień zakołysania waszego⁶⁰⁷ snopu, jagnię zdrowe, roczne, na całopalenie Wiekuistemu.

A przy tym — ofiary jego śniednej⁶⁰⁸ — dwie dziesiąte efy przedniej mąki, zaczynionej oliwą, na ofiarę ogniową Wiekuistemu, na woń przyjemną, a ofiary płynnej⁶⁰⁹ do niego — wina czwartą część hinu.

A żadnego chleba, prażonych ziarn, i świeżych kłosów nie będziecie jadali, aż po sam dzień, w którym przyniesiecie ofiarę Bogu waszemu: ustawa to wieczna w pokoleniach waszych, we wszystkich siedzibach waszych⁶¹⁰.

I liczyć sobie będziecie od drugiego dnia święta⁶¹¹ — od dnia, któregoście przynieśli snop zakołysania⁶¹², siedem tygodni — pełnych być powinno.⁶¹³

Aż do dnia następującego po siódmym tygodniu odliczycie pięćdziesiąt dni, a wtedy złożycie ofiarę śniedną⁶¹⁴ nową Wiekuistemu.

Z siedzib waszych przyniesiecie dwa chleby zakołysania⁶¹⁵; z dwóch dziesiątych efy przedniej mąki będą; z zakwasem⁶¹⁶ upieczone być powinny: pierwociny to Wiekuistemu.

A przyniesiecie z tym chlebem siedem jagniąt zdrowych, rocznych, i byka⁶¹⁷ jednego, i baranów dwa; będą one całopaleniem Wiekuistemu, wraz z ofiarą ich śniedną⁶¹⁸ i ofiarami płynnymi⁶¹⁹ ich — ofiarą ogniową na woń przyjemną Wiekuistemu.

Przygotujecie też kozła jednego na ofiarę zagrzeszną i dwa jagnięta roczne na ofiarę opłatną⁶²⁰.

⁶⁰⁴zakołysz — hebr. הניף (*benif*): *zakołysz*, u Cyłkowa: *przedstawi*. „Każde kołysanie oznacza machanie [tym] poziomo oraz [pionowo] do góry i na dół. W poziomie, aby powstrzymać złe wpływy [dosł. wiatry], a w górę i w dół aby zapobiec szkodliwym rosom”, Raszi do 23:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁰⁵nazajutrz po święcie — hebr. המחרת מחרת (mimochorat haszabat) dosł. *nazajutrz po Szabacie*. „Nazajutrz po pierwszym dniu święta Pesach [czyli 16 nisan], bo jeśli powiesz, że chodzi o dzień po Szabacie [czyli niedzielę], to nie wiadomo do którego [Szabatu odnosi się ten werset]”, Raszi do 23:11 [3]. [przypis z tradycji]

⁶⁰⁶zakołysz nim — u Cyłkowa: *przedstawi go*. [przypis edytorski]

⁶⁰⁷zakołysania waszego — u Cyłkowa: *przedstawienia przez was*. [przypis edytorski]

⁶⁰⁸śniednej — czyli pokarmowej. [przypis edytorski]

⁶⁰⁹ofiary płynnej — u Cyłkowa: *zalewki*. [przypis edytorski]

⁶¹⁰we wszystkich siedzibach waszych — Sforno komentuje, że zakaz spożywania nowych zbiorów jęczmienia przed dniem 16 nisan obowiązuje nawet w czasach, gdy nie ma świątyni i gdy nie można już przynosić tam pierwszego zżętego snopu oraz towarzyszącej mu ofiary, zob. Sforno do 23:14 [1]. [przypis z tradycji]

⁶¹¹od drugiego dnia święta — hebr. המחרת מחרת (mimochorat haszabat) dosł. *nazajutrz po Szabacie*. Raszi komentuje: nazajutrz po pierwszym dniu święta Pesach, czyli 16 nisan i licznie należy zacząć od wieczora, inaczej nie byłoby to pełne siedem tygodni, zob. Raszi do 23:15 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁶¹²zakołysania — u Cyłkowa: *przedstawienia*. [przypis edytorski]

⁶¹³I liczyć sobie będziecie od drugiego dnia święta — od dnia, któregoście przynieśli snop zakołysania, siedem tygodni — pełnych być powinno. — werset ten mówi o tzw. liczeniu omeru, hebr. העמר ספירת (sifrat haomer), czyli odliczaniu 49 dni pomiędzy świętem Pesach a świętem Szawuot. (Słowo עמר (*omer*) oznacza zarówno snop jak i miarę ziarna, około 2,3 litra.) Liczenie rozpoczyna się w drugą noc Pesach, omer liczony jest każdego wieczoru po zachodzie słońca. Późniejsza tradycja nadała temu okresowi półżalobny charakter, kiedy to zakazane są śluby i inne uroczystości oraz nie obcina się włosów, dopiero 33-go dnia następuje dzień świąteczny zwany Lag baomer, obchodzony jest paleniem ognisk, paradami i innymi radosnymi wydarzeniami, ל 7 (*lag*) to hebrajski zapis liczby 33, dzień ten upamiętnia także rabina Szymona bar Jochaja. [przypis z tradycji]

⁶¹⁴śniedną — czyli pokarmową. [przypis edytorski]

⁶¹⁵zakołysania — u Cyłkowa: *przedstawienia*. [przypis edytorski]

⁶¹⁶zakwasem — u Cyłkowa: *zakisem*. [przypis edytorski]

⁶¹⁷byka — u Cyłkowa: *cielca* (zupełnie inne słowo). [przypis edytorski]

⁶¹⁸śniedną — czyli pokarmową. [przypis edytorski]

⁶¹⁹ofiarami płynnymi — u Cyłkowa: *zalewkami*. [przypis edytorski]

⁶²⁰ofiarę opłatną — hebr. זעוה שולמים (*zewach szlamim*). [przypis edytorski]

I zakołysz⁶²¹ je kapłan wraz z chlebami pierwocin, jako zakołysanie⁶²² przed Wiekuistym, razem z dwoma jagniętami⁶²³: poświęconym to będzie Wiekuistemu dla kapłana.

I ogłosicie dnia tego, aby zgromadzenie świąteczne było u was; żadnej roboty uciążliwej nie wykonywajcie: ustawa to wieczna we wszystkich siedzibach waszych, w pokoleniach waszych.

A gdy żyznać będziecie użątek⁶²⁴ ziemi waszej⁶²⁵, do skrajów⁶²⁶ pola twojego nie wyżynaj, a pokłosia⁶²⁷ żniwa twego nie podbieraj, ubogiemu i cudzoziemcowi zostaw je⁶²⁸: Jam Wiekuisty, Bóg wasz!⁶²⁹

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadcz synom Izraela i powiedz: miesiąca siódmego, pierwszego tegoż miesiąca, będzie u was święto uroczyste, przypominanie trąbieniem⁶³⁰, zgromadzenie świąteczne:

Żadnej roboty uciążliwej nie wykonywajcie, a składajcie ofiarę ogniową Wiekuistemu”.

Rzekł też Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Dziesiątego wszakże tegoż miesiąca siódmego — dzień przebaczenia⁶³²: zgromadzenie świąteczne będzie u was; a będziecie udręczali dusze wasze i złożycie ofiarę ogniową Wiekuistemu.

A żadnej roboty wykonywać nie będziecie w tenże dzień; bo dzień to przebaczenia, aby uzyskać przebaczenie dla was, przed obliczem Wiekuistego, Boga waszego!

A wszelka dusza, która by nie udręczała się dnia tego, wytraconą niechaj będzie z ludu swojego.

Wszelka też dusza, która by wykonała jakąkolwiek robotę w tenże dzień, zgładzę⁶³³ duszę tę spośród ludu jej.

⁶²¹zakołysz — u Cylkowa: *przedstawi*. [przypis edytorski]

⁶²²zakołysanie — u Cylkowa: *przedstawienie*. [przypis edytorski]

⁶²³jako zakołysanie przed Wiekuistym, razem z dwoma jagniętami — Raszi uczy, że wymagane było zakołysanie tymi dwoma jagniętami gdy jeszcze były żywe, zob. Raszi do 23:20 [1]. [przypis z tradycji]

⁶²⁴użątek (daw.) — plon. [przypis edytorski]

⁶²⁵gdy żyznać będziecie użątek ziemi waszej — „Powiedział rabi Awdimi syn rabiego Josefa, w jakim celu, w środku tematu o świętach: po [wersetach o] Pesach i Szawuot a przed [tymi] o Rosz Haszana, Jom Kipur i Sukot, Tora umieściła [prawo o pozostawieniu kłosów dla biednych]? Aby pouczyć, że kto daje biedakom zapomniane kłosy i niezżęte skraje pola tak jak powinien, temu będzie to policzone jak gdyby zbudował Świątynię Jerozolimską i składał w niej ofiary”, Raszi do 23:22 [1]. [przypis z tradycji]

⁶²⁶skraj — hebr. קַרְף (*pea*): *skraj, róg*. [przypis edytorski]

⁶²⁷pokłosie — hebr. לֶקֶט (*leket*): *kłosy zboża pozostałe po żniwach*. Por. przypis do *Kpł 19:9*. [przypis edytorski]

⁶²⁸ubogiemu i cudzoziemcowi zostaw je — „Zostaw to przed nimi, a oni sobie pozbierają, ale nie możesz w tym pomagać któremuś z nich [bardziej niż pozostałym]”, Raszi do 23:22 [2]. [przypis z tradycji]

⁶²⁹Jam Wiekuisty, Bóg wasz! — „Godny zaufania, że wypłacę nagrodę [mówi Bóg]”, Raszi do 23:22 [3]. [przypis z tradycji]

⁶³⁰święto uroczyste, przypominanie trąbieniem — to odnosi się do święta Rosz Haszana, czyli żydowskiego Nowego Roku. Rabeinu Bachja uczy, że w tym dniu mamy recytować wersety, które mówią o dęciu w szofar oraz wersety, w których Bóg jest wspomniany jako pamiętający o Izraelu, mamy także rozważać Akedę Icchaka (por. *Rdz 22*), który był gotów dać się związać i złożyć na ofiarę. Zamiast niego na ofiarę został złożony baran, który w cudowny sposób znalazł się w miejscu tego wydarzenia, zaś szofar to instrument sporządzony właśnie z baraniego rogu, zob. Rabeinu Bachja do 23:24 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³¹trąbieniem — hebr. תְּרוּעָה (*terua*): *odgłos dęcia w róg (szofar), okrzyk radości, okrzyk bojowy*. u Cylkowa: *trąbą*. [przypis edytorski]

⁶³²dzień przebaczenia — hebr. יוֹם הַכִּפּוּרִים (*jom ha-kipurim*) czyli Jom Kipur, Dzień Pojednania. „[Dzień ten] przynosi odpokutowanie dla tych, co dokonują skrucy (*tszuwa*) lecz nie przynosi pojednania dla tych, co skrucy nie czynią”, Raszi do 23:27 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³³zgładzę — u Cylkowa jest to samo słowo co w poprzednim wersecie *wytracę (wytrącę)* ale tu jest inny czasownik: hebr. הִבַּדְתִּי (*haadatti*); *doprowadzę do zguby, zniszczę*. [przypis edytorski]

Żadnej roboty nie wykonywajcie⁶³⁴: ustawa to wieczna w pokoleniach waszych, we wszystkich siedzibach waszych.

Szabat — wielki odpoczynek to u was, i udręczać będziecie dusze wasze: dziewiątego tegoż miesiąca wieczorem; od wieczora do wieczora święcić będziecie Szabat wasz!”

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

Dnia pierwszego — zgromadzenie świąteczne⁶³⁵; żadnej roboty uciążliwej wykonywać nie będziecie.

Przez siedem dni składać będziecie ogniowe ofiary Wiekuistemu; dnia ósmego — zgromadzenie świąteczne będzie u was, i złożycie ofiarę ogniową Wiekuistemu, świętowanie to⁶³⁶ — żadnej roboty uciążliwej nie wykonacie.

Oto uroczystości Wiekuistego, w których obwieszczać będziecie zgromadzenia świąteczne, ażeby składać ofiary ogniowe Wiekuistemu: całopalenia i ofiary śniedne⁶³⁷, ofiary ubite i płynne⁶³⁸, każdą w dzień swój.

Oprócz Szabatów Wiekuistego, i oprócz darów waszych, i oprócz wszystkich ślubowań⁶³⁹ waszych i oprócz wszystkich dobrowolnych podarków waszych, które składać będziecie Wiekuistemu.

Wszakże piętnastego dnia miesiąca siódmego, gdy zbierzecie plon ziemi, obchodzić wam uroczystość⁶⁴⁰ Wiekuistemu przez siedem dni: dnia pierwszego święto uroczyste, i dnia ósmego święto uroczyste.

⁶³⁴Żadnej roboty nie wykonywajcie — Raszi komentuje: jest to powtórzone, aby pouczyć, że ten, kto pracuje w Jom Kipur łamie liczne zakazy i praca w noc tego święta zakazana jest tak samo jak w dzień Jom Kipur, zob. Raszi do 23:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³⁵zgromadzenie świąteczne — „Uświęć [czyli odróżnij] Sukot (święto Szalasów) poprzez godny strój i modlitwę, a i w pozostałe święta [słowa te odnoszą się do uświęcania dnia] poprzez jedzenie, picie, świąteczne szaty i właściwe modlitwy”, Raszi do 23:35 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³⁶świętowanie to — hebr. תָּעָרַת (*aceret*): uroczyste zgromadzenie. Mowa tu o Szemini Aceret, święcie, które nastaje zaraz po siedmiu dniach święta Sukot (Szalasów). Nazwa święta pochodzi od rdzenia אָרַע (*acar*): zatrzymać. „Zatrzymałem was u Siebie [mówi Bóg], jak król, co zaprosił swoje dzieci na ucztę na kilka dni, a gdy nastał czas rozłąki, mówi: dzieci moje, proszę was, zostańcie ze mną jeszcze jeden dzień, bo ciężko mi się z wami rozstawać”, Raszi do 23:36 [1]. [przypis z tradycji]

⁶³⁷śniedne — czyli pokarmowe. [przypis edytorski]

⁶³⁸ubite i płynne — u Cylkowa: bite i zalewki. [przypis edytorski]

⁶³⁹ślubowań — u Cylkowa: obiat. [przypis edytorski]

⁶⁴⁰obchodzić wam uroczystość — Raszi uczy, że odnosi się to do święta Sukot (Szalasów) i do składania ofiary świątecznej, zob. Raszi do 23:39 [1]. „Rosz Haszana i Jom Kipur są dla przypomnienia [przed Bogiem] i prze-błagania, ale Sukot nastaje dla radości i dziękczynienia za to, że [Bóg] nappełnił domostwa wszelką obfitością w czasie zbiorów”, Raszbam do 23:39 [1]. [przypis z tradycji]

I weźmiecie sobie⁶⁴¹ dnia pierwszego owoc drzewa hadar⁶⁴², gałązki⁶⁴³ palmowe⁶⁴⁴, gałązki drzewa liściastego⁶⁴⁵ i wierzbiny porzeczn⁶⁴⁶, i weselcie się przed Wiekuistym, Bogiem waszym, przez siedem dni.

I tak obchodzić wam to święto Wiekuistego przez siedem dni w roku: ustawa to wieczna w pokoleniach waszych. Miesiąca siódmego obchodzić je będziecie.

W szałasach mieszkać będziecie⁶⁴⁷ przez siedem dni; każdy krajowiec w Izraelu⁶⁴⁸ mieszkać będzie w szałasach.

Aby wiedziały pokolenia wasze, że w szałasach osadziłem synów Izraela⁶⁴⁹, gdym wywiódł ich z ziemi Micraim — Ja Wiekuisty, Bóg wasz!”

I wygłosił Mojżesz uroczystości Wiekuistego synom Izraela.

ROZDZIAŁ XXIV

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Rozkaż synom Izraela, aby przynosili tobie oliwy z oliwki⁶⁵⁰, czystej⁶⁵¹, wytłoczonej, dla oświetlania, dla palenia światel ustawicznie⁶⁵².

Zewnątrz zasłony (arki) świadectwa,⁶⁵³ w Przybytku zboru, ustawiać je będzie Aharon od wieczora aż do rana⁶⁵⁴ przed obliczem Wiekuistego ustawicznie: ustawa to wieczna na pokolenia wasze⁶⁵⁵.

⁶⁴¹I weźmiecie sobie — jedno z przykazań na święto Sukot nakazuje wziąć tzw. תרומות מן העץ (arbaa minim): cztery gatunki roślin: lulaw: młody liść palmowy, badas: mirt, arawa - gałązki wierzby i etrog: owoc cytrusowy. Cały ten bukiet określany jest również słowem lulaw, ponieważ liść palmy jest najbardziej widoczny. Nad tymi roślinami odmawia się błogosławieństwo i potrząsa się nimi w specjalny sposób. [przypis z tradycji]

⁶⁴²hadar — hebr. הדר (hadar): piękno, ozdoba, wspaniałość, nie jest to nazwa własna! Według tradycji jest to cytron, czyli etrog (Citrus medica). „To drzewo, którego drewno i owoc mają taki sam smak i którego owoc pozostaje na drzewie z roku na rok, a jest to etrog”, Raszi do 23:40 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁶⁴³gałązki — u Cylkowa: paki. [przypis edytorski]

⁶⁴⁴gałązki palmowe — młoda gałązka palmy daktylowej, określana jako lulaw, której liście jeszcze się nie rozdzieliły i nadal przylegają do głównej łodygi tej gałązki. [przypis edytorski]

⁶⁴⁵liściastego — u Cylkowa: rozłożystego. Gałązka mirtu (Myrtus communis). „Jego gałęzie są splecione jak liny i sznury, a jest to mirt, hebr. הדס (badas), którego [liście układają] się na kształt warkocza”, Raszi do 23:40 [4]. [przypis z tradycji]

⁶⁴⁶wierzbiny porzeczn — gałęzie wierzby z gatunku drzewa, które zazwyczaj rośnie obok strumieni. [przypis edytorski]

⁶⁴⁷W szałasach mieszkać będziecie — w czasie święta Sukot „nawet ci, którzy mają domy, muszą mieszkać w szałasach”, Raszbam do 23:42 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁴⁸każdy krajowiec w Izraelu — Ramban wyjaśnia, że nakaz przebywania w szałasie obejmuje żydowskich mężczyzn, choć nie kobiety, ale obowiązuje także konwertytów, niewolników i wyzwolenców, zob. Ramban do 23:42 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁴⁹szalasach osadziłem synów Izraela — Raszi uczy, że nie oznacza to dosłownie szałasów, ale obłoki Chwały, które osłaniały Izraela podczas wędrówki na pustyni, zob. Raszi do 23:43 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁵⁰oliwki — u Cylkowa: oliwnik, co jest inną rośliną niż drzewo oliwne. [przypis edytorski]

⁶⁵¹czystej — „Z oliwek uzyskuje się trzy kategorie oliwy, pierwsza określana jest jako זך (zach): najczystsza”, Raszi do 24:2 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁵²ustawicznie — hebr. תמיד (tamid): nieustająco, ciągle, zawsze. Ogień nie płonął całą dobę lecz „noc po nocy, tak jak ofiara nieustająca, składana była dzień po dniu [dwa razy dziennie]”, Raszi do 24:2 [3]. [przypis z tradycji]

⁶⁵³Zewnątrz zasłony (arki) świadectwa, — „[Zasłona] znajdowała się przed arką, która określana była jako świadectwo, ale nasi mędrcy wyjaśnili to w doniesieniu do lampy [w świeczniku, najbardziej wysuniętej na] na zachód: to było świadectwem dla wszystkich mieszkańców świata, że Szechina (Boska obecność) przebywa pośród Izraela, ponieważ [Najwyższy Kohen] wlewał do tej lampy tyle samo oliwy, co do pozostałych, od niej zaczynał [zapalanie innych lamp świecznika] i na niej kończył [oczyszczanie lamp z popiołu nazajutrz]”, Raszi do 24:3 [1]. Wieczorem do każdej lampy wlewano tę samą ilość oliwy i paliły się one całą noc do rana, gdy oliwa się wypaliła. Jednak ta zachodnia lampa w cudowny sposób wciąż płonęła, gdy kohen przychodził następnego wieczoru, by oczyszczać świecznik. [przypis z tradycji]

⁶⁵⁴ustawiać je będzie Aharon od wieczora aż do rana — „Powinien przygotować je stosownie do długości każdej nocy; mędrcy oszacowali, że będzie to pół logu oliwy na każdą lampę, co było wystarczające nawet na [długie] noce okresu zimowego i tę miarę ustalono dla nich [na cały rok]”, Raszi do 24:3 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁵⁵na pokolenia wasze — u Cylkowa: w potomstwie waszym. [przypis z tradycji]

Na świeczniku szczerolotym ustawiać ma lampy przed obliczem Wiekuistego ustawicznie.

Weźmiesz też mąki przedniej a upieczesz z niej dwanaście kołaczy,—z dwóch dziesiątych efy będzie kołacz⁶⁵⁶ każdy;

I ułożysz je w dwa rzędy, po sześć w rzędzie — na stole szczerolotym przed obliczem Wiekuistego.

Nadasz też na każdy rząd kadzidła czystego⁶⁵⁷, a będzie to przy chlebie ofiarą wspomnienia⁶⁵⁸, ofiarą ogniwą Wiekuistemu.

Każdego Sabbatu należy układać je przed Wiekuistym zawsze; od synów Izraela, jako przymierze wieczne.

A będzie to dla Aharona i dla synów jego, a jadać to będą w miejscu świętym, gdyż świętym świętości to dla niego z ogniowych ofiar Wiekuistego, ustawą wieczną.

I wystąpił syn kobiety Izraelskiej, będący jednak synem męża Micrejskiego⁶⁵⁹⁶⁶⁰, między synów Izraelskich⁶⁶¹, i pokłócili się w obozie⁶⁶² — syn owej kobiety Izraelskiej z mężem Izraelskim⁶⁶³.

I złorzeczył syn owej kobiety Izraelskiej imieniu Boga i bluźnił⁶⁶⁴. I sprowadzili go do Mojżesza. A imię matki jego — Szelomit, córka Dibrego, z pokolenia Dan.

I podali go pod straż, póki nie oznaczą im stosownie do orzeczenia Wiekuistego.

Tedy rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Wyprowadź bluźniercę poza obóz, i niech włożą wszyscy, którzy to słyszeli⁶⁶⁵, ręce swe na głowę jego⁶⁶⁶, i niech ukamieniuje go cały zbór⁶⁶⁷.”

⁶⁵⁶kołacz — hebr. חלה (*chala*): bochenek. [przypis edytorski]

⁶⁵⁷na każdy rząd kadzidła czystego — Raszi uczy, że były tam dwa dzbanuszki i w każdym umieszczano pełną garść kadzidła, zob. Raszi do 24:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁵⁸będzie to przy chlebie ofiarą wspomnienia — „Chleb nie był ofiarowywany Bogu, jedynie to kadzidło było spalane [na ołtarzu], gdy [razem z chlebami] usuwano je każdego Szabatu i było to na pamiątkę chlebów, poprzez to [chleb] był przypominany na Wysokościach, podobnie jak [spalana była] garść (*komec*) mąki z oliwą na wspomnienie o ofierze pokarmowej”, Raszi do 24:7 [3]. Każdego Szabatu koheni umieszczali na złotym stole dwanaście chlebów oraz dwa dzbanuszki z kadzidłem, następnego Szabatu usuwali to: chleby spożywali, a kadzidło spalali na ołtarzu i ponownie wykładali na stole dwanaście nowych chlebów i dwa dzbanuszki z kadzidłem. [przypis z tradycji]

⁶⁵⁹wystąpił syn kobiety Izraelskiej, będący jednak synem męża Micrejskiego — Raszi wyjaśnia: choć jego ojciec był Micrejczykiem, jego matka pochodziła z plemienia Dana, chciał więc rozbić swój namiot w obozie tego plemienia, lecz zapytano go, jakie ma do tego prawo, skoro napisane jest, że każdy ma obozować zgodnie z przynależnością plemienną swojego ojca (por. *Lb* 2:2). Zatem udał się on do sądu Mojżesza, ale wyszedł przegrawszy sprawę i wtedy zbłądził, zob. Raszi do 24:10 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁰synem męża Micrejskiego — „Był to ten Micrejczyk, którego zabił Mojżesz (por. *Wj* 2:11–12)”, Raszi do 24:10 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁶¹między synów Izraelskich — „Co uczy, że zrobił on konwersję na judaizm”, Raszi do 24:10 [3]. [przypis z tradycji]

⁶⁶²pokłócili się w obozie — „O prawa do [miejscu] w obozie”, Raszi do 24:10 [4]. [przypis z tradycji]

⁶⁶³z mężem Izraelskim — „Z tym, który wzbraniał mu rozbić namiot [w obozie Dana]”, Raszi do 24:10 [5]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁴złorzeczył syn owej kobiety Izraelskiej imieniu Boga i bluźnił — „Zbłądził wypowiadając Czteroliterowe Imię Boga, to Imię, które usłyszał na Synaju”, Raszi do 24:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁵wszyscy, którzy to słyszeli — Raszi uczy, że to odnosi się do świadków i do sędziów, zob. Raszi do 24:14 [1 i 2]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁶ręce swe na głowę jego — „Mówiąc mu: twoja krew na twoją głowę, my nie ponosimy kary za twoją śmierć, bo ty sam ją siebie sprowadziłeś”, Raszi do 24:14 [3]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁷niech ukamieniuje go cały zbór — Raszi wyjaśnia, że oznacza to w obecności całego zboru: ukamieniają go świadkowie grzechu nie zaś cały lud. „Stąd wywodzi się zasada, że wysłannik człowieka jest jak on sam”, zob. Raszi do 24:14 [4]. [przypis z tradycji]

Synom zaś Izraela powiesz tak: Ktokolwiek by bluźnił Bogu swojemu, poniesie grzech swój⁶⁶⁸.

A kto by złorzeczył imieniu Wiekuistego⁶⁶⁹, wydany będzie na śmierć; ukamienować ukamieniuje go zbór cały — tak cudzoziemiec jako krajowiec, gdyby złorzeczył imieniu Boga, na śmierć wydany będzie.

Kto by też zabił jakąkolwiek istotę ludzką, na śmierć wydany będzie.

A kto by zabił bydłę, zapłaci za nie; bydłę za bydłę⁶⁷⁰.

A kto by przyprawił o kalectwo bliźniego swego, jako uczynił, tak niech mu się stanie.

Złamanie — za złamanie, oko — za oko, ząb — za ząb: jako on zadał kalectwo człowiekowi, tak i jemu niech zadany będzie⁶⁷¹.

I tak, kto by zabił⁶⁷² bydłę, zapłaci za nie⁶⁷³; a kto by zabił⁶⁷⁴ człowieka, wydany będzie na śmierć.

Prawo jednakie będzie u was; cudzoziemiec jako krajowiec będzie: bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz⁶⁷⁵!

I powiedział to Mojżesz synom Izraela; i wyprowadzili bluźniercę poza obóz i ukamienowali go kamieniami. I uczynili synowie Izraela jako przykazał Wiekuisty Mojżeszowi⁶⁷⁶.

ROZDZIAŁ XXV

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza u góry Synaj⁶⁷⁷, tak:

„Oświadcz synom Izraela a powiedz im, gdy wnijdziecie do ziemi, którą oddaję wam, wtedy obchodzić ma ziemia Szabat⁶⁷⁸ Wiekuistemu.

⁶⁶⁸poniesie grzech swój — „Spadnie na niego [z Nieba] kara odcięcia (*karet*), jeśli nie otrzymał ostrzeżenia przed [popelnieniem tego grzechu]”, zob. Raszi do 24:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁶⁹lorzeczył imieniu Wiekuistego — „Winny [kary śmierci] jest dopiero wtedy, gdy wypowie Czeroliterowe Imię Boga, a nie gdy przeklina używając jedynie zastępników Imienia”, Raszi do 24:16 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁰bydłę za bydłę — hebr. שָׁרָף תַּחַת נֶפֶשׁ (*nefesz tachat nefesz*) dosł. życie za życie (*dusza za duszę*). [przypis edytorski]

⁶⁷¹tak i jemu niech zadany będzie — „Nasi mędracy wyjaśnili, że nie chodzi o rzeczywiste okaleczenie [winnajęcy] ale o rekompensatę pieniężną, wyceniamy [poszkodowanego według wartości] niewolnika”, Raszi do 24:20 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷²zabił — hebr. הָרַג (*make*): uderzający. [przypis edytorski]

⁶⁷³zapłaci za nie — „Werset powyżej (24:18) mówi o kimś, kto zabił zwierzę, a tu mowa jest o tym, kto je zranił”, Raszi do 24:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁴zabił — hebr. הָרַג (*make*): uderzający. „Nawet jeśli go nie zabił, lecz zadał mu ranę, ponieważ nie jest tu napisane zabił, i mowa tu o kimś, kto uderzył ojca lub matkę. [Tora] zestawia to z uderzeniem zadany zwierzęciu, gdy zwierzę zostaje przy życiu, podobnie gdy ktoś uderzył ojca [dotyczy to przypadku], gdy ten pozostaje żywy, co wyklucza uderzenie [rodzica] po śmierci. I ponieważ dowiadujemy się (por. *Kpł* 20:9), że kto przeklina [rodziców] po ich śmierci, sam winny jest [kary śmierci]”, konieczne było powiedzieć, że kto ich uderza jest zwolniony [z tej kary]. I tak jak w przypadku zwierzęcia [wina zachodzi, gdy zwierzę] zostało zranione, bo gdy nie ma rany nie ma odszkodowania, podobnie kto uderza ojca czy matkę, jest winny dopiero wtedy, gdy spowoduje u nich zranienie”, Raszi do 24:21 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁵bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz — „[Jestem] Bogiem was wszystkich, ta jak jednocześnie Moje Imię z wami, tak samo jednocześnie je i z cudzoziemcami”, Raszi do 24:22 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁶uczynili synowie Izraela jako przykazał Wiekuisty Mojżeszowi — Raszi wyjaśnia, że egzekucję wykonano dokładnie według szczegółowych przepisów ukamienowania, zob. Raszi do 24:23 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁷u góry Synaj — Raszi zadaje pytanie, dlaczego pouczenie o roku szabatowym (zob. dalsze wersety) połączone jest ze wzmianką o Synaju. „Ponieważ nie znajdujemy w Księdze Powtórzonego Prawa, żeby [prawo] o odpoczynku ziemi zostało powtórzone na równinach Moabu, [ten werset] uczy nas, że ogólne zasady i szczegóły praw [tego zagadnienia] zostały powiedziane na Synaju, także Tora poucza tutaj, że wszystkie mowy wypowiedziane do Mojżesza pochodziły z [objawienia na] Synaju”, Raszi do 25:1 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁷⁸wtedy obchodzić ma ziemia Szabat — oznacza tzw. rok szabatowy: po sześciu latach uprawiania ziemi następował rok siódmy, określany jako szabatowy, kiedy to wszelkie prace na roli były zakazane, ziemia miała przez rok odpoczywać, a jej owoce były dostępne dla wszystkich. Rok ten określany jest także jako שְׁמִטָּה (*szmita*), od rdzenia שָׁמַט (*szamat*): odłączyć, opuścić. [przypis z tradycji]

Przez sześć lat obsiewaj pole twoje, i przez sześć lat obrzynaj winnicę twą, i zbieraj plony jej.

Ale roku siódmego odpoczynek, wielki odpoczynek niechaj będzie dla ziemi, Szabat Wiekuistemu.

Samorodnego plonu⁶⁷⁹ żniwa twego nie żynaj⁶⁸⁰, a gron nieobrzynanych winorośli twoich nie zbieraj⁶⁸¹: rok wypoczynku niechaj ma ziemia.

I pozostanie wam sobotni plon ziemi na pokarm⁶⁸², tobie, i słudze twojemu, i służebnicy twej⁶⁸³ i najemnikowi twemu, i przysiedleńcowi twojemu⁶⁸⁴, zamieszkałemu przy tobie.

Bydłu zaś twojemu, i zwierzętom⁶⁸⁵, które na ziemi twojej, niechaj służy wszystek plon jej na pokarm.

Po czym naliczysz sobie siedem lat odpoczynku — po siedem lat siedem kroć — aby uczynił ci czas siedmiu lat odpoczynku czterdzieści i dziewięć lat.

I każesz uderzyć w surmę miesiąca siódmego, dziesiątego dnia miesiąca; w dzień przebaczenia każecie uderzyć w surmę po całej ziemi waszej.

I poświęcicie rok pięćdziesiąty, a ogłosicie wolność⁶⁸⁶ na ziemi wszystkim mieszkańcom jej: jubileuszem⁶⁸⁷ będzie on dla was; i wróćcie każdy do posiadłości swojej i każdy do rodziny swojej powróci.

Jubileuszem ma być ten rok pięćdziesiąty dla was: nie siejcie ani nie żynajcie samorodnego plonu w nim, ani nie zbierajcie⁶⁸⁸ nieobrzynanych winorośli w nim!⁶⁸⁹

Bo jubileuszem jest, święty będzie wam; wprost z pola plon jego pożywać będziecie⁶⁹⁰.

⁶⁷⁹*Samorodnego plonu* — „Nawet jeśli nie wysiałicie tego, ale samo wyrosło z ziarna, które spadło podczas żniw”, Raszi do 25:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁰*nie żynaj* — „Aby zatrzymać to dla siebie, jak żniwa z innych [lat]: te plony mają być dostępne darmowo dla wszystkich”, Raszi do 25:5 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁸¹*nie zbieraj* — „Tych nie możesz zbierać, a jedynie te, które są darmowo dostępne [dla wszystkich]”, Raszi do 25:5 [4]. [przypis z tradycji]

⁶⁸²*pozostanie wam sobotni plon ziemi na pokarm* — [Bóg mówi] „choć zabroniłem ci [żniw twoich plonów w roku szabatowym], nie zabroniłem ani spożywania ani korzystania z nich, jedynie tylko abyś nie traktował ich jako wyłączny ich właściciel, niech wszyscy mają równy dostęp do nich: i ty i twój najemnik, i osiadły przybysz”, Raszi do 25:6 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁸³*tobie, i słudze twojemu, i służebnicy twej* — Raszi komentuje, że z pozostawionych plonów na polu mogli korzystać nie tylko ludzie biedni, ale także ci, co żyli w dostatku, właściciele swoich pól na równi z innymi ludźmi, zob. Raszi do 25:6 [3]. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁴*najemnikowi twemu, i przysiedleńcowi twojemu* — Raszi uczy, że także nie-Żydzi mogli w takim roku korzystać z darmowego plonu, zob. Raszi do 25:6 [4]. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁵*Bydłu zaś twojemu, i zwierzętom* — Raszi wyjaśnia, że prawo to odczytywane jest w następujący sposób: jak długo dzikie zwierzęta mogą jeść plon z pola, możesz karmić swoje domowe zwierzęta tym, co masz w spichlerzu, gdy skończy się na polach pokarm dla dzikich zwierząt, to udostępni im to, co masz dla zwierząt domowych, aby wszystkie zwierzęta mogły korzystać jednakowo, zob. Raszi do 25:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁶*ogłosicie wolność* — „[Wolność] dla niewolników, tak dla niewolnika z przebitym uchem (por. Wj 21:6) jak i dla innych, niezależnie od tego, czy minęło już sześć lat od kiedy zostali sprzedani [w niewolę]”, Raszi do 25:10 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁷*jubileuszem* — hebr. *יובל* (*jowel*): rok jubileuszowy ogłaszany przez dęcie w szofar z baraniego rogu. Po każdych 49 latach rok pięćdziesiąty był ogłaszany rokiem jubileuszowym, kiedy obowiązywały szczególne prawa: ziemia również nie była wtedy uprawiana, niewolnicy hebrajscy wychodzili na wolność, umarzano długi a sprzedana własność ziemską wracała w posiadanie tych, co ją sprzedali. [przypis z tradycji]

⁶⁸⁸*zbierajcie* — u Cyllkowa: *obierajcie*, korekta ze względu na inne znacznie czasownika: obieranie kojarzone jest z obieraniem ze skórki. [przypis edytorski]

⁶⁸⁹*ani nie zbierajcie nieobrzynanych winorośli w nim!* — nie zrywaj „winogron zachowanych [w twojej winnicy], ale możesz zrywać te, które są darmowo dostępne dla wszystkich, to co powiedziane jest w odniesieniu do roku szabatowego, to też powiedziane jest w odniesieniu do roku jubileuszowego, co oznacza, że były dwa uświęcone lata, sąsiadujące ze sobą: 49. rok był rokiem szabatowym, a 50. był rokiem jubileuszowym”, Raszi do 25:11 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁰*wprost z pola plon jego pożywać będziecie* — „Wedle tego co jest na polu, możesz jeść z tego co masz w domu, bo jeśli dla dzikich zwierząt skończy się [plon] na polu i ty musisz wynieść [takie produkty] z własnego

W tym to roku jubileuszowym wróćcie — każdy — do posiadłości swojej⁶⁹¹.

A gdy będziesz sprzedawał pole bliźniemu twojemu⁶⁹², albo je kupował od bliźniego twojego, nie oszukujcie jeden drugiego!

Według liczby lat po jubileuszu kupisz od bliźniego twojego; według liczby lat plonów sprzeda on tobie⁶⁹³.

W miarę powiększenia się lat tych, powiększysz mu cenę, a w miarę zmniejszenia się lat tych, umniejszysz mu cenę — bo liczbę plonów on sprzedaje tobie.

A nie oszukujcie jeden drugiego⁶⁹⁴, lecz obawiaj się Boga twojego; bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz!

A gdy będziecie spełniali ustawy Moje, a praw Moich przestrzegali, spełniając je, zamieszkacie na ziemi bezpiecznie⁶⁹⁵.

I wydawać będzie ziemia owoc swój⁶⁹⁶, a pożywać będziecie do syta⁶⁹⁷, i zamieszkacie bezpiecznie na niej.

A gdybyście rzekli: „cóż nam jeść roku siódmego? wszak nie będziemy siali, ani zbierali plonów naszych?”

Oto ześlę wam błogosławieństwo Moje roku szóstego⁶⁹⁸, aby przyniósł plon na trzy lata.

I będziecie siali roku ósmego, a jeść będziecie z plonu łońskiego⁶⁹⁹ — do roku dziewiątego⁷⁰⁰; póki nie przyjdzie plon jego, jadać będziecie łoński.

Ziemia zaś nie będzie sprzedawana na wieczność; bo Moją ziemią⁷⁰¹, bo wyście przychodnie i przysiedleńcy u Mnie.

domu, co powiedziane jest w odniesieniu do roku szabatowego to samo powiedziane jest w odniesieniu do roku jubileuszowego”, Raszi do 25:12 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁹¹wróćcie — każdy — do posiadłości swojej — „Ale czyż nie jest już powiedziane (25:10) »wróćcie każdy do posiadłości swojej«? Jednak [ten werseł] dodaje sytuację, gdy ktoś sprzedał swoje pole, ale pojawił się syn [tego sprzedawcy] i je wykupił, [takie pole również] wraca do ojca w roku jubileuszowym”, Raszi do 25:13 [1]. Zwrot ziemi „miał miejsce na początku roku”, Ibn Ezra do 25:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹²gdy będziesz sprzedawał pole bliźniemu twojemu — Raszi wyjaśnia: Tora sugeruje tu, że ziemię należy sprzedawać tylko komuś z ludu Izraela, i kupować też tylko od członka własnego ludu, zob. Raszi do 25:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹³według liczby lat plonów sprzeda on tobie — „Gdy sprzedajesz lub nabywasz ziemię, musicie wiedzieć ile lat jest do roku jubileuszowego i według liczby lat oraz ilości plonów, które zdolna jest wydać [ta ziemia], właściciel sprzedaje a nabywca kupuje, bo ostatecznie [ziemia] wróci do [sprzedawcy] w roku jubileuszowym. Jeśli pozostało niewiele lat, a [właściciel] sprzedaje [pole] za wysoką cenę, to oszukany jest kupiec, jeśli jest wiele lat i [kupiec] będzie spożywał z tego liczne plony, to oszukany jest sprzedawca, trzeba więc kupować wedle czasu i dlatego jest napisane »według liczby lat plonów sprzeda on tobie«: sprzedawca sprzedaje według ilości lat plonów, które osiągnie nabywca. A nasi mędrcy wywnioskowali, że kto sprzedaje pole, nie ma prawa sprzedać go na krócej niż dwa lata, aby [ziemia] pozostała w rękach nabywcy dwa lata, licząc od dnia do dnia, nawet jeśli w ciągu dwóch lat zdarzą się trzy plony, np. gdy sprzedał mu z plonem gotowym do zżęcia”, Raszi do 25:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁴nie oszukujcie jeden drugiego — Raszi uczy, że werseł 25:14 zakazuje oszustwa finansowego, podczas gdy ten werseł zakazuje oszukiwania w mowie, zob. Raszi do 25:14 [2] i 25:17 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁵zamieszkacie na ziemi bezpiecznie — Raszi komentuje, że karą za nieprzestrzeganie roku szabatowego jest wygnanie z ziemi Izraela, zob. Raszi do 25:18 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁶wydawać będzie ziemia owoc swój — „Nie będziecie musieli martwić się, że będzie rok suszy”, Raszi do 28:19 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁷pożywać będziecie do syta — nawet gdy zjecie niewiele „to w żołądkach będziecie odczuwali błogosławieństwo [sytości]”, Raszi do 28:19 [2]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁸ześlę wam błogosławieństwo Moje roku szóstego — Raszi uczy, że plon z szóstego roku wystarczał aż do roku ósmego: obfity plon zesłany był „na część szóstego roku od miesiąca nisan [marzec/kwiecień] do Rosz Haszana [wrzesień/ październik], na cały rok siódmy i na część ósmego, bo w ósmym roku siali w miesiącu marcheszwan [październik/listopad] a zbierali plon w nisan”, Raszi do 25:21 [1]. [przypis z tradycji]

⁶⁹⁹łoński (daw.) — zeszloroczny. [przypis edytorski]

⁷⁰⁰do roku dziewiątego — „Aż do święta Sukot w roku dziewiątym, bo to jest czas, gdy plon roku ósmego znoszony jest do spichlerzy”, Raszi do 25:22 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁰¹bo Moją ziemią — „Nie patrz na nią zaborczo, bo nie jest twoja”, Raszi do 25:23 [3]. [przypis z tradycji]

Na całą ziemi władania waszego wyzwolenie dajcie dla ziemi⁷⁰²!

Gdyby podupadł brat twój, a sprzedałby co z posiadłości swojej⁷⁰³, przyjdzie wtedy krewny jego najbliższy mu i wykupi co sprzedał brat jego.

Jeżeliby zaś kto nie miał wyzwalającego, a osiągnąć by mogła ręka jego⁷⁰⁴ i stałoby go na wykupno;

To niech odliczy lata od sprzedaży swojej, a spłaci pozostałe⁷⁰⁵ temu, któremu sprzedał, i tak wróci do posiadłości swojej.

Gdyby go jednak nie było stać na tyle, aby go spłacić mógł⁷⁰⁶, wtedy niechaj pozostanie sprzedaż w ręku nabywcy do roku jubileuszowego, wyjdzie zaś w roku jubileuszowym, a on wróci do posiadłości swojej.

Jeżeliby też kto sprzedał dom mieszkalny w mieście murem otoczonym: to prawo wykupu służy mu do upływu roku sprzedaży⁷⁰⁷; w przeciągu roku służy mu prawo wykupu.

A gdyby wykupionym nie został do końca roku całego; wtedy pozostanie ów dom w mieście opatrzonym murem, na zawsze przy nabywcy swoim, dziedzicznie, nie wyjdzie w jubileuszu.

Domy wszakże po wsiach nie otoczonych murem dokoła, na równi z polem ziemi porczytywane będą; prawo wykupu im służy⁷⁰⁸, a w jubileuszu wyzwala ją się⁷⁰⁹.

Miasta też Lewitów⁷¹⁰, domy w miastach ich dziedzicznych — prawo wykupu każdego czasu służy Lewitom⁷¹¹.

⁷⁰²Na całej ziemi władania waszego wyzwolenie dajcie dla ziemi — Raszi komentuje, że prawo to obejmowało też zwrot sprzedanych domów i wyzwolenie niewolników, ale należy to rozumieć także w połączeniu z dalszymi wersetami: „kto sprzedał swoją własność miał prawo odkupić ją po dwóch latach, albo on sam albo jego krewny, zaś nabywca nie mógł temu przeszkodzić”, Raszi do 25:24 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁰³przedałby co z posiadłości swojej — „Ale nie całość [majątku, werwet] uczy praktycznego postępowania: aby zostawić sobie [jakieś] pole”, Raszi do 25:25 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁰⁴osiągnąć by mogła ręka jego — hebr. הַיָּד הַזֹּאת (hisiga jado) dosł. dosięgnie jego ręka, idiom oznaczający: będzie go na to stać. [przypis edytorski]

⁷⁰⁵niech odliczy lata od sprzedaży swojej, a spłaci pozostałe — „Ile lat pozostało do roku jubileuszowego? Tyle a tyle. A za ile ci to sprzedałem? Za tyle a tyle. Musiałbyś mi to zwrócić w roku jubileuszowym, w rzeczywistości kupiłeś określoną liczbę pługów po ustalonej cenie za każdy rok. Uzyskiwałeś [pług] przez trzy lub cztery lata, odejmij cenę [tego pługu] od rachunku, a resztę [sumy] weź [jako wykup ziemi]. To oznacza »spłaci pozostałe« z ceny zakupu, po [odjęciu wartości] pługów, które nabywca skonsumował i odda nabywcy [te pieniądze]”, Raszi do 25:27 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁰⁶Gdyby go jednak nie było stać na tyle, aby go spłacić mógł — co oznacza, że „nie może wykupić tylko części [swojej własności]”, Raszi do 25:28 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁰⁷to prawo wykupu służy mu do upływu roku sprzedaży — „Ponieważ w przypadku pola powiedziane jest, że można je wykupić po dwóch latach, a potem kiedykolwiek się zapragnie, lecz w ciągu dwóch pierwszych lat nie jest możliwe odkupienie, konieczne było zaznaczyć, że w przypadku [domu] jest odwrotnie: jeśli chce odkupić go w pierwszym roku może to uczynić, ale później nie może go już wykupić”, Raszi do 25:29 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁰⁸prawo wykupu im służy — „Od razu, jeśli [sprzedający] zapragnie, pod tym względem [domy na wsi] mają przewagę nad polami, gdyż pola można było wykupić dopiero po dwóch latach”, Raszi do 25:31 [3]. [przypis z tradycji]

⁷⁰⁹w jubileuszu wyzwala ją się — „Za darmo”, Raszi do 25:31 [4]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁰Miasta też Lewitów — „Odnosi się to [tylko] do czterdziestu ośmiu miast, które były dane Lewitom (por. Lb 35:6–7)”, Raszi do 25:32 [1]. „Nawet gdy były to [domy w miastach lewickich] otoczonych murem, nie mogły być sprzedane na zawsze, ponieważ [Lewici] nie mieli innego dziedzictwa [w Ziemi] oprócz tych miast i działek otaczających te [miasta]”, Chizkuni do 25:32 [1]. [przypis z tradycji]

⁷¹¹prawo wykupu każdego czasu służy Lewitom — „[Lewici] mogli wykupić [majątek] od razu, nawet przed upływem dwóch lat, jeśli sprzedali pole z nadanych im działek, które sięgały na 2000 amot wokół ich miast, lub gdy sprzedali dom w mieście otoczonym murem: mogli odkupić to w każdej chwili i nie stawalo się to niemożliwe [do wykupienia] po upływie jednego roku”, Raszi do 25:32 [2]. [przypis z tradycji]

A cokolwiek by wykupiono u Lewitów, wyzwała się również w jubileuszu — sprzedany dom lub miejska posiadłość — gdyż domy miast lewickich — to własność ich⁷¹² wśród synów Izraela.

I pole też w obwodzie miast ich sprzedawanym być nie może⁷¹³, bo dziedzictwem wiecznym to ich.

Gdyby podupadł brat twój, a zachwiała się dłoń jego przy tobie, podeprzyj go⁷¹⁴, czy to przychodzień, czy osiadły, niechaj żyje przy tobie.

Nie bierz od niego lichwy, ani przyrostu⁷¹⁵, a bój się Boga twojego⁷¹⁶, aby żył brat twój przy tobie.

Pieniądzy twoich nie dawaj mu na lichwę, a dla przyrostu nie oddawaj mu żywności twojej.

Jam Wiekuisty Bóg wasz, którym wywiódł was z ziemi Micraim, abym oddał wam ziemię Kanaan⁷¹⁷, a był wam Bogiem⁷¹⁸.

Jeżeliby też podupadł brat twój przy tobie, a zaprzedał ci się, nie obarczaj go służbą niewolniczą⁷¹⁹.

Jako najemnik, jako przysiedlonec, niechaj będzie przy tobie⁷²⁰, aż do roku jubileuszowego niechaj służy u ciebie⁷²¹.

A wtedy odejdzie od ciebie on i dzieci jego z nim⁷²², a wróci do rodziny swojej, i do dziedzictwa ojców swoich wróci⁷²³.

⁷¹²gdz domy miast lewickich — to własność ich — „Nie posiadali oni dziedzicznych pól ani winnic, a jedynie [48] miast gdzie mieszkali oraz działki otaczające [te miasta], to więc posiadali w miejsce pól i mogło to być wykupowane tak jak pola, aby [Lewici] nie zostali pozbawieni dziedzictwa”, Raszi do 25:33 [3]. [przypis z tradycji]

⁷¹³pole też w obwodzie miast ich sprzedawanym być nie może — Raszi uczy, że dotyczy to sprzedaży przez skarbnika Świątyni Jerozolimskiej. Jeśli Lewita poświęcił swoje pole na rzecz świątyni i nie odkupił go, a skarbnik świątynny odsprzedał je komuś, to w roku jubileuszowym nie powraca ono w posiadanie kohenów, lecz Lewita zawsze może je wykupić, zob. Raszi do 25:34 [1]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁴podeprzyj go — „Nie pozwól, by popadł [w biedę] i zrujnował się całkowicie, gdy już będzie trudno go z tego wyciągnąć, ale wspieraj go od chwili, gdy zaczyna słabnąć [finansowo]. Do czego jest to podobne? Do ciężaru włożonego na osła: jak długo jest na osle, wystarczy jeden człowiek, by złapać i podtrzymać [ładunek], ale gdy spadnie na ziemię, nawet w pięć osób nie sposób go podźwignąć”, Raszi do 25:35 [1]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁵przyrost — tu: procent. [przypis edytorski]

⁷¹⁶bój się Boga twojego — Ponieważ [pożądanie] mocno ciągnie człowieka ku lichwie i trudno mu się trzymać z dala od niej, to wnawia sobie, że jest to dozwolone ze względu na jego pieniądze, które leżałyby u niego bezczynnie, dlatego konieczne było dodanie [słów] »bój się Boga twojego«. [Dotyczy to także sytuacji] gdy ktoś udaje, [że jego] pieniądze należą do nie-Żyda, aby móc pożyczyć je Żydowi z odsetkami. Jest to bowiem sprawa, która rozstrzyga się w sumieniu i w myślach człowieka, dlatego konieczne było dodanie [słów] »bój się Boga twojego«, Raszi do 25:36 [2]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁷abym oddał wam ziemię Kanaan — „W nagrodę za to, że podejmiecie się spełniania Moich przykazań”, Raszi do 25:38 [2]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁸był wam Bogiem — „Kto mieszka w Ziemi Izraela, temu jestem Bogiem, zaś kto opuszcza tę ziemię, to jakby był bałwochalcą”, Raszi do 25:38 [3]. [przypis z tradycji]

⁷¹⁹nie obarczaj go służbą niewolniczą — „Poniżającą pracę, tak by był postrzegany jako niewolnik, [np.] niech nie nosi za [swoim panem] ubrań do łaźni czy nie zakłada mu butów”, Raszi do 25:39 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁰jako najemnik, jako przysiedlonec, niechaj będzie przy tobie — „[Wyznacz mu] prace rolnicze lub rzemieślnicze i traktuj go jak innych najemników”, Raszi do 25:40 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²¹z do roku jubileuszowego niechaj służy u ciebie — „Jeśli rok jubileuszowy zdarzy się przed upływem sześciu lat [jego pracy], to rok ten go wyzwała”, Raszi do 25:40 [2]. [przypis z tradycji]

⁷²²on i dzieci jego z nim — „Powiedział rabi Szimon: on się sprzedał, ale kto sprzedał jego dzieci? Ale to uczy, że pan jest zobowiązany żywić dzieci [swego sługi]”, Raszi do 25:41 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²³do dziedzictwa ojców swoich wróci — „[Powróci] do godności, jaką posiadali jego przodkowie i nie będzie pogardzany za to, [że był slugą]”, Raszi do 25:41 [2]. [przypis z tradycji]

Albowiem służy to Moi⁷²⁴, których wywiodłem z ziemi Micraim; nie będą sprzedawani, jako się sprzedaje niewolników.

Nie władać nim z surowością⁷²⁵, a bój się Boga twojego!

Niewolnik zaś i niewolnica twoja, których mieć możesz — z narodów, które wokoło was, od nich możecie kupować niewolnika i niewolnicę.

Również spośród dzieci przysiedleńców zamieszkałych przy was możecie kupować⁷²⁶, i z plemienia ich, które u was, które zrodzili na ziemi waszej, oni też mogą być własnością waszą.

I możecie przekazywać ich w dziedzictwie synom waszym po was, aby je posiadali jako własność, na zawsze posługiwać się nimi możecie. A nad braćmi waszymi⁷²⁷, synami Izraela, jeden nad drugim niechaj nie włada z surowością.

A gdyby przychodzień albo przysiedleńiec doszedł do zamożności przy tobie, a podupadł brat twój przy nim i zaprzedał się przychodniowi czy przysiedleńcowi u ciebie, albo potomkowi z plemienia przychodnia —

To po sprzedaniu się służy mu prawo wykupu⁷²⁸; którykolwiek z braci jego go wykupi.

Czy stryj jego, czy syn stryja jego go wykupi, czy też który z bliższych krewnych z rodziny jego go wykupi, albo, gdyby go stać było na to, sam się wykupi.

A niechaj obliczy się z nabywcą swoim od roku, w którym mu się zaprzedał, do roku jubileuszowego⁷²⁹, aby pieniądze, za które się zaprzedał, zwrócone mu zostały według liczby lat; jako czasowy najemnik niechaj będzie u niego⁷³⁰.

Jeżeliby jeszcze wiele zostawało lat, w stosunku do nich zwróci okup swój z pieniędzy, za które kupiony był.

A jeżeliby mało zostawało lat do roku jubileuszowego, to niechaj mu je zaliczy; w stosunku do lat swoich niechaj zwróci okup swój.

Jako najemnik doroczny niechaj będzie u niego, nie będzie władał nim surowo w oczach twoich.

⁷²⁴Albowiem służy to Moi — [Bóg mówi] „Mój dokument nabycia ich ma wcześniejszą datę”, Raszi do 25:42 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁵Nie władać nim z surowością — „[Nie zlecaj mu] bezsensownej pracy, by go dręczyć, nie mów mu: *podgrzeź mi ten kielich*, gdy nie jest to potrzebne, *spulchniaj glebę motyką, aż wrócę* [itp.]. I żebyś nie mówił: *nikt nie wie, czy ta praca jest potrzebna czy zbędna, a ja mu powiem, że jest konieczna*, jest to bowiem sprawa, która dzieje się w sumieniu [człowieka], dlatego jest napisane »bój się Boga twojego«”, Raszi do 25:43 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁶spośród dzieci przysiedleńców zamieszkałych przy was możecie kupować — Raszi wyjaśnia, że chodzi o tych, którzy przybyli z okolicznych krain, by poślubić kobiety kanaanejskie, status dzieci z takiego związku podąża za statusem ojca i nie należą one do ludów Kanaanu, spośród nich wolno było nabywać niewolników, zob. Raszi do 25:45 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁷A nad braćmi waszymi — Raszi uczy, że te słowa ostrzegają, by „książę swoim ludem a król swymi poddanymi nie władał z surowością”, Raszi do 25:46 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁸służy mu prawo wykupu — Raszi komentuje, że należy takiego człowieka natychmiast wykupić, aby nie zatracił się pomiędzy poganami, zob. Raszi do 25:48 [1]. [przypis z tradycji]

⁷²⁹do roku jubileuszowego — „Bo ostatecznie [nie-Żyd] nabył nie jego samego, ale jego pracę aż do roku jubileuszowego, bo wtedy wychodzi on na wolność [...] i mowa tu o nie-Żydzie, który pozostaje pod władzą [Żydów], niemniej jednak nie wolno go oszukiwać, bo byłoby to zbezczeszczeniem Imienia Bożego. Ale gdy przyjdzie po wykupienie, niech dokładnie obliczy [kwotę]. Zgodnie z kwotą za każdy rok, niech nie-Żyd odliczy od pieniędzy [wykupu]: jeśli od [czasu] gdy się sprzedał do roku jubileuszu było dwadzieścia lat, a kupił go za dwadzieścia *mane*, wychodzi na to, że nie-Żyd kupił roczną pracę za jeden *mane*. Jeśli [niewolnik] pozostał u niego przez pięć lat i [teraz] przyjdzie po wykupienie, powinien odliczyć pięć *mane*, a niewolnik powinien mu dać piętnaście *mane*”, Raszi do 25:50 [1]. [przypis z tradycji]

⁷³⁰jako czasowy najemnik niechaj będzie u niego — „Policz sumę należną za każdy rok, jak gdyby wynajął się u niego za jedną *mane* rocznie i [pan] odliczy mu kwotę, [którą odpracował]”, Raszi do 25:50 [2]. [przypis z tradycji]

A gdyby nie był wykupiony w ten sposób⁷³¹, tedy odejdzie w roku jubileuszowym sam i dzieci jego z nim⁷³².

Albowiem Moimi sługami są synowie Izraela, słudzy to Moi, których wywiodłem z ziemi Micraim. Ja Wiekuisty, Bóg wasz.

ROZDZIAŁ XXVI

Nie róbcie sobie bałwanów⁷³³, a bożków litych i posągów nie stawiajcie sobie, a kamieni rytých⁷³⁴ nie kładźcie w ziemi waszej, aby korzystać się na nich⁷³⁵; bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz.

Szabatów Moich przestrzegajcie, a świątynię Moją czcicie: Jam Wiekuisty.

Jeżeli podług ustaw Moich⁷³⁶ postępować, a przykazań Moich przestrzegać, a pełnić je będziecie —

Tedy dam wam deszcze w czasie swoim⁷³⁷ i wyda ziemia plon swój, a drzewo polne⁷³⁸ wyda owoc swój.

I starczy wam młóćba⁷³⁹ do winobrania, a winobranie do wysiewu, i pożywać będziecie chleb swój do syta, i zamieszkacie bezpiecznie na ziemi waszej.

I ustanowię pokój na ziemi⁷⁴⁰, i spoczywać będziecie, a nikt nie wystraszy; wypłenię też zwierzęta dzikie z ziemi, a miecz nie przejdzie po ziemi waszej⁷⁴¹.

I ścigać będziecie wrogów waszych i padną przed wami od miecza.

I ścigać będzie pięciu z was⁷⁴² stu, a stu z was dziesięć tysięcy ścigać będzie, i padną wrogowie wasze przed wami od miecza.

I zwrócę się ku wam, i rozplenię was, i rozmnożę was i utwierdzę przymierze Moje z wami.

⁷³¹*gdyby nie był wykupiony w ten sposób* — „Przez tych [krewnych] może być wykupiony, ale nie uwalnia się po sześciu latach [pracy, jak w przypadku hebrajskiego niewolnika, który służy u Żyda (por. Wj 21:2)]”, Raszi do 25:54 [1]. [przypis z tradycji]

⁷³²*sam i dzieci jego z nim* — „Nieżydowski [pan też] ma obowiązek żywić dzieci [swojego niewolnika]”, Raszi do 25:54 [2]. [przypis z tradycji]

⁷³³*bałwanów* — czyli figur bożków. Te wersety łączą się z poprzednim fragmentem: „ponieważ [Żyd] sprzedał się [w niewolę] poganinowi, [Tora] ostrzega na temat bałwochwalstwa, aby nie służył swojemu panu w niczym, co ma związek z bożkami i aby nie pracował w Szabat, tylko pod takim warunkiem obcy może nabyć [Żyda na służbę]”, Ibn Ezra do 26:1 [1]. [przypis z tradycji]

⁷³⁴*kamieni rytých* — Raszi sugeruje, że chodzi tu o rodzaj posadzki lub mozaiki na podłodze, zob. Raszi do 26:1 [2]. [przypis z tradycji]

⁷³⁵*aby korzystać się na nich* — Raszi uczy, że na takim miejscu nie wolno składać pokłonów nawet dla Jedyne Boga, Tora zakazuje poza świątynią pokłonów, które łączą się z jednoczesnym wyciąganiem rąk i nóg na ziemi, zob. Raszi do 26:1 [3]. [przypis z tradycji]

⁷³⁶*Jeżeli podług ustaw Moich* — Ibn Ezra uczy, że jest tu przykazanie studiowania Tory, nauczania Tory i spełniania jej przykazań, zob. Ibn Ezra do 26:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁷³⁷*w czasie swoim* — czyli w dogodnym, odpowiednim czasie. „Wtedy gdy ludzie nie mają w zwyczaju wychodzić [z domu], np. w noc szabatową”, Raszi do 26:4 [1]. [przypis z tradycji]

⁷³⁸*drzewo polne* — „Mowa tu o dzikich, nieowocujących drzewach, w przyszłości nawet i one wydadzą owoce”, Raszi do 26:4 [2]. [przypis z tradycji]

⁷³⁹*młóćba* — czyli młócka. Oznacza to, że „młócki będzie tak wiele, że będziecie zajęci nią aż do winobrania, a winobranie będziecie zajęci aż do czasu wysiewu”, Raszi do 26:5 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁴⁰*ustanowię pokój na ziemi* — „Abyście nie powiedzieli: oto mamy co jeść i co pić, ale jeśli nie ma pokoju, wszystko to na nic, dlatego po wszystkich tych [obietnicach] werseł mówi »ustanowię pokój na ziemi«, stąd nauka, że pokój jest równoważny wszystkiemu”, Raszi do 26:6 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁴¹*miecz nie przejdzie po ziemi waszej* — „Nie trzeba mówić, że nie wejdą, by toczyć wojnę, ale nawet nie przejdą przez waszą ziemię [idąc] z kraju do kraju”, Raszi do 26:6 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁴²*ścigać będzie pięciu z was* — i to pięciu „spośród najsłabszych z was, a nie spośród najmężniejszych”, Raszi do 26:8 [1]. [przypis z tradycji]

I pożywać będziecie zboże łońskie⁷⁴³, zaprzeszloroczne⁷⁴⁴, a łońskie dla nowego uprzętać będziecie⁷⁴⁵.

I ustanowię Przybytek Mój⁷⁴⁶ wśród was, a nie odrąci was⁷⁴⁷ dusza Moja.

I będę ustawicznie chodził w pośród was, i będę wam Bogiem, a wy będziecie Mi ludem.

Jam Wiekuisty, Bóg wasz, którym wywiódł was z ziemi Micrejczyków, abyście nie zostali niewolnikami ich, i skruszyłem stworzenie⁷⁴⁸ jarzma waszego, a prowadziłem was z czołem podniesionym.

Jeżelibyście zaś nie usłuchali Mnie, i nie pełnili wszystkich przykazań tych⁷⁴⁹ —

Jeżeli ustawami Moimi wzgardzicie⁷⁵⁰, a prawa Moje odrąci dusza wasza⁷⁵¹, żebyście nie pełnili⁷⁵² wszystkich przykazań Moich⁷⁵³, naruszając przymierze Moje⁷⁵⁴;

Tedy i Ja uczynię to wam: nawiodę na was trwogę, wycieńczenie i gorączkę, które pozerają⁷⁵⁵ oczy, i omdlałą czynią duszę, a siał będziecie daremnie nasiona wasze, i spożyją je wrogi wasze.

I zwrócę oblicze Moje na was, i porażeni będziecie przed wrogami waszymi, i władac wami będą nieprzyjaciele wasi, i będziecie pierzchali, choć was nikt nie będzie ścigał.

A jeżeli pomimo to nie posłuchacie Mnie: tym silniej karać was będę, siedmkróć za grzechy wasze⁷⁵⁶.

I złamię wyniosłość mocy waszej⁷⁵⁷, i uczynię niebo wasze jako żelazo, a ziemię waszą jako kruszec⁷⁵⁸.

⁷⁴³łońskie (daw.) — zeszlóroczne. [przypis edytorski]

⁷⁴⁴łońskie, zaprzeszloroczne — „Plony nabierając czasu, będą zachowane w dobrej jakości, tak że stare [zapasy] sprzed trzech lat będą lepsze do spożycia niż te z zeszłego roku”, Raszi do 26:10 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁴⁵łońskie dla nowego uprzętać będziecie — „Klepiska będą już pełne nowego [plonu], a spichlerze pełne jeszcze starego i będziecie musieli uprzętnąć spichlerze, [przenosząc] je w inne miejsce, aby do tych wnosić nowe [plony]”, Raszi do 26:10 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁴⁶Przybytek Mój — to oznacza „Świątynię Jerozolimską”, Raszi do 26:11 [1]. „Moja Szechina (Boska Obecność) będzie pomiędzy wami tak, jak jest pomiędzy aniołami”, Bechor Szor do 26:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁴⁷nie odrąci was — hebr. לֹא תִגְאַל (lo tig-al) dosł. nie będzie się brzydziła. [przypis edytorski]

⁷⁴⁸stworzenie — hebr. מוֹת (motot): drążki, belki. „Rodzaj kołka na obu końcach jarzma, który zapobiega zsunięciu się rzemienia z głowy wołu, [co spowodowałoby] rozwiązanie węgła”, Raszi do 26:13 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁴⁹Jeżelibyście zaś nie usłuchali Mnie, i nie pełnili wszystkich przykazań tych — Raszi uczy, że pierwsza część werseu mówi o obowiązku studiowania Tory, zob. Raszi do 26:14 [1], a druga o jej przestrzeganiu, bo „jeśli nie będziecie się uczyć, nie będziecie jej wypełniać, a to są już dwa grzechy”, Raszi do 26:14 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁰ustawami Moimi wzgardzicie — „Pogardzając tymi, którzy je spełniają”, Raszi do 26:15 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁵¹prawa Moje odrąci dusza wasza — czyli „znienawidzicie mędrców Tory”, Raszi do 26:15 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁵²żebyście nie pełnili — „Powstrzymując innych od przestrzegania [przykazań]”, Raszi do 26:15 [3]. [przypis z tradycji]

⁷⁵³wszystkich przykazań Moich — „Podważając to, że Ja je nakazałem”, Raszi do 26:15 [4]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁴naruszając przymierze Moje — „Zaprzeczając samej zasadzie istnienia Boga. Oto jest tu siedem grzechów, a jeden pociąga za sobą drugi [... gdy ktoś] nie studiował Tory, nie wypełniał jej, pogardzał tymi, którzy ją spełniali, nienawidził mędrców Tory, powstrzymywał innych od spełniania [przykazań], podważał boskie pochodzenie przykazań i [w końcu] odrzucił samą ideę istnienia Boga”, Raszi do 26:15 [5]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁵pozerają — hebr. מְכַלְכֵּל (mekhalot): wykańczające, wyczerpujące, od rdzenia מָלַךְ (kala): zakończyć, zaprzestać, zużyć, [Inie pochodzi to od rdzenia אָחַל (achal): jeść, zjadać, pożerać]. „Oczy [chorego] wypatrują i tęsknią, by ujrzeć nadejście ulgi i ozdrowienia, ale ostatecznie uleczenie nie następuje, a dusze w jego rodzinie pogrążają się w żalu z powodu jego śmierci. Każde niespełnione pragnienie lub odroczone nadzieja nazywane są wyniszczeniem oczu”, Raszi do 26:16 [4]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁶siedmkróć za grzechy wasze — „Siedem kar za siedem grzechów, wymienionych powyżej”, Raszi do 26:18 [3]. Ibn Ezra zaś uczy, że liczba siedem jest tu użyta w znaczeniu wiele, liczne, zob. Ibn Ezra do 26:18 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁷złamię wyniosłość mocy waszej — Raszi uczy, że jest to odniesienie do zburzenia Świątyni Jerozolimskiej, zob. Raszi do 26:19 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁵⁸kruszec — hebr. נֶחֱשֵׁת (nechusza): brąz, miedź. [przypis edytorski]

I wyczerpywać się będzie daremnie siła wasza, i nie wyda ziemia wasza plonu swego⁷⁵⁹, a drzewo ziemi nie wyda owocu swego.

A jeżeli pomimo to postępować będziecie na przekór⁷⁶⁰ Mnie, a nie zechcecie Mnie słuchać, pomnożę wtedy klęski wasze, siedmkroć, w miarę grzechów waszych.

I puszczę na was zwierzęta dzikie⁷⁶¹ i pozbawią was dzieci⁷⁶², i wyniszczą dobytek wasz i wypełnią was⁷⁶³, i opustoszeją drogi wasze⁷⁶⁴.

A jeżeli i tym się nie ukorzycie Mi i postępować będziecie na przekór Mnie,

Postępować też będę i Ja na przekór wam, a razić was będę i Ja siedmkroć za grzechy wasze.

I sprowadzę na was miecz, który pomstę wyrze za przymierze; i zbiegniecie się do miast waszych, ale ześlę zarazę między was⁷⁶⁵ — a podani będziecie w moc wroga.

Gdy złamię wam podporę chleba, będą piekły dziesięć kobiet chleb wasz w piecu jednym⁷⁶⁶, i oddawać wam chleb wasz na wagę⁷⁶⁷, i będziecie jedli, a nie nasycicie się⁷⁶⁸.

A jeżeli i pomimo to nie usłuchacie Mnie, a postępować będziecie na przekór Mnie:

Wtedy postąpię z wami w zapalczywości na przekór wam, i karcić was będę też i Ja siedmkroć za grzechy wasze.

I pożerać będziecie ciało synów waszych, i ciało córek waszych pożerać będziecie.

I zburzę wyżyny wasze⁷⁶⁹, i rozwalę wasze posągi słońca⁷⁷⁰, i rzucę trupy wasze na szczątki bałwanów⁷⁷¹ waszych, i odtrąci was dusza Moja⁷⁷².

⁷⁵⁹*nie wyda ziemia wasza plonu swego* — „Nawet tyle ziarna, ile dałeś [do ziemi] w czasie zasiewu”, Raszi do 26:20 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁰*na przekór* — hebr. *keri* (keri): *przypadkowo, dorywczo, okazynie*. „Nasi rabini powiedzieli [że oznacza to] *nieregularnie, przypadkowo*, [coś wydarza się się] tylko okazjonalnie, zatem [tu można to odczytać]: jeśli będziesz przestrzegać przykazań [tylko] okazjonalnie”, Raszi do 26:21 [1]. Raszi dodaje, że Onkelos przekłada to słowo w znaczeniu: *upór, zatwardziałość serca*. [przypis z tradycji]

⁷⁶¹*puszczę na was zwierzęta dzikie* — Raszi wyjaśnia, że oznacza to zarówno atak ze strony zwierząt dzikich jak i domowych bydła, zob. Raszi do 26:22 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁶²*zawierzęta dzikie i pozbawią was dzieci* — „To oznacza uśmiercenie dzieci”, Ibn Ezra do 26:22 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁶³*wypełnią was* — „To oznacza uśmiercenie dorosłych”, Ibn Ezra do 26:22 [3]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁴*opustoszeją drogi wasze* — „Oto jest [kolejne] siedem kar: zęby [czyli atak] bydła domowego, zęby zwierząt dzikich, jad stworzeń, co wiją się w pył, pozbawienie dzieci, wyniszczenie [dobytku], zmniejszenie liczebności i opustoszenie [dróg]”, Raszi do 26:22 [7]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁵*ześlę zarazę między was* — „Przez zarazę będziecie wydani w ręce oblegających was wrogów; jako że w Jeruzolimie nie zostawiano zmarłej osoby na noc, więc wtedy, gdy wynosili ciało, by je pochować, wpadali w ręce wroga”, Raszi do 26:25 [3]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁶*w piecu jednym* — „Z powodu braku opału”, Raszi do 26:26 [3]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁷*oddawać wam chleb wasz na wagę* — „Ponieważ zboże będzie gnić, upieczony chleb będzie się rozpadał i gdy [kobiety] będą go wyjmowały z pieca, będą się zbierać i ważyć okruchy [rozdzielając je] pomiędzy sobą”, Raszi do 26:26 [4]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁸*będziecie jedli, a nie nasycicie się* — „Te słowa odnoszą się do [klątwy, która spadanie] na chleb, będący już w brzuchu. I oto jest siedem kar: miecz, oblężenie, zaraza, złamanie podpory chleba, brak drewna na opał, rozpadający się chleb, klątwa sięgająca wnętrzości”, Raszi do 26:26 [5]. [przypis z tradycji]

⁷⁶⁹*wyżyny wasze* — czyli „wieże wasze i zamki”, Raszi do 26:30 [1]. „Nie będziecie mieli miejsca, gdzie moglibyście modlić się i wołać o wybawienie od głodu, ponieważ zniszczę wasze wyżyny czyli miejsca składania ofiar”, Ibn Ezra do 26:30 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁰*posągi słońca* — „Był to rodzaj figur bożków, które ustawiano na dachach, a ponieważ stawiano je w słońcu, zwane były posągami słońca”, Raszi do 26:30 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁷¹*bałwany* — tu: bożki. [przypis edytorski]

⁷⁷²*odtrąci was dusza Moja* — „To oznacza odejście Szechiny (Bożej obecności)”, Raszi do 26:30 [4]. [przypis z tradycji]

I obrócę miasta wasze w pustkowię i opustoszę świątynię waszą⁷⁷³ i nie przyjmę wdzięcznej wonności waszej⁷⁷⁴.

I spustoszę ziemię, że zdumieją się nad nią wrogi wasze, które osiadą na niej.

Was zaś rozprósze między narody⁷⁷⁵ i obnażę za wami miecz, a będzie ziemia wasza pustynią, a miasta wasze pozostaną rumowiskiem.

Wtedy uczyni zadość ziemia Szabatom swoim po wszystkie dni opustoszenia swego, gdy będziecie w ziemi wrogów waszych; wtedy odpocznie ziemia i zaspokoi Szabaty swoje.

Po wszystkie dni opustoszenia swego odpoczywać będzie, ile nie odpoczywała w Szabaty wasze, gdyście wy mieszkali na niej⁷⁷⁶.

A na pozostałych z was — nawiodę lękliwość w serca ich, na ziemi wrogów ich, że gnać ich będzie szmer liścia opadłego, i będą uciekali jako przed mieczem, i padną, choć nikt nie będzie ścigał.

I padać będą jeden na drugiego, jakby od miecza⁷⁷⁷, choć nikt nie ściga; a nie będzie wam ostoję przed wrogami waszymi.

I poginiecie między narodami i pożre was ziemia wrogów waszych.

A pozostali spośród was wyniszczeją za winy swoje w ziemiach wrogów waszych, i za winy też ojców swoich wraz z nimi wyniszczeją⁷⁷⁸.

Jeżeli wtedy wyznawać będą winę swoją i winę ojców swoich, że za przemieszczenie ich, którym przemieszczyli się Mnie, i za to, że postępowali ze mną w przekorze,

I Ja też postępowałem z nimi w przekorze, i zawiodłem ich do ziemi wrogów ich⁷⁷⁹; gdyby wtedy ukorzyło się serce ich nieobrzezane, a zadość uczynili za winę swoją:

Wspomnę wtedy na przymierze Moje z Jakubem, i na przymierze Moje z Icchakiem i na przymierze Moje z Abrahamem wspomnę⁷⁸⁰, i na ziemię wspomnę.

⁷⁷³opustoszę świątynię waszą — „To jest przeciwieństwo do słów z wersetu 26:11 »ustanowię Przybytek Mój wpośród was«, Chizkuni 26:31 [2]. Raszi uczy, że to oznacza, iż ustaną karawany pielgrzymujących Żydów, którzy przybywali tam na świętowanie, zob. Raszi do 26:31 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁴nie przyjmę wdzięcznej wonności waszej — czyli: nie przyjmę składanych przez was ofiar. „Oto jest siedem kar: pożeranie ciał synów i córek oraz zniszczenie wyżyn to dwie [kary, ponieważ], ścięcie posągów słońca nie jest tu karą, raczej [oznacza to, że] poprzez zniszczenie wież, posągi słońca na szczytach dachów pospadają i ulegną rozbiciu, »rzuć trupy wasze itd.« - to trzecia [kara], odejście Szechiny to czwarta [kara], zburzenie miast, opustoszenie świątyni, gdy będzie ona bez grup pielgrzymów i nieprzyjęcie zapachu ofiar: to razem siedem [kar]”, Raszi do 26:31 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁵Was zaś rozprósze między narody — „To jest surowa kara, bo gdy mieszkańcy jednej krainy idą na wygnanie w jedno miejsce, widzą się nawzajem i doznają pocieszenia, [lecz] Izrael zostanie rozproszony jak [zboże] przez wiejadło, jak wtedy, gdy ktoś przesiewa jęczmień wiejadłem, a żadne z [ziaren jęczmienia] nie przylega do drugiego”, Raszi do 26:33 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁶ile nie odpoczywała w Szabaty wasze, gdyście wy mieszkali na niej — „Siedemdziesiąt lat wygnania do Babilonu odpowiada siedemdziesięciu rokom szabatowym i jubileuszowym, które były w tych latach, podczas których Izrael rozgniewał Boga na swojej ziemi: czyli podczas czterystu trzydziestu lat”, Raszi do 26:35 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁷jakby od miecza — „Jak gdyby uciekali przed mordercami, gdyż lęk będzie w ich sercach i ciągle będą przekonani, że ktoś ich ściga, a midrasz uczy, że jeden będzie potykał się o drugiego, czyli potknie się z powodu grzechu [bliźniego], ponieważ wszyscy Żydzi są nawzajem za siebie odpowiedzialni”, Raszi do 26:37 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁸za winy też ojców swoich wraz z nimi wyniszczeją — „Jeśli będą się oni trzymać postępowania swoich ojców”, Raszi do 26:39 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁷⁹zawiodłem ich do ziemi wrogów ich — „Ja sam ich sprowadzę; to jest dobrodziejstwo dla Izraela, aby nie mówili 'słabo zostaliśmy wygnani pomiędzy [obce] ludy, będziemy postępować tak jak oni'. Ja nie pozwolę na to [mówi Bóg], ale ustanowię Moich proroków i wprowadzę ich pod Moją ochronę”, Raszi do 26:41 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁰Wspomnę wtedy na przymierze Moje z Jakubem, i na przymierze Moje z Icchakiem i na przymierze Moje z Abrahamem wspomnę — „Dlaczego [praojcowie] wymienieni są tu w odwrotnej kolejności? Aby nauczyć, że sam Jakub, najmłodszy [z nich], jest wart tego, [by przez jego zasługi uratowani zostali jego potomkowie],

Ale ziemia musi być opuszczoną przez nich i zadość uczynić Szabatom swoim podczas opustoszenia swego po nich; muszą oni zadość⁷⁸¹ uczynić za winy swoje, ponieważ prawa Moje porzucili, a ustawy Moje odrzuciła dusza ich.

Ale z tym⁷⁸² wszystkim, kiedykolwiek by przebywali w ziemi wrogów swoich, nie porzucę ich, i nie odrączę ich, żebym ich miał wytępić, żebym zerwał przymierze Moje z nimi; bom Ja Wiekuisty, Bóg ich!

I wspomnę dla nich o przymierzu przodków⁷⁸³, których wywiodłem z ziemi Micraim na oczach ludów, abym był im Bogiem: Ja Wiekuisty”.

Oto ustawy i prawa i nauki⁷⁸⁴, które ustanowił Wiekuisty między Sobą a synami Izraela, u góry Synaj, przez Mojżesza.

ROZDZIAŁ XXVII

I rzekł Wiekuisty do Mojżesza, tak:

„Oświadcz synom Izraela a powiedz im: Jeżeliby kto złożył ślubowanie⁷⁸⁵⁷⁸⁶ według ceny jakiejkolwiek osoby⁷⁸⁷ Wiekuistemu —

A tycząłaby się ocena mężczyzny⁷⁸⁸ od dwudziestu do sześćdziesięciu lat — wtedy będzie cena pięćdziesiąt szekli srebrnych, według szkła uświęconego.

A jeżeli to kobieta, to będzie cena twoja⁷⁸⁹ trzydzieści szekli.

A jeżeli od piątego roku⁷⁹⁰ do dwudziestego — to będzie cena: za mężczyznę dwadzieścia szekli, a za kobietę dziesięć szekli.

A jeżeli od jednego miesiąca do pięciu lat — to będzie cena: za mężczyznę pięć szekli srebra, a za kobietę cena twoja trzy szekle srebra.

a jeśli on nie jest dość wart, to jest z nim Icchak, a jeśli i ten nie jest wart, to oto jest z nim Abraham, który [bez wątpienia] zasługuje na to. I dlaczego [słowo] „wspomnę” nie jest powiedziane w przypadku Icchaka? [Bóg mówi]: ponieważ prochy Icchaka są widoczne przede Mną, [jakby] były usypane i leżały na ołtarzu, [bowiem Icchak było gotów stać się ofiarą całopalną]”, Raszi do 26:42 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁸¹zadość — u Cylkowa: *zadosyc*, uwspółcześnienie. [przypis edytorski]

⁷⁸²Ale z tym — hebr. *וְעִתָּהּ* (*wezt hator*): *to jest Tora* (por. *Pwt 4:44*), i jest to wskazówka, że Tora nie opuści [Żydów], nawet gdy będą na wygnaniu w krainie swoich wrogów”, Rabeinu Bachja do 26:44 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁸³przymierzu przodków — „To odnosi się do dwunastu plemion Izraela”, Raszi do 26:45 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁴nauki — słowo *תּוֹרָה* (*torot*): *Tory, nauki*, napisane jest tu w liczbie mnogiej, co oznacza: dwie Tory; „jedna to Tora pisana a druga to Tora ustna, to zaś uczy, że obie dane były Mojżeszowi na Synaju”, Raszi do 26:46 [1]. Według tradycji żydowskiej istnieje Tora Pisana (*Tora shebichtaw*) i Tora Ustna (*Tora shebeal pe*), obie zostały dane Mojżeszowi na górze Synaj. Tora Pisana to Pięcioksiąg i pozostałe księgi Tanachu (Tanach to skrót od *Tora, Neviim* Prorocy i *Ketuwim* Pisma) czyli 24 księgi Biblii Hebrajskiej. Tora Ustna, to wszelkie komentarze rabiniczne i szczegółowe interpretacje przykazań zawartych w Torze Pisanej, obejmuje to między innymi Misznę, Talmud, midrasze itp.. Początkowo Tora Ustna była studiowana i przekazywana wyłącznie ustnie, w pewnym momencie historii treść tych nauk musiała zostać spisana, ale pomimo tego, że dostępna jest w księgach, nadal określana jest jako Tora Ustna. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁵Jeżeliby kto złożył ślubowanie — „Gdy ustnie zobowiąże się do tego”, Raszi do 27:2 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁶złożył ślubowanie — u Cylkowa: *przeznaczył obiatę*; korekta z powodu archaicznej niejasności wyrażenia. [przypis edytorski]

⁷⁸⁷według ceny jakiejkolwiek osoby — „[Orzeka] dać wartość pieniężną za życie, mówiąc: zobowiązuję się zapłacić za coś, od czego zależy życie”, Raszi do 27:2 [2]. „Oznacza to, że złoży on ślubowanie, mówiąc: jeśli Bóg uczyni dla mnie taką a taką rzecz, to odkupię moje życie zgodnie z jego wartością lub wartością życia mojego syna, lub wartością życia zwierzęcia”, Ibn Ezra do 27:2 [2]. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁸ocena mężczyzny — „To słowo nie oznacza ceny [rynkowej], a raczej to, czy [człowiek ten] jest wart dużo czy mało według swoich lat i jest to ustalona dla niego cena, wskazana w tym fragmencie [Tory, zgodna z jego wiekiem]”, Raszi do 27:3 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁸⁹cena twoja — tu: wycena kobiety. [przypis edytorski]

⁷⁹⁰jeżeli od piątego roku — „Nie chodzi o to, że dziecko złoży ślubowanie, ponieważ jego słowa nie mają żadnej mocy [prawnej], to dorosły orzekł: »wartość tego pięcioletniego dziecka ja zobowiązuję się zapłacić«, Raszi do 27:5 [1]. [przypis z tradycji]

A jeżeli od sześćdziesięciu lat i wyżej⁷⁹¹, to będzie — jeżeli to mężczyzna — ocena twoja piętnaście szekli, a za kobietę dziesięć szekli.

A jeżeli on za biedny dla oceny takiej: to niechaj stawia go przed kapłanem, a kapłan oceni go: odpowiednio do zamożności ślubującego⁷⁹², niech oceni go kapłan.

A jeżeli to bydlę, z którego gatunku składają ofiarę Wiekuiestemu — to każde, które oddane będzie Wiekuiestemu, poświęconym się stanie⁷⁹³.

Nie należy go zamieniać ani zastępować innym — lepszego gorszym albo gorszego lepszym; jeżeliby pomimo to zastępował kto bydlę bydlęciem, to i ono i zastępujące je poświęconym się staje.

Ale jeżeli to jakiegokolwiek bydlę nieczyste, z których nie składają ofiar Wiekuiestemu⁷⁹⁴ — to niechaj stawi to bydlę przed kapłanem;

I oceni je kapłan, czy lepiej czy gorzej — jak oceni je kapłan, tak będzie⁷⁹⁵;

A jeżeliby je chciał wykupić, niechaj doloży część piątą do wyceny⁷⁹⁶.

Jeżeliby kto poświęcił dom swój na świętość Wiekuiestemu, to niechaj oceni go kapłan; czy lepiej czy gorzej — jak oceni go kapłan, tak zostanie.

A jeżeliby sam poświęcający chciał wykupić dom swój — to doloży część piątą nad pięniądze wyceny⁷⁹⁸, a zostanie przy nim.

Jeżeliby kto część pola dziedzicznego swego poświęcił Wiekuiestemu — to będzie ocena według wysiewu jego⁷⁹⁹: za wysiew chomeru⁸⁰⁰ jęczmienia pięćdziesiąt szekli srebra.

⁷⁹¹od sześćdziesięciu lat i wyżej — „Kiedy osiągają starość, [wartość ekonomiczna] kobiety zbliża się do wartości mężczyzny, dlatego na starość mężczyzna traci więcej niż trzecią część swojej ceny, a kobieta traci zaledwie jedną trzecią swojej ceny, bo jak to mówią ludzie: »stary człowiek w domu — pułapka w domu; stara kobieta w domu — skarb w domu i dobry znak dla domu«, Rasi do 27:7 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹²odpowiednio do zamożności ślubującego — „[Kohen] wyceni go wedle jego zasobności, pozostawiając mu to, co niezbędne do życia: łóżko, poduszkę i przykrycie oraz narzędzia do jego rzemiosła, jeśli przewoził towary na osle, zostawiał mu jego osła“, Rasi do 27:8 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹³to każde, które oddane będzie Wiekuiestemu, poświęconym się stanie — „Gdy ktoś powiedział: noga tego [zwierzęcia] będzie na ofiarę całopalną, jego słowa są wiążące, sprzedaje [zwierzę] na potrzeby ofiary całopalnej, ale kwota ze sprzedaży [uważana] jest za zwykłą [nieświętą], z wyjątkiem wartości tej kończyny“, Rasi do 27:9 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹⁴jakiegokolwiek bydlę nieczyste, z których nie składają ofiar Wiekuiestemu — Rasi uczy, że mowa tu nie o zwierzętach nieczystych lecz o koszernych, które mają jakąś trwałą wadę, przez co nie mogą być złożone na ofiarę, ale nie dotyczy to skazy przejęciowej, zob. Rasi i Chizkuni do 27:11 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹⁵jak oceni je kapłan, tak będzie — „Taka będzie jego wycena dla innych ludzi, którzy przyjdą wykupić je ze świątynnego majątku“, Rasi do 27:12 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹⁶niechaj doloży część piątą do wyceny — „Tora jest bardziej surowa wobec właściciela: musi on dolożyć piątą część wartości, [gdy chce wykupić coś, co poświęcił], podobnie jaki ten co poświęcił dom [na rzecz majątku świątynnego], a także ten, co poświęcił pole. Również przy wykupowaniu drugiej dziesiątyny, właściciele muszą dodać piątą część [sumy], ale inni [kupcy] nie muszą“, Rasi do 27:13 [1]. [przypis z tradycji]

⁷⁹⁷wyceny — u Cylkowa: oceny. [przypis edytorski]

⁷⁹⁸wyceny — u Cylkowa: oceny. [przypis edytorski]

⁷⁹⁹to będzie ocena według wysiewu jego — „[Wycena następowała wedle miary wysianego ziarna a] nie wedle jakości [ziemi], czy było to pole żyzne czy ubogie, jego wykupienie z poświęcenia [obliczano] tak samo: [obszar potrzebny do wysiewu] koru ziarna jęczmienia [wart był] pięćdziesiąt szekli. Takie jest postanowienie Tory i dotyczyło tego, kto przychodzi wykupić [pole] na początku jubileuszowego [cyklu], albo jeśli przychodził wykupić je w środku [cyklu], płacił sela (czyli szekel) i pundejon (czyli 1/48 szekla) za każdy rok. Ponieważ [pole] było poświęcone [dla świątyni] tylko na pewną liczbę lat w [cyklu] jubileuszowym, jeśli zostało wykupione [przez właściciela], to dobrze; jeśli nie, to skarbnik [świątynny] sprzedawał je za tę cenę komuś innemu i pozostawało ono w rękach kupującego aż do jubileuszu, jak inne sprzedawane pola. A kiedy [pole] wychodziło z posiadania [nabywczy], wracało do kohenów z tej zmiany straży kapłańskiej, której [praca] przypadła w roku jubileuszowym i było dzielone pomiędzy nich. Oto prawo dotyczące tego, kto poświęcił pole“, Rasi do 27:16 [1]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁰chomer — inaczej określany też jako kor, biblijna miara objętości ciał sypkich i płynów, około 300 litrów. [przypis edytorski]

Jeżeli od samego roku jubileuszowego poświęcił pole swoje⁸⁰¹, to ono według tejże ceny pozostanie⁸⁰².

Jeżeliby zaś po jubileuszu poświęcił kto pole swoje⁸⁰³ — tedy obliczy mu kapłan pieniądze według lat pozostałych do roku jubileuszowego⁸⁰⁴ a to się odejmie z ceny⁸⁰⁵.

A jeżeliby chciał wykupić pole poświęcający je — to niech dołoży część piątą nad pieniądze wyceny⁸⁰⁶, a zostanie ono przy nim.

Jeżeliby zaś nie wykupił pola⁸⁰⁷, a sprzedałby komu innemu⁸⁰⁸ — to już wykupionym być nie może⁸⁰⁹.

I zostanie to pole, gdy wróci w jubileuszu, poświęconym Wiekuistemu jako pole zaklęte⁸¹⁰: do kapłana przejdzie na własność⁸¹¹.

A jeżeliby kto pole kupne swoje, nienależące do pól dziedzicznych jego⁸¹², poświęcił Wiekuistemu —

Tedy obliczy mu kapłan wysokość ceny⁸¹³ do roku jubileuszowego i niech uści podług wyceny⁸¹⁴ tej, tegoż dnia, jako poświęcenie Wiekuistemu.

W roku zaś jubileuszowym wróci pole to do tego, od którego nabytym zostało — do którego dziedzicznie należała ona ziemia.

⁸⁰¹Jeżeli od samego roku jubileuszowego poświęcił pole swoje — „Jeśli poświęci [pole] na rzecz świątyni zaraz po upływie roku jubileuszowego i natychmiast przyjdzie je wykupić”, Raszi do 27:17 [1]. [przypis z tradycji]

⁸⁰²ono według tejże ceny pozostanie — „Będzie to wedle wyceny wspomnianej powyżej: pięćdziesiąt szekli da [za każdy obszar obsiewany korem ziarna]”, Raszi do 27:17 [2]. [przypis z tradycji]

⁸⁰³Jeżeliby zaś po jubileuszu poświęcił kto pole swoje — „Podobnie gdy poświęcił [pole począwszy od zakończenia] roku jubileuszowego i pozostawało ono w rękach skarbnika [świątynnego], a [kilka lat] po roku jubileuszowym, człowiek ten przychodził, by wykupić [to pole]”, Raszi do 27:18 [1]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁴tedy obliczy mu kapłan pieniądze według lat pozostałych do roku jubileuszowego — „Jak to jest liczone? Otóż [Tora] ustaliła cenę za czterdzieści dziewięć lat na pięćdziesiąt szekli, co daje szekla rocznie i dodatkowy szekel za wszystkie lata. Szekel to czterdzieści osiem pundejonim, co daje sela (czyli szekel) i pundejon (1/48 szekla) rocznie, z wyjątkiem tego, że brakuje jednego pundejona do całości [lat]. Nasi rabini stwierdzili, że [brakujący] pundejon to prowizja za wymianę pieniędzy. [Dlatego] ten, kto przychodził wykupić [pole], dawał sela (czyli szekla) i pundejon (1/48 szekla) za każdy rok z pozostałych lat [cyklu] aż do roku jubileuszowego”, Raszi do 27:18 [2]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁵to się odejmie z ceny — „Ilość lat od roku jubileuszowego do roku wykupienia [pola]”, Raszi do 27:18 [3]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁶wyceny — u Cylkowa: *oceny*. [przypis edytorski]

⁸⁰⁷nie wykupił pola — nie wykupił go „ten, kto poświęcił pole”, Raszi do 27:20 [1]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁸przedałby komu innemu — „Skarbnik świątynny” sprzedał innej osobie, Raszi do 27:20 [2]. [przypis z tradycji]

⁸⁰⁹wykupionym być nie może — „Nie wróci w posiadanie tego, kto je poświęcił”, Raszi do 27:20 [3]. [przypis z tradycji]

⁸¹⁰zaklęte — hebr. צֶרֶם (*cherem*): rzecz poświęcona, zastrzeżona, całkowicie zakazana, obłożona klątwą, niedostępna, przeznaczona na zniszczenie. [przypis edytorski]

⁸¹¹do kapłana przejdzie na własność — Raszi wyjaśnia, że w roku jubileuszowym ta ziemia nie wracała do majątku świątynnego w ręce skarbnika, z przeznaczeniem na remonty świątyni, ale była rozdzielana pomiędzy kohenów z tej zmiany, której służba przypadała w Jom Kipur w roku jubileuszowym, zob. Raszi do 27:21 [2]. [przypis z tradycji]

⁸¹²A jeżeliby kto pole kupne swoje, nienależące do pól dziedzicznych jego — „Istnieje rozróżnienie między polem kupionym a polem odziedziczonym, ponieważ pole kupione nie było dzielone pomiędzy kohenów w roku jubileuszowym, gdyż [ten, kto poświęcał je] mógł je poświęcić tylko do roku jubileuszowego, a w roku owym było ono przeznaczone, aby opuścić jego posiadanie i powrócić do swoich [pierwotnych] właścicieli. Dlatego jeśli [właściciel] przyjdzie, aby je wykupić, musi je wykupić za tę cenę, ustaloną dla pola rodowego. Gdy go nie wykupił, a skarbnik sprzedał je komuś innemu, albo gdy je wykupił, to »w roku jubileuszowym wróci pole to do tego, od którego nabytym zostało« (27:24), czyli człowieka, który je poświęcił. I abyś nie mówił, że [...] odnosi się to do ostatniego nabywcy, czyli skarbnika, konieczne było dodanie [słów] »do którego dziedzicznie należała ona ziemia« (27:24), to jest ten, co odziedziczył ją po przodkach, czyli pierwszy właściciel, który ją poświęcił na rzecz świątyni”, Raszi do 27:22 [1]. [przypis z tradycji]

⁸¹³ceny — u Cylkowa: *oceny*. [przypis edytorski]

⁸¹⁴wyceny — u Cylkowa: *oceny*. [przypis edytorski]

Wszelka zaś ocena twoja będzie według szekla uświęconego; dwadzieścia ger będzie w szeklu.

Wszakże pierworodne, które prawem pierworodztwa do Wiekuistego należy z bydła — nie poświęci nikt tego⁸¹⁵: bądź to wół, bądź owca — do Wiekuistego należy.

A jeżeliby z bydła nieczystego było⁸¹⁶ — to wykupi je według oceny dołożywszy piątą część nadto; gdyby zaś wykupionym nie zostało⁸¹⁷, niechaj sprzedanym będzie według wyceny⁸¹⁸ twojej.

Wszakże nic co zaklętym⁸¹⁹ jest, co by zastrzegł⁸²⁰ kto Wiekuistemu z całego mienia swojego, bądź człowieka, bądź bydła, bądź pole dziedziczne swoje, nie może być sprzedanym ani wykupionym⁸²¹: wszystko zaklęte świętym świętości jest Wiekuistemu.

Wszelkie zaklęte, które zaklętym zostało z ludzi⁸²², nie będzie wykupione, lecz podanym będzie na śmierć⁸²³.

Wszystkie też dziesięciny z ziemi⁸²⁴, z wysiewu rolnego, z owocu drzew⁸²⁵ — do Wiekuistego należą⁸²⁶: świętość to Wiekuistego.

A gdyby chciał kto wykupić część dziesięciny swojej⁸²⁷ — to niech dołoży piątą część jej ceny.

Także wszystkie dziesięciny z rogacizny i trzód, z wszystkiego co przechodzi pod posochem⁸²⁸, dziesiąte poświęcone będzie Wiekuistemu.

⁸¹⁵nie poświęci nikt tego — Raszi wyjaśnia, że pierworodne zwierzę nie mogło być przeznaczone na inny rodzaj ofiar, zob. Raszi do 27:26 [1]. [przypis z tradycji]

⁸¹⁶jeżeliby z bydła nieczystego było — Raszi uczy, że mowa tu o poświęcaniu zwierzęcia nieczystego, które nie mogło być złożone na ofiarę, ale dochód z niego szedł na potrzeby napraw w świątyni, zob. Raszi do 27:27 [1]. [przypis z tradycji]

⁸¹⁷gdyby zaś wykupionym nie zostało — „Przez właścicieli”, Raszi do 27:27 [3]. [przypis z tradycji]

⁸¹⁸wyceny — u Cylkowa: oceny. [przypis edytorski]

⁸¹⁹zaklętym — hebr. חֲרָם (cherem): rzecz poświęcona, zastrzeżona, całkowicie zakazana, obłożona klątwą, niedostępna, przeznaczona na zniszczenie. [przypis edytorski]

⁸²⁰zastrzegł — u Cylkowa: zaklął, korekta ze względu na niefortunną zbitkę „co by zaklął kto Wiekuistemu”. [przypis edytorski]

⁸²¹nie może być sprzedanym ani wykupionym — „Każda rzecz zastrzeżona, bez podania dalszych szczegółów, nie może być ani sprzedana ani wykupiona, ale dawana jest kohenom”, Chizkuni do 27:28 [2]. [przypis z tradycji]

⁸²²Wszelkie zaklęte, które zaklętym zostało z ludzi — „Gdy ktoś prowadzony jest na egzekucję a inny człowiek powie: ‘zobowiązuję się zapłacić jego wartość’, słowa te są bez znaczenia”, Raszi do 27:29 [1]. [przypis z tradycji]

⁸²³nie będzie wykupione, lecz podanym będzie na śmierć — „Skoro idzie na śmierć, więc nie może być wykupiony, nie ma ani ceny ani wartości”, Raszi do 27:29 [1]. [przypis z tradycji]

⁸²⁴Wszystkie też dziesięciny z ziemi — „Mowa tu o drugiej dziesięcinie”, Raszi do 27:30 [1]. Dziesięcina, hebr. מעשר (maaser), to dziesiąta część plonów, która oddzielana była każdego roku w siedmioletnim cyklu. Najpierw z plonu wydzielano תְּרוּמָה (truma), zwaną też תְּרוּמַת הַגְּדֹלָה (truma gdola), wielka truma, był to dar dla kohenów, a ilość trumy nie była ściśle wyznaczona. Z pozostałego plonu oddzielano מַעֲשֵׂר רִשּׁוֹן (maaser riszon), pierwszą dziesięcinę, przeznaczaną dla lewitów. Z tego daru sami lewici wydzielali dla kohenów część zwaną מַעֲשֵׂר תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר (trumat maaser). Z reszty plonu w pierwszym, drugim, czwartym i piątym roku cyklu rolnicy oddzielali מַעֲשֵׂר שְׁנִי (maaser szeni), drugą dziesięcinę. Tę dziesięcinę należało zanieść do Jerozolimy i tam spożyć. Jeśli przenoszenie plonów do Jerozolimy było zbyt trudnym, można było tę drugą dziesięcinę wykupić, wówczas produkty stały się dozwolone do spożycia gdziekolwiek, ale dochód ze sprzedaży drugiej dziesięciny trzeba było zanieść do Jerozolimy i tam nabyć za to i spożyć dowolne produkty, wedle upodobania. W trzecim i szóstym roku cyklu zamiast drugiej dziesięciny wydzielano מַעֲשֵׂר אַרְבִּעי (maaser oni) czyli dziesięcinę oddawaną ubogim. W siódmym roku następował rok szabatowy, kiedy nie uprawiano ziemi. [przypis z tradycji]

⁸²⁵z owocu drzew — „Z moszczu winnego i oliwy”, Raszi do 27:30 [3]. [przypis z tradycji]

⁸²⁶do Wiekuistego należą — „Bóg jest ich Właścicielem i to z Jego stołu przykazał ci [pobrać to], iść i spożyć w Jerozolimie, (por. Pwt 14:23)”, Raszi do 27:30 [4]. [przypis z tradycji]

⁸²⁷gdyby chciał kto wykupić część dziesięciny swojej — „Ale nie [gdy wykupuje coś] z dziesięciny bliźniego, kto wykupuje dziesięcinę swego towarzysza nie musi dodawać piątej części wartości. Na czym polega to wykupienie? Wykupuje [owoce z dziesięciny], aby uczynić je dozwolonymi do spożywania w każdym miejscu, a [uzyskane] pieniądze zabiera i spożywa za nie w Jerozolimie [nabywane tam produkty]”, Raszi do 27:31 [1]. [przypis z tradycji]

⁸²⁸posochem — czyli laską pasterską. „Gdy [pasterz] wyznacza dziesięcinę, przepuszcza [zwierzęta] przez bramkę, jedno za drugim, a każdego dziesiątego dotyka laską z czerwonym barwnikiem, by było widać, [który] jest co dziesiąty i tak postępuje z jagniętami i cielętami, z każdego roku”, Raszi do 27:32 [1]. [przypis z tradycji]

Nie będzie przebierał między lepszym a gorszym i nie zastąpi go innym⁸²⁹; a jeżeliby zastępował je, to i ono i zastępujące je poświęconym będzie: nie może być wykupionym”.

Oto przykazania, które poruczył Wiekuisty Mojżeszowi dla synów Izraela u góry Synaj.

⁸²⁹ *Nie będzie przebierał między lepszym a gorszym i nie zastąpi go innym* — „Świętość [dziesięciny] zstępuje na [zwierzę], niezależnie od tego, czy jest zdrowe czy ma skazę, nie po to, by wadliwe [zwierzę] złożyć jako ofiarę, ale by zostało spożyte zgodnie z prawem dziesięciny, a [w związku z tym] zakazane jest strzyżenie go i używanie do pracy”, Raszi do 27:33 [1]. [przypis z tradycji]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/ksiega-kaplanska-leviticus-wajikra/>

Wydawca: Fundacja Wolne Lektury

Publikacja zrealizowana w ramach biblioteki Wolne Lektury (wolnelektury.pl). Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksander Skrzekut, Aleksandra Sekuła, Ewa Gordon, Jagoda Cieciek-Kucięba, Jarosław Lipszyc, Monika Kępska.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).